

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
Budapest

Fehér Anikó:

Bátya népzenei monográfiája

Doktori értekezés

DLA

2007

Konzulens: Dr. Olsvai Imre

Köszönet

Köszönöm szülőfalum, **Bátya** népének, hogy így megőrizték, és a rendelkezésünkre bocsátották dalaikat.

Köszönöm **Édesapámnak**, hogy önzetlenül nekem adta ezt a kincset. És nem félt, hogy rosszat teszek vele. A tanácsait is köszönöm.

Köszönöm **Édesanyámnak** a fordítást, hogy naponta felhívott, bátorított, és mindketten mindig bíztak bennem.

Köszönöm **Olsvai Imrének** az atyai segítséget, és azt, hogy együtt dolgozhattunk.

Köszönöm **Katinak, Zolinak** a kottairást, másolást.

Tanítványaimnak, hogy olyan sokan vannak, és hogy annyiszor elmondhattam nekik, mi is az a népzene.

És köszönöm családomnak az együttérzést. Hogy elviselték, hogy sokáig csak ennek éltem.

Férjemnek a támogatást, a segítséget, a sok másolást, értelmetlen nyomtatást, **Daninak** a grafikonokat, a számolást, a számítógépes segítséget, **Zsuzsinak, Sacinak** a türelmet....

Mi is maradt nekem a munkából??

Remélem, visszafogadnak....

Tartalom:

Bevezetés	2
1. A gyűjtés helyszíne: Bátya	4
1.1. A falu nevének eredete	5
1.2. A kétnyelvűség magyarázata	7
2. A gyűjtés körülményei	13
3. Az adatközlők	15
4. A népzene élete a faluban, <i>népzene biológia</i>	19
4.1. A kettősgyökerűség a zenében	31
5. A dallamok	32
5.1.A rendszer	35
5.1.1. Történeti visszatekintés	36
5.1.1.1. Kodály rendje	37
5.1.1.2. Bartók rendje	37
5.1.1.2. Járdányi rendje	40
5.1.1.3. Népzenei típusrend	42
5. 2 Bátya népzenei monográfiája rendezési elvei	u44
5.2.1. Dalcsoportok jellemzése	45
5.2.1.1. Altató, gyermekrengető, mondóka 1-7	45
5.2.1.2. Gyermekjátékdalok 8-35	48
5.2.1.3. Sirató 36-38	50
5.2.1.4. Siratóparódia 39	50
5.2.1.5. Régi réteg (ereszkedő dallamvonalú dalok) 40-123	51
5.2.1.6. Új stílusú dalok (visszatérő szerkezetű dalok) 124-333	59
5.2.1.7. Különleges szerkezetű giusto dalok 334-354	61

5.2.1.8. Idegen hatást mutató dalok 355-379	62
5.2.1.9. Zenekari dallamok 380-382	62
5.2.1.10. Katekizmusi ének 383	63
5.2.1.11. Dalbetétes mese 384-386	63
5.2.1.12. „Élő népzene” újkori, népdalszerű dal 387	63
5.2.1.13. Műzenei átvétel 388-441	63
5.2.1.14. Romlott, kevert dalok 442-452	63
5.2.1.15. Önállósult töredék dallamok 453-457	64
5.2.1.6. Töredék dallamok 458-472	64
5.2.1.17. Kéziratban megtalált dalok	64
6. A bátyai népzene néhány sajátossága	64
6.1. A dunántúli pentatónia Bátyán	64
6.2. A mazurka ritmus	67
7. Összehasonlítások, érdekességek	68
7.1. Két pentaton dallam	68
7.2. Variálás	71
8. Bátya népzenei élete ma és a közelmúltban	78
8.1 Népdalkör a 70-es években	78
8.2 A hagyomány asszisztált reprodukciója, az újjáalakult népdalkör	79
9. Összegzés	80
10. Mutatók	85
Dalszövegmutató	103
Jegyzetek a dalokhoz	117
Hivatkozások, bibliográfia	132
Dallamgyűjtemény	

Fehér Anikó:
Bátya népzenei monográfiája
Összefoglalás

Bátya község Bács-Kiskun megyében, a Kalocsai Sárközben található. Neve először 1061-ből kerül elő. Azóta folyamatosan vannak adatok róla. Kultúrája kettős gyökerű, hisz délszláv keveredés található itt. Egy horvát nyelvjárást beszélnek, melyet ők maguk *rác*-nak mondanak és ezt használják a mai napig is. A legfiatalabb generáció már nem, ők legfeljebb csak értik nagyanyáik beszédét.

A község lakossága szintiszta római katolikus. Talán a kalocsai érsekség közelségének, talán annak, hogy évszázadokon át egyházi birtok volt – köszönhető rendkívüli vallásossága. Papjai hol rácok, hol magyarok voltak, de inkább magyarok. Rác mise még a legutóbbi időkben is volt – időnként.

Bátya községről az ott lakók is azt tartották, hogy – hasonlóan a török hódoltság alatti területekhez – hagyománytalan vidék. Senki sem próbált itt nemcsak néprajzot, de még helytörténetet sem kutatni. Édesapám, Dr. Fehér Zoltán fiatal tanárként került ide 1952-ben. Néprajzi érdeklődésű révén hamar hozzáfogott a munkához, bármennyire is próbálták kedvét szegni. Munkája eredményeként – a hagyománytalan faluban – eddig 10 vastos kötetre rúgó anyagot gyűjtött össze.

Ma gyűjteni már csak a meglévő anyagra való rákérdezéssel lehet, az a generáció, melynek sajátja volt ez a kultúra, sajnos kihalt. De reprodukciót, variánst lehet találni. Az eltelt időszakban összesen 472 dal-adat gyűlt össze.

Ez a dalanyag igen archaikus. Él a régi réteg, és érdekes módon gyakran megjelenik a dunántúli pentatónia (emelt 3. és 7. fok)

Az új stílusra is jellemző egyfajta régiesség és hely-specifikusság, nemcsak az országosan elterjedt dallamok és variánsok élnek. Ezek előadásmódja is rendkívül archaikus.

Dolgozatomban a Járdányi Pál által megalkotott népzenei rendszerezési elv alapján csoportosítottam és rendeztem az anyagot.

Lajtha László szavaival: *zene - biológiai* kutatások eredménye látható dolgozatomban, két nép kultúrájának példaszerű művészi és tartalmi keveredéséről.

„A népdalhoz a legrövidebb út a zenei műveltségen át vezet.”¹

*„Népdalok kiadásának kétféle a célja, kétféle a módja. Egyik cél, hogy minden, a néptől került dal együtt legyen, itt a teljesség nézőpontja uralkodik, a dalok kisebb vagy nagyobb értéke nem határoz. Afféle „népdalok nagy szótára” az ilyen. Legjobb, ha szótárszerű az elrendezés is...
a másik cél, hogy a nagyközönség megismerje és megkedvelje a népdalt. Erre nem alkalmas a „nagy szótár”, mert remek és gyenge vegyesen van benne.
Válogatni kell a javából...”²*

„Nem nehéz belátni, hogy ez a tudományos munkálkodás nemcsak a tudomány tárházát gyarapította, hanem a népdal ügyét, a magyar zenei gondolkodás terjedését és tisztulását is nagy lépésekkel vitte előre.”³

¹ KODÁLY 1952. 67. p.

² BARTÓK 1906 99. p.

³ JÁRDÁNYI 1947. febr. 160. p.

Bevezetés

Nemcsak a XX. század zene- és műveltség-történetét történetét alapvetően meghatározó géniusz, de tanítványai is rendre sürgették és várták a helyi népzenei gyűjtemények, népzenei monográfiák, vagy bármilyen tudományos igényű népzenei kutatómunkák, vizsgálódások elindulását.

Szerencsés az a település, ahol adódott a feltétel: nyitott szívű és megfelelően képzett szakember, aki emberi képességeivel szólásra tudta bírni a sokat látott, sok rosszat is tapasztalt parasztokat, s aki szaktudásával el tudta választani a magot az ocsútól, azaz meglátta az előkerült sok-sok talmi között az értéket, s tudta is, hogy mit kezdjen ezzel. A puszta adatgyűjtés, s az adatok megfelelő helyre, szakember kezébe való juttatása már önmagában igen dicséretes. De ha maga a gyűjtő képes megszerezni, osztályozni, s a továbbiakban céltudatosan kutatni a variánsok, mellékszálak után, elképzelhetetlen távlatokba viheti a gyűjtést.

Így történt ez szülőfalumban, a Kalocsa melletti Bátyán, ahol édesapám, dr. Fehér Zoltán ny. c. főiskolai tanár Tisza menti falujából érkezett magyar-ének szakos általános iskolai tanárként 1952-ben ebbe a kétnyelvű faluba. Magányos lámpásként kezdte gyűjteni a falu hagyományait. Ez az időszak (Rákosi-korszak) volt a magyar parasztság évezredes történetének utolsó szakasza. Bátya népe pedig kettősgyökerű kultúrája révén némi fáziskéséssel követte a magyar társadalom fejlődését (hanyatlását is). Itt még ekkor is olyan archaikus állapotokat lehetett találni, amilyenek a törzsökös magyarságnál akkor legföljebb az elszakított peremvidéken éltek. Bátya népi kultúrája ugyanis – délszláv hatásai ellenére - itt, a Kalocsai Sárközben alakult ki. Furcsa szerzetként, később a legtermészetesebb barátként, majd rokonként fogadták az akkor pályakezdő általános iskolai tanárt.

„A falusi munka hosszabb helybenlakást kíván, állandó érintkezést ugyanazon emberekkel. A vándorgyűjtő típusa régebben volt időszerű, mikor

*rövid idő alatt is sok anyagot talált*⁴ – írja Kodály a népdalgyűjtés módszeréről. Az előbbiekből világos, hogy édesapám ennek a követelménynek száz százalékig eleget tett. Nemcsak a helyben lakás jelentett számára előnyt, de az is, hogy idegenből, más kultúrából érkezve friss szemmel, könnyebben tudta észrevenni azokat a bátyai néprajzi sajátosságokat, amelyek mellett a helybeli ember a megszokás következtében szó nélkül elment.

Több száz dallam került magnetofonszalagra, később magnókazettára. A felvételek többsége mára élvezhetetlenné vált, egy részének hallgatásakor azonban visszavarázsolódhatunk abba a világba, amikor esténként a kemence mellett összegyűlt szomszédok énekeltek, hiedelmeket, meséket mondtak egymásnak. S a dalokban az élet minden mozzanatára találtak magyarázatot. Nem véletlenül énekeltek éppen azt, amit. Mindennek oka volt. Az előadás módja is olyan volt, amilyennek lennie kellett. A szomorú nóta lassan, vontatottan, a táncdallam pattogósan szólt – bár ezt senki sem tanította, s valószínűleg senki sem figyelt ilyesmire.

Gyermekkoromban a világ legtermészetesebb dolga volt, hogy az előszobában játszván dúdolgattam magamban a dolgozószobából kiszűrődő dallamfoszlányokat, többnyire értelmetlen szövegekkel. *Ala smose sastali* bećari, *Nini mama*, és így tovább. Édesapám jegyezte le a nem túl modern, inkább erősen kezdetleges technikával rögzített dalokat. Sokszor elhangzott egy-egy részlet. S a dallamok bennem tovább éltek, társultak másokkal, hogy zenésszé érleljenek, s életem deléhez érvén visszatérjek csak hozzájuk. Hogy összefoglaljam, megmentssem, átörökítsem az utánam jövőknek mindazt, amit egy kicsiny, (akkoriban még) 3000 lelkes faluközösség alkotott, amit magáévá fogadott, amivel élt, amit szeretett és megőrzött. Nem kell jósnak lenni ahhoz, hogy megértsük, már most élnek olyanok, akár ebben a faluban is, akiknek ezek a dallamok és szövegek az égvilágon semmit sem mondanak. De a pohár félig tele van: élnek még olyanok is, akik a szüleiktől még hallották ezeket a dalokat, s tudják reprodukálni. S ma is

⁴ KODÁLY – VARGYAS 1952. VII.

lehet még emléket gyűjteni⁵, vannak, akik élik, tudják a dalokat. Szinte a csodával határos, hogy 2005-ben a lassan-lassan tűnni készülő Pávaköri mozgalom kései hajtásaként a hajdan volt Bányai Népdalkör újraélesztette önmagát, azaz újra dalolni kezdtek az asszonyok. Vezetőül természetesen Fehér Zoltánt kérték meg.

A paraszti kultúra sajnos szükségszerűnek és elkerülhetetlennek látszó elmúlását elkerülni nem, csak késleltetni lehet.

1. A gyűjtés helyszíne: Bátya

Bátya község a Duna bal partján, Budapesttől mintegy 120 km-nyire fekszik, Kalocsától déli irányban 6 km-re tőle. A táj neve, ahol található, Kalocsai Sárköz. Történetileg összefüggésben állt a Tolnai Sárközzel. Így folyó-kétparti tájnak nevezhetjük. A Kalocsai Sárköz nyugati határa a Duna, északon Dunapataj, keleten az Örjeg nevű mocsár és Kecel, délen Baja, ám ezek a települések nem tartoznak ehhez a tájegységhez. Tengerszint feletti magassága 96 m.

A II. József korabeli ún. I. katonai felvételen is Sárköznek nevezik a Kalocsa és Bátya közti területet. Sokáig valószínűnek tartották, hogy akkoriban nem választotta el folyóvíz a Kalocsai és a Tolnai Sárközt, mindkettő a Duna jobb partján feküdt.⁶ Ám ez az elmélet megdőlt, újabb geológiai és geomorfológiai kutatások szerint a Duna a földtörténet negyedkorában keletkezett üledéklerakódáson tektonikus erők következtében nyugatabbra húzódott, de már 2300 évvel ezelőtt is közel a mai medrében folyt. Ágai azonban jóval keletebbre kanyarogtak, tehát a mai Kalocsai Sárközt mintegy szigetként fogták közre.⁷ Más nézetek szerint „ez a vízi ország nem tartozott sem a Dunántúlhoz, sem az Alföldhöz, hanem a kettő között az átmenetet képezte.”⁸ Ez, a földtörténeti okok következtében kialakult geológiai helyzet némi magyarázatul szolgál a

⁵ BARTÓK 1966. 577. p.

⁶ PESTI 1880.

⁷ ROMSICS 1987. 128.p.

⁸ KATONA 1954.

falu népdalkincsének vizsgálatához, illetve a nem kis meglepetést hozó adatok megértéséhez.

Maga a szó, Sárköz (hasonlóan a Bodrogek, Rábaköz, Szamosköz földrajzi helynevekhez) folyók, mocsarak határolta területet jelent, ahol egy kisebb folyó egy nagyobbba torkollik, s az általuk határolt területet a kisebbikről nevezik el. Esetünkben a Dunántúlon a Sárköz volt ez a kisebb folyó. A *sár* szó a régi magyar nyelvben fehéret jelent, (sárga) a fehér pedig az uralkodó színe volt, a táj neve arra utal, hogy itt az uralkodó Árpád fejedelem törzse telepedett meg. Ezt a tényt Györfly György kutatásai, valamint az Árpád-házi személyneveket őrző településnevek (Fajsz, Solt) is bizonyítják (Egyébként ezért nevezik a fejedelmi településeket fehérnek: Belgrád, Gyulafehérvár, Székesfehérvár, stb.) A Szent István által létrehozott vármegyerendszer központi egysége Fejér vármegye volt. Ide tartozott a Dunán innen az ún. Solti szék is, amelybe Bátya is beletartozott. Az Árpád-korban a népünknek nevet adó fejedelmi törzs a *megyer*, a Kárpát-medence legbiztonságosabb, legvédettebb központi helyét foglalta el. Szent István a vármegye-rendszer kialakításakor ezt a területet Fejér vármegyének nevezte el s központjául Székesfehérvárt tette. Fejér megyének abban az időben volt egy Dunán inneni része, a Solti szék, s ebbe tartozott a Sárköz, így Bátya is.

1.1. A falu nevének eredete

Maga a név: Bátya, idősebb fiútestvért jelent. A szó maga magyar eredetű, annak ellenére, hogy e szót szláv nyelvekben is használják: *baća, batya, batyuska*. Valószínűleg köznévi jelentésből személynévvé vált, s a személynév került át a település megnevezésére, vagyis földrajzi név lett. A pusztai személynévi eredetű földrajzi neveink a legősibb névadás-típusainkat képviselik. (*Solt, Tass, Fajsz, Csaba, Miskolc, stb.*) Rokonságfogalmak az előbb említett áttételek után gyakran váltak földrajzi névvé. (*Atád, Athya, Szüle, Ós, Árvád, Öcsöd, Öcsény, Fiad, Dédestapolcsány, stb.*) Levéltári adatok bizonyítják, hogy az Árpád-korban élt itt egy Bátya nevű család, melynek örökösei még a török időkben is itt éltek.

A mai község elődje lehetett a mai Szelistye (faluhely) területén állott és 1061-ben említett Basarevue (Bácsaréve) nevű falu. 1299-ben villa Bacha (Bácsa falu) volt a neve. A török kiűzése után Batha néven írják, 1519-ben Bathya (v. ö. Athya = Atya!) 1636-ban Bathía, 1697-ben Báltya, 1726-ban Battya. Bél Mátyásnál a XVIII. században Batisa alakban szerepel. A XIX. században Bátya és Báltya egyaránt előfordul.⁹

A történelmi Magyarországon több helyütt is találhattunk Bátya nevű települést. A török idők előtt a színmagyar Szerémségben, Valkó megyében, Eszék közelében. (Ma Horvátország.) Zemplén megyében is állott ebben az időben egy *Al-Bátya*, és létezett egy Arad megyei *Bátya* is. (Ma Románia.) Közülük mára csak a mi Bátyánk létezik. Mivel a *bátya* köznévi kiejtése a mai magyar nyelvjárások szerint *bácsának* is hangozhat, figyelembe vehető még a Győr külvárosának számító Kis-Bácsa is. A török után számos család települt Győrből Bátyára, s ők sokáig hordták a Győri, Győry nevet, de írták ezt Gerinek is. Ez a családnév mára a Gyérina (Győr a helyi rác nyelv szerint Gyér kiejtéssel él) ragadványnévben maradt meg.

Még ma is él a legöregebbek között a mondás: Melyik a környék legöregebb faluja? Bátya. Miért? Mert az még Öregcsertőnek is bátya. (Bátyja) És természetesen Bátya a világ közepe.

Horizontálisan kiemelt hely a Világ közepe. Berze Nagy Jánostól (is) tudjuk, hogy a régi ember alig mozdult ki szülőfalujából. Számára ez volt a világ közepe, hisz itt érezte magát legjobban.¹⁰ A falunak is volt azonban központi helye, a templom, az Istennel való kapcsolatteremtés elsődleges helye. A templom tehát (talán tornya révén) átvette a pogány kori világfa szerepét. Ezért mondja a népies műdal: *Bátya falu szép helyen van / Mer a templom közepén van (414, 415)*¹¹. Legtöbb falu igényt tart arra, hogy a világ közepének

⁹ FEHÉR 1996.

¹⁰ BERZE NAGY 1957.

¹¹ (x) módon jelölöm a továbbiakban a munkám végén található dallamokat, sorszámuk alapján

tartsák. A bátyai csárdára ez volt valamikor kiírva: *Hóha Sárga, Itt a csárda, Itt a Világ közepe!*

A Világközepe (a mesékben gyakran az Égigérő fa) a magyar néphitben szakrális hely. Eliade írja: „Az Éggel közvetlen kapcsolatot lehet létesíteni. Makrokozmikus síkon ezt a kapcsolatot egy tengely (oszlop, hegy, fa) jeleníti meg, mikrokozmikus síkon pedig a hajlék, központi oszlopával, vagy a sátor felső nyílásával jelzi, ami azt jelenti, hogy minden emberi lakhely a Világ Közepén helyezkedik el, vagy hogy minden oltár, sátor vagy ház lehetővé teszi a szintváltást és következésképpen az istenekkel való kapcsolatot, sőt (a sámánok esetében) az égbeszállást is”.¹²

A falu hiedelemvilága is igen gazdag. Sokáig éltek a mesék, hiedelemmondák, igaznak hitték a babonás történeteket és betartották a hiedelemvilág szabályrendszerét. Csak a legutóbbi idők kényszerű gondolkodásmód-váltása feledtette el az emberekkel a valamikori tündérvilág emlékeit. Kovács Ágnes megállapítása szerint a község mesekincse inkább délszláv jellegű (bár itt is találunk olyan archaikus magyar meséket, mint a Szürkelő Pétör vagy a Nap, a Hold és a Szél sógor), hiedelemvilága és dallamkincse viszont szinte teljes egészében magyar jellegű.¹³

1.2. A kétnyelvűség magyarázata

A falu kultúrája kettős gyökerű. Magyar és délszláv elemek keverednek benne. Ez megmutatkozik nemcsak nyelvében, hanem egész népi hagyományában, a hiedelemvilágban, a mesekincsben, a szólásokban, az építkezésben, gazdálkodásban és - a népzeneben.

De honnan, hogyan is kerülhettek ide idegen ajkúak?

Bátya I. Béla király idején az 1061-ben alapított szekszárdi bencés apátság szolgálatára negyven falut rendelt. A Dunán innen Halom, Pálfölde, Iván és Fajsz falvakkal együtt. Bátyát is, amelynek népe ekkor egyházi nemes

¹² ELIADE 1996. III. 11.

¹³ FEHÉR 1987.

(*praedialis*) (A Dunán innenről.) volt. Ennek a kapcsolatnak a lakosság nemcsak a lelki gondozását, köszönhette, hanem azt is, hogy megtanultak kertészkedni. Középkori lakosságának kultúrájában nyilván jelen voltak a szomszédos falvak, Orosz és Varajt orosz-varang népességének hatásai is, akik a királyi testőrség hozzátartozói lehettek, bár a XVI. századi falunévsorok még tiszta magyar neveket tartalmaznak. Annak ellenére, hogy Bátya az István király által alapított érsekség tőszomszédságában feküdt, évszázadokig a legfontosabb kereskedelmi, kulturális és társadalmi kapcsolatai a Dunántúl felé irányultak. Népzenejének legarchaikusabb darabjai is ezt bizonyítják. A kalocsai jellegű dalok csak a XIX. század végétől, amikor megerősödnek az erre felé irányuló kapcsolatok (paprikakereskedelem, béreskedés, haszonbérleti szerződések) kerültek Bátya népének dal-repertoárjába. S ezek a dalok kizárólag népzeneink újabb rétegét képviselik. Mondhatjuk, hogy a kétnyelvű Bátya értékesebb, archaikusabb magyar dalkinccsel rendelkezik, mint a Gyöngyösbokréta idején elhíresült színmagyar, *virágos Kalocsa*.

A török hódoltság idején Bátya végig szerepel az adókiivetésekben. Buda felszabadítása után a kevés számú lakossággal rendelkező Solt megyei települések közt van feltüntetve. Lakói nyilván alkalmazták azt a túlélési technikát – mint erről történeti mondák tudósítanak -, hogy a környező mocsári erdőkbe húzódva várták ki a békésebb időket. A XVIII. századi egyházlátogatási jegyzőkönyvek *antiquis*-nak (ősinek) tüntetik fel Bátyát, s az első összeírások is azt mondják, hogy lakói *haereditarius*-ok, ami a korabeli szóhasználat szerint azt jelenti, hogy őseik már a török előtt is itt éltek. Az 1714-től kezdődő anyakönyvek még tartalmaznak ilyen magyar neveket, mint *Varajti, Sáros, Tancos*. A későbbiekben ezek a nevek – sok más magyar családnévvel együtt – a magyarul nem tudó délszláv papok kezén elrácósodnak. (*Varaich, Sarasich, Tankos-Tankosevich*.) A falu nem lehetett tisztán délszláv 1697-ben, amikor is Antunovics Bátyát már szláv plébániának könyveli el, mert 1705-ben éppen a Bácskából fölhúzódó szerbek égetik porig.

A török után nem egy időben, hanem évtizedek alatt, nem egy helyről, hanem különböző tájakról és településekről, valamint nem földesúri telepítés következtében, hanem spontán módon érkeztek egyénenként, családonként Bátyára katolikus délszlávok. A letelepedettek közül még évtizedekig is sokan rövid idő múlva tovább vándoroltak.

1687-ben a bécsi udvar lázítására a török ellen felkeltek a bosnyákok, majd magukra maradvá menekülni voltak kénytelenek. Ez év nyarán Miksa Emmánuel bajor választófejedelemnek felajánlotta hadi szolgálatait egy Markovics és egy Vidakovics nevű vezérük. A választó fejedelem pedig a dubrovniki Pietro Ricardit nevezte ki parancsnokuknak és Baján, Szegeden és Kalocsán telepítette le őket. Ennek a népességnek egy csoportja érkezhetett Bátyára is, mert az anyakönyvben szerepel néhány olasz és német katonatiszt neve is. (*Ollenberg, Sivenhosfern, Capitano de Olezino*) Az olasz nevek akár dalmáciai vagy szlovéniai eredetűek is lehetnek.

A XVIII. században tűnnek fel anyakönyvekben az azóta eltűnt *Racz, Rác* és a *Horvat, Horváth* családnevek. Az elnevezés a balkáni *Rasca* folyó nevéből eredhet, de nálunk nem ortodox, hanem katolikus délszlávot jelent. Ez a szó lapulhat meg a Bátyán elterjedt *Rakiás* névben is, amelyet régebben írtak *Rackiásnak* is. (*Rácki-ás.*)

Ezen kettősgyökerűség, keveredés szép emléke az a dallam, mely Mátyás király emlékét őrzi. Két versszakos rác szövegű dallam, melyet „*minden bizonnyal a Magyar Királysághoz tartozó dalmáciai vagy horvátországi hazájukból hoztak Bátya XVII. – XVIII. századi betelepülői. Ebben a váradi bán, Dojcin Petárt (Dunci Petár- Dóci Péter) inti a föld ura (Mátyás), ne igyon annyit a budai csapszéken.*”¹⁴ (96) A XVIII. századi anyakönyvek arról is árulkodnak, hogy a Felföldről is érkeztek családok. Ez a minden valószínűség szerint kétnyelvű (magyar-szlovák) csoport Bátya népnyelvébe és népzenéjébe is hozott néhány elemet. (*pl.: Kad sam išla kroz Terengov (118, 309, 416)*). Az általánosan ismert terciváltásos dallamok (348) nyilván később, inkább Kalocsáról kerülhettek a

¹⁴ FEHÉR 1996. 23. p.

község népzenei repertoárjába. Az is megállapítható, hogy a végleges népesség csak az urbárium idejére (1770) alakult ki. Addig folyton változik a névanyag. Megjelennek és eltűnnek nevek és családok.

Az anyakönyvek hűen tükrözik a rác ill. a magyar családok jelenlétét és számát. A kétnyelvűség valószínűleg már ekkor mindennapos gyakorlat volt. Például álljon itt az 1770-ben bevezetett urbárium mellékletének névsorából kiderülő adat: a leggyakoribb bátyai neveket viselő családokból 27% rác nevű és 73% magyar nevű.¹⁵

Az etnikai jelleg alakulásában két korszakot különböztethetünk meg. A XVIII. századtól az 1830-as évekig a rácósodást, ettől kezdve napjainkig a magyarosodást. Eleinte a falu hangadó személyiségei, a pap, az előljáróság, a módosabb jobbágyok a rácósodást segítették elő. (1733-ban az előljáróság botbüntetés kiszabásával tiltotta a híveknek, hogy a bátyai magyar pap miséjére járjanak. Nem nehéz észrevenni a párhuzamot a Ceausescu rendszer román papjainak módszerével Moldvában.) A reformkor idején került Bátyára Koros Mihály, a pesti egyetem tanára plébánosnak. Ő maga asszimiláns létére tudatosan kezdte (vissza)magyarosítani a népet. Addig az iskolában a magyarokat magyarul, a rácokat rácul tanították, a hitoktató társulatnak magyar és dalmát részlege volt. Koros csak magyarul tudó tanítókat és papokat alkalmazott és ritkította a rác nyelvű misék számát.

A családnevekből következtethetünk a falu népének etnikai keveredésére. Vannak *Tót – Tot – Thot* nevűek (Szlavónia neve akkoriban nálunk Tótország volt). A *Koprivanacz* név a horvátországi Koprivnica-ra (Kapronca) utal. A mára kihalt családnevek közül a *Talmatin (Dalmatin)* és *Cassandro* bizonyosan dalmáciai eredetre utalnak. Vannak *Németh, Nemedi* nevűek, de *Lengyel és Polyák* nevűek is. Vannak török eredetű nevek is: *Haszán – Hasan, Asanchich, Tupcsia – Topchi, Tupcsih* (tüzér). Kérdés, hogy ők vajon délszlávok közé keveredett törökök vagy mohamedánná vált délszlávok lehettek-e. E nevek

¹⁵ OL Helytartótanácsi It. Urbéri iratok, Bátya III.

utalnak leginkább a lakosság egy részének boszniai eredetére. Erről szól az a történeti ének is, mely a boszniai háború szenvedéseit írja le. **(138)** Erre az időre nyúlik vissza az a gyermekrengető is, mely arról szól, hogy ahol a törökök kelepelték, ott temették el Anikót. (A dalok között nem szerepel, mert nem dallammal éneklük, csak recitálják, de álljon itt szövege:)

Zdelka, crepujka, desi turci klepetali

tu Aniku zakopali, dududududu)

Felföldi eredetre utalnak a *Ghimesi, Palásti, Corponai, Füleki, Árvai, Verseghi*, stb. családnevek.

Az igen nagyfokú etnikai keveredés miatt a különféle történetírók is különféleképpen értelmezték Bátya lakosságának hovatartozását.

1742: „*Lakosai dalmátok, akiknek a nyelvét bácsinak nevezik.*”¹⁶

1776: „*Magyar falu ...lakosai katolikusok.*”¹⁷

1800: „*Lakosai katolikusok, többségben illyrek, de a magyar nyelvet is tudják.*”¹⁸

1831: „*Hogy mikor és honnan jöttek, semmi sem bizonyos. Eredetükre nézve illyrek.*”¹⁹

1837: „*Bátya rác-magyar falu.*”²⁰

1851: „*Bátya elmagyarosodott sokacz falu.*”²¹

1876: „*Bátya dalmát-magyar község.*”²²

¹⁶ BÉL 1982. 65 p.

¹⁷ KORABINSKY 1786

¹⁸ KATONA, Stephanus 1800

¹⁹ Bányai plébánia. Visitatio Canonica 1831.

²⁰ FÉNYES 1837.

²¹ FÉNYES 1851.

²² GALGÓCZI 1876.

1896: „Bátya ... 3613 magyar és szerb ajkú lakossal, kik között azonban a magyarok többen vannak.”²³ (Bizonyos, hogy szerb²⁴ lakosság soha nem élt Bátyán)

1932: „Bátya lakossága színmagyar.”²⁵

1969: „a lakosság 96%-a bunyevác”²⁶

Sarosacz György 1973-ban Bática, Dusnok, Érd, Ercsi és Tököl délszláv nemzetiségű lakóit „Rác-horvátoknak” nevezi.²⁷

A rác szó más tájon ortodox szerbet jelent, s van valamiféle pejoratív, sértő jelentése. Ezen a vidéken a rác katolikus délszlávot jelent, s egyáltalán nem érzik sértőnek. Bizonyítja ezt a közkezdvelt beárac szöveg: **(83)**

Vojim raca nego bunjevaca *Jobb szeretem a rácot a bunyevécnál*

Jel bunjevaca unedelju ljubit *Mert a bunyevác vasárnap csókol*

A rac ljubit kadgod se probudi. *De a rác csókol ahányszor felébred.*

Bática területét a kiöntések, a mocsaras erdők, később a nemesi és egyházi birtokok miatt csak kis mértékben tekinthette sajátjának a falu népe. A két világháború között mindössze 0,6 kh föld jutott egy lakosra. Itt egy 10-12 holdas parasztember nagygazdának számított, aki már bérest is tarthatott. (N.B. Az ide kerülő béresek is hozhattak népdalokat.) 1935-ben mégis több mint 1000 önálló gazdaság működött, ám ezek nagy része nem érte el az 1 kh mennyiséget. Ők béresnek álltak a kalocsai pusztákon, részesműveléssel, téli erdei munkával, napszámmal, dunántúli nagyaratások, cséplések (summás munkák) vállalásával vagy batyus paprika-kereskedelemmel egészítették ki jövedelmüket. (A báciai népdalkincs ezúton is gyarapodhatott.) A termőföld szűkössége ellenére viszonylag jól éltek a báciaiak, mert már a XVIII. század óta intenzíven kertészkedtek és kereskedtek. Eleinte káposztával, aztán

²³ BOROVSZKY 1896

²⁴ azaz görögkeleti, ortodox vallású pravoszláv népesség

²⁵ SZABÓ 1932

²⁶ UROSEVICS 1969

²⁷ SAROSACZ 1973. 370 p.

vöröshagymával, a XIX. század végétől pedig fűszerpaprikával. Az 1940-es években a kalocsai paprikatermelő körzetben a vezető hely Bátyáé volt. Batyus és külföldre is vagonszámra szállító nagykereskedői, paprika kikészítő iparosai, vízimalmosai a paraszti polgárosodás előhírnökei voltak, ami zenei ízlésvilágukban is megmutatkozott. Náluk jelentek meg először a rádiók. A felfelé törekvést fejezte ki náluk pl. a rádióból megismert magyarnóták kedvelése. (Ld. dalok: műzenei átvétel) A falu kereskedelmi mozgékonyága épp nemzetiségi jellege miatt meglehetősen befelé fordult, zárt közösség volt. Ám már az 1950-es évektől meghatározóvá válik az exogám házasságok aránya.

A férfiak magyaros népviseletükből az első világháború után, a nők bunyevácós viseletükből 1957 után kezdtek tömegesen kivetkőzni. Az építkezésben ekkor kezdett terjedni a középmagyar típusú hosszú parasztház helyett a modern, kockaházak divatja.

A falunak ma kb. 2200 lakosa van. Ez a szám folyamatosan csökken. Bár a közeli város, Kalocsa viszonylag sok munkahelyet biztosít az itt élőknek, mégsem telepednek itt le a fiatalok. A születések száma pedig évről évre csökken, csakúgy, mint más magyar falvakban. Az erős hagyománytisztelet és a valóban a génekben élő tradíció azonban mégis érezteti hatását. Van valamiféle megőrző, a régmúltba vissza-vissza tekintő hangulata. A lakodalmak még többnyire a régi rend szerint folynak, igaz, nem a háznál, hanem bérelt helyen. A nagyobb mezőgazdasági munkákat gyakran végzik a családok kalákában, segítenek egymásnak. A munkámban megjelenő dalok azonban már nem, vagy csak nyomokban élnek. Alig akad egy-két ember, aki emlékezne rájuk.

2. A gyűjtés körülményei

Fehér Zoltán frissen végzett általános iskolai tanárként 1952-ben került a faluba. Cserkész múltja valamint a népi írók köteteinek hatására, no meg főiskolai tanára, Szeghy Endre példáját követve hamarosan nekifogott a falu hagyományainak összegyűjtéséhez. A munkában tanítványai is segítettek,

olyanok, akiket megfertőzött ügyszeretével. A mások által hagyománytalannak tartott faluról, ill. lakosairól hamarosan kiderült, hogy mérhetetlen kincseket rejtenek. Elkészült a falu néphit monográfiája, de feldolgozásra került a hagyományos településszerkezet (szállások), a gazdálkodás a levéltári és tárgyi emlékeivel a mesekincs, a népi írásbeliség, sőt még a népi társdalom szerkezete és működése is.

1962-től a faluban rendszeresen megrendezték az Öregek napját október első vasárnapján. Itt már a Fehér Zoltán által vezetett iskolai kórus is énekelt²⁸, ami után az idős emberekből csak úgy dőlt a dal. Az evés-ivás, no meg az iskolai énekkar népdal-produkciója után a résztvevők gátlásai feloldódtak, s éppen úgy, mint egy parasztlakodalom másnap hajnalán önfeledten kezdték énekelni azokat a dalokat, amelyeket az őket kiszolgáló fiatalabb 30-40 éves nemzedék tagjai már nem ismertek. Ilyen alkalmak adtak lehetőséget Fehér Zoltánnak arra, hogy a legjobb nótafákat felderítse, s dalkészletüket magnetofonra rögzítse. Jellemző, hogy a szőlóban elhangzó régi stílusú dalokat általában együtt nem tudták megszólaltatni, de a helyi tamburazenekar, a *Palús-banda* kíséretével (vezetőjük, prím-tamburásuk Rakiás S. József) száz-százötven ember énekelt együtt a *Nem messze van ide Kismargita*, (73, 164, 165, 166) a *Lóra, csikós, lóra* (45, 46, 47) betyárballadákat. Amikor pedig a XIX. századi Petőfi-folklorizáció került elő, még a kiszolgáló személyzet is fújta az öregekkel: *Kocsmárosné, szép csárdásné, de ugat a kutyája* (399, 400).

Hihetetlen, nem várt mennyiségű, kiváló minőségű dallam került elő. A dalok egy részét hallás után jegyezte le Fehér Zoltán, más részét magnetofonnal rögzítette. Az összegyűjtött dalok több országos pályázaton szerepeltek, nemegyszer nagy sikerrel. Több rádióműsor is készült róluk s gyűjtőjükről. Később én magam néztem át a gyűjteményt, újra lejegyeztem, ill. revideáltam, az eredetivel újjólág összevettem a dalok rögzített részét.²⁹

²⁸ Megjegyzendő, hogy F. Z. már 1952-től – olyan kórust vezetett a faluban, akikkel gyakran és igen hagyományhűen énekeltek népdalokat. Ezzel mintegy előrevetítette a 70-es évek elején elindult „Röpülj páva” népdalköri mozgalmat.

1991-ben a Bács-Kiskun Megyei Nemzetiségi Alapítvány pályázatán az összegyűjtött dalkincs első díjat nyert, s ez az anyag képezte a két évvel később megjelent Fehér Zoltán – Fehér Anikó: *Bátya népzeneje* c. kötet alapját.

A gyűjtést később, többször is megismételtük, de ez folyamatosan ment, hisz bárhol előkerült egy-egy dallam, azonnal lejegyeztük.

Bátyán Fehér Zoltánon és e sorok íróján kívül népdalgyűjtést végzett *Manga János* (F. Z. segítségével, de nélküle is, többek között rögzített egy siratót) valamint *Katona Ágnes* és *Derera Éva*, akik F. Z. segítségével gyermekdalokat és mondókákat gyűjtöttek. Mindkét gyűjtés válogatott és rendezett anyaga a Rádió műsorában is elhangzott. *Vujicsics Tihamér* közli a *Manga* által Battyán gyűjtött siratót – melyet sajnos egy komoly, zenei sajtóhibával, és az adatközlő hibás megjelölésével tesz közzé – kötetében.³⁰

Néphitét gyűjtött *Diószegi Vilmos* és *Bálint Sándor*³¹.

3. Az adatközlők

Mindükről nem írhatok. Csak a legjelentősebbeket, a legtehetségesebbeket emelem ki. Az bizonyos, hogy túl sokat senkit sem kellett kérni, biztatni a dalolásra. Egy idő múlva a dalosok, az adatközlők gyakran maguk keresték meg a gyűjtőt, kérvén, hallgassa meg, ami a legutóbbi találkozás óta eszükbe jutott.

Markó Tamás (1886) Bátya külterületén, Alsószáláson született. Battyán jó módúnak számított a maga 10 holdjával. Rendkívül archaikus magyar és rác dallamok őrizője volt. Énekelt *Manga János* mikrofonjába is.

²⁹ A dalkincs gerincét és legmagvasabb részét képező dallamok olyan minőségben maradtak fenn, hogy azt a Zenetudományi Intézet hangtechnikusa visszaadta nekünk – mondván: csak egy-két dalt tud hasznosítani belőle, nagyon rossz minősége miatt. A dalok írásban azonban bekerültek a gyűjteménybe.

³⁰ VUJICSICS 1978, 142. p. V. T. az adatközlő nevét is rosszul írhatta, hisz a dallam megegyezik a nálunk (36) alatt rögzített dallal, melynek adatközlője Balogh Dánielné.

³¹ Karácsony, húsvét, pünkösöd c. művében számtalan hivatkozást, adatot találunk Battyáról.

Balogh Dánielné (1885) Özvegyasszony volt. Az első bátyai népdalkör leglelkesebb tagja. Dalrepertoárjának kezdő sorait leírta. Tudott siratót is rögtönözni. Dalaiból *Manga* rögzített néhányat. Nehéz és szomorú sorsát kifogyhatatlan derűvel igyekezett enyhíteni.

Kiss Miklósné Hegedűs Anna. (1931) Általános iskolai végzettséggel rendelkezett. Katonatiszthez ment feleségül és Szolnokra került. Egy Bátyáról szóló népzenei műsor hatására magnetofonba mondta bátyai emlékeit, elénekelte dalait, s elküldte Fehér Zoltánnak felhasználásra. Érdekes, hogy több archaikus dalt ismert nagyobbbrészt újabb, nóta jellegű dal mellett, s néhány dalolási szokást is megemlített emlékezésében.

Szarvas G. János (1885) Gyermektelen parasztember, Fehér Zoltán házigazdája volt az 50-es évek elején. 12 holdjával kis híján kulák listára került. Alsószálláson nevelkedett föl, ismerte az ottani legénybanda csúfolására szolgáló dalt. (A szállási duhaj banda **(150, 151, 152)**) Gyűjteni lehetett tőle első világháborús hadifogoly kalandokat is.

Únyiné Fekete Teréz (1928) Szegényparaszt család tagja volt, az 1920-as években született. Sokfelé járt marokszedőként aratásba, de cselédeskedett is sokat. Épp ezért igen gazdag kalocsai és béres dalkészlettel rendelkezett. Idős korában Kalocsára ment férjhez. Ő is füzetbe írta össze dalkincsét.

Vida Miklósné Farkas Margit (1914) Apátlan-anyátlan árvaként igen nagy szegénységben nőtt föl nevelőszülőknél. Már egész fiatalon cselédnek állt el. Írni-olvasni is csak asszony korában tanult meg. Második férje is özvegyen hagyta. Életrajzát 70 éves korában papírra vetette, s egy néprajzi pályázaton díjat is nyert vele. Megírta a régi Bátya néprajzi sajátosságait. Népdalkincséről

ugyanúgy füzetet vezetett, mint szenténekeiről és imádságairól. Teljes dalkincsét rögzítettük. Imádkozási szokásrendszeréről is faggattam, ebből készült diplomadolgozatom a Sapientia Főiskolán, szakrális kommunikáció tárgykörben. Töretlen és makulátlan hite példamutató. Álljon itt egy példa erre:

(Unokáinak mesél Istenről): „*Mondom nekik, ha a tanulással baj van, kérni kell a Jézust, megadja. Az nem tart semeddig. Reggel, ha felkeltek, vagy ha leckétek van, ha nehéz, vagy valami vizsga, vagy ilyesmi. Az nem nagyon nehéz, reggel azt mondani: Jézus segíts! Nem mindig segít, mert Jézus nem ítélőbíró. Mert a Jézus tudja, mikor kell segíteni.*

Mindig mondom nekik: látjátok, én már ilyen idős vagyok, de nagyjából ti is látjátok az én életművem, hogy én nem ismertem a szüleimet, nem is láttam képen se, mindig másé voltam. Mindig kellett imádkozni, kötelező volt, azóta is folytatom, ez a legelső, fölkelek: Szívem első gondolata... Mindig az. Ti is, ha valamihez hozzáfogtok: nem kell ahhoz sok, Jézus segíts, legalább ennyi. Meglátjátok! Nagyon sokat szenvedtem, de mindig kimentett a Jézus. És idáig elkísért az ő segítsége. 90 évig. És még mindig segít, és mindig fohászlok, hogy el ne hagyjon, mert én se hagyom el őtet.”³²

Koprivanaczné Kuruc Manda (1890) Alsószállási szegény özvegyasszony volt. Életmódja rendkívül archaikus volt éppen úgy, mint dalkincse is. Éneklési stílusában őrizte az eredeti bátyai népi előadásmódot. Harsány, erős hangon énekelt, torokból. Víg kedélye sosem hagyta el.

Balázs Istvánné (1892) Közepes (6-7 holdas) parasztesaládban élt. Sok dunántúli jellegű dalt ismert. Szokása volt a dalok végét egy oktávval magasabbra csapni. Mély, telt zengésű hangon énekelt, sajátos, lassú tempóban adta elő még a mulatódalokat is. Variálási érzéke rendkívül fejlett, bizonyítva ezzel rendkívüli érzékét, „jártasságát” a bátyai népzenei stílusokban. Gyermekjátékdalok halmaza került elő tőle.

³² FEHÉR Anikó 2006.

Vida Julianna (1920) (ragadványnevéen Püspök Julka) Nem ment férjhez soha, rendkívül archaikus és igen szegényes körülmények között élt. Előimádkozó és előénekes volt a templomban. Fásángozáskor (disznótóri alakoskodás) azonban dévaj dalokat is énekelt. Dalkincsében értékes dalokat őrzött meg.

Harangozó István (Rukav) (1924) Alsószállási szegény ember. Egy ideig bágeron is dolgozott, majd útkaparó lett. Rengeteg mesét, hiedelemmondát ismert. Maga készítette citeráján játszott és énekelt. Néhány értéktelen kuplé mellett sok régies dalt is tudott. gyakran ő kereste föl a gyűjtőt hogy elmondja, elénekelje neki azt, ami eszébe jutott. Dalai közt több az alföldi dallamjárás kedvelt pásztor- és betyárdala.

Szűcs Péter Pálné Perity Margit (1885) Az én dédanyám. Az első világháborúban, 26 évesen három gyermekével özvegyen maradt. Így élte le hosszú, dolgozó életét. Sok archaikus hagyományt ismert. A dunántúli pentatónia őnála szólalt meg először a gyűjtés során. Rendkívül hitelesen énekelte a bizonytalan, magas kistercet. Erős akaratú, kemény asszony volt, aki méltósággal viselte nem könnyű sorsát. Magas kort ért meg, 86 évesen halt meg. Temetése után, a halotti toron teljes természetességgel a jelenlévő rokonok dalra fakadtak, szinte mulatozásba torkollt az összejövétel.

Jelencsity Mihályné Szűcs Mária (1909) Az én nagyanyám, Szűcs Péter Pálné leánya. Tőle sikerült először magnetofonra venni a jellegzetes Nini mama kezdetű régi rétegű népdalt. Jól emlékszem nem túl erős, kissé fedett, itt-ott bizonytalan hangjára, amelyen szinte tökéletesen szólaltatta meg a dunántúli

pentatóniát. Nem túl gyakran énekelt, nem is tanított minket, unokákat erre. Ha kértük, akkor azonban szívesen dalolt.

Guzsván János (1897) (Cérnagyáros) közepes gazdagságú (6-8 holdas) Vajas (a Duna mellékága) parti házában sokszor rendeztek farsangi összejöveleteket, ő maga is járt feleségével *fásángo*zni (alakoskodni) disznótorokba. Kedvenc dala, a *Német császár levelet ír Kossuthnak* (254) talán iskolai eredetű. Ő énekelt magnóra a bőgősiratót. Sok mulató dalt és egy lakodalmi rác szertartásdalt is elénekelt ezen kívül.

Marokity Istvánné (1930) Guzsván János lánya, Anna ma 77 évesen (2007) a Rozmaring dalkör lelkes tagja. Apjától tanulta meg a lakodalom vendégeinek fogadásakor énekelt archaikus szövegű motivikus szerkezetű dalt (Da fajimo (374)) Sok magyarnótás rác szövegű dalt ismer. Még tudja a fiatalkori kétugrós táncot, amit mindig magyar csárdás dallamára táncoltak. Öntudatosan utasítja vissza, ha a karvezető egy általa ismert helyi népdalnak másik, régebbi variánsát akarja megtanítani, mondván, hogy az nem úgy van.. (Pl. Az újabb keletű *Zelenise vinograd* (362) eredeti $\frac{3}{4}$ -es változatát, ő heterometrikusan $\frac{4}{4}$ -es ütemmel kezdi (így mulatósabb), s a végét az eredeti második fokon nem érzi zártnak, ezért az utolsó motívumot megismételve azt első fokúra igazítja.

4. A népzene élete a faluban, „népzene biológia”

Lajtha László³³, Vargyas Lajos³⁴, Járdányi Pál³⁵ és Halmos István³⁶ munkái mutattak utat a XX. század utolsó harmada kutatóinak ahhoz, hogyan kell a népzene, amely kétségtelenül „a változatok világa”³⁷ tettenérniük, *in vivo* megfigyelniük. Ma ezt már szinte lehetetlen megtenni, vagy csak a

³³ LAJTHA 1954

³⁴ VARGYAS 2000

³⁵ JÁRDÁNYI 1943

³⁶ HALMOS 1959

³⁷ JÁRDÁNYI 2001, 114. p.

peremvidékeken, érintetlen közegben lehetséges. A következőkben leírásokra, elmesélésekre, korábbi gyűjtésekre támaszkodom.

Mindent, amit a nép énekel, lehetetlenség felgyűjteni. Maguk a kutatók is óva intenek: a köztudottan és bizonyosan műzenei eredetű dallamok nem valók a tudományos igényű népzenei adattárba. Fontos azonban közölni azokat a folklorizációkat, nagyon népszerű dallamokat, amelyeket sokan tudnak. Ezek variációi – és maga a kiválasztás – fontos adat a kutató számára. Bartóknál népdal az, amit sokan és sokáig énekelnek, Kodálynál az a fontos, amit a nép énekel, Szendrei Janka pedig ekkép fogalmaz: „*A népdal a magyar falu zeneművészete, elsősorban a parasztságé.*”³⁸

A bátyiaiak mindig is nagyon szerettek énekelni. Ezt legjobban a templomban s a lakodalmakon lehet s lehetett lemérni.

Mindig is fontos szereplője volt a falu életének a kántor. Korábbi kántorok és egy rossz ízlésű, kicsit hamisan éneklő kántor-apáca hatására egy meglehetősen silány, a magyar nótákra emlékeztető, bizonytalan eredetű egyházi népének kincs terjedt el. Ezeket a dalokat is azonban a népdaloknál megszokott erőteljes torokhangon, gyakori oktávtörésekkel vagy eredendően egy oktávval mélyebben éneklük a szertartásokon. A vasárnapi misén tele a templom, hétköznap csak az idősebbek járnak.

A hagyomány élésének klasszikus időszakában, aminek végét a 60-es évek végére tehetjük. A 70-es 80-as évek az átmenet időszaka, a rendszerváltással elkezdődő új korszak pedig egyértelműen a hagyomány gyors hanyatlásának ideje. Az okok taglalása messzire vezetne, de köztük van a nagyobb sajtó és média szabadság, a beáramló egyéb kultúrák hatásai és az emberek gondolkodásmódjának szinte követhetetlen változása. Hogy felmérhessük egy falu hagyományos népdalkincsét, előbb azt kell rögzítenünk, hogy mit énekel a falu. Bartók klasszikus tanácsától tehát el kell térnünk, bizony kétes, bizonytalan eredetű dalokat is meg kell hallgatnunk, s rögzítenünk, különösen

³⁸ A magyar népdaltípusok katalógusa

akkor, ha azok sűrűn kerülnek elő, hogy a feldolgozás során válogathassunk a heterogén anyagból. Nemegyszer népies műdalszövegek népi dallamon, máskor meg hiteles népi szövegek műdalokon szólalnak meg. (Jó zeneszociológiai tanulságokkal szolgálva.) Tanulságosak azok a kéziratos dalosfüzetek, amelyek összeállítójuk daloskedvét épp úgy reprezentálják, mint zavaros zenei ízlését. Ő. Vida Miklósné Farkas Margit dalosfüzetének mintegy 150 dalából csak kisebb részt (55 dallam) képvisel a népdal, nagyobb hányada népies műdal, divatos tánczenei szöveg, kuplé, hazafias dal, s mindössze 11 a rác nyelvű dalszöveg. (Azok is gyakran magyar dallamon szólalnak meg.) Tehát dalkincsének mintegy 2/3-a nem népdal, hanem a rádióból, multságokon, innen-onnan hallott és jól-rosszul megtanult dal.

A jövőt megjósolni teljességgel lehetetlen, de ki kell jelenteni, hogy a klasszikus *nép* fogalom, mely a parasztságot jelentette, s a néprajztudomány tárgyát képviselte, napjainkban nem létezik. A mai falusi lakosság már levetkőzte paraszti hagyományait, az úgynevezett *utóparasztok* pedig inkább a paraszti hagyományt alig továbbvivő vállalkozók, mint klasszikus értelemben vehető parasztok. „*Ha a paraszti létforma megszűnik, ezzel együtt megszűnik a paraszti műveltség formája is, hisz' emennek amaz feltétele.*”³⁹ A *nép* által képviselt és gyakorolt szokásrendszer legfiatalabb ismerői – akik még tudják, de nem feltétlenül élik, ill. gyakorolják azt, (tehát másodlagos állapotban léteznek) – e dolgozat írásakor (2007) kb. 60 esztendősek. Az 1945 után született nemzedék már másfajta – nem valláserkölcsei – nevelést kapott, s náluk a hagyomány értelmezése és gyakorlása is értelemszerűen más. De ők, a mai 60 évesek sem biztos, hogy megélik azt, amit anyáiktól tanultak, hiszen könnyebb, hasznosabb és gyakorlatiasabb életmódot is teremthetnek maguknak.

Nem kizárólagosan magyar, hanem kettősgyökerű kultúrájú népről lévén szó, kutatási módszertanra és leíró gyakorlatra Bartók Béla és Lajtha László adhat

³⁹ JÁRDÁNYI 1943/b. 111. p.

példát. Ha a népzeneét természeti jelenségnek tekintjük, *jogos* vizsgálatában a *népzene-biológia* aspektusának alkalmazása.

Bartók így ír a népzeneről: „*ez a fajta zene tulajdonképpen nem más, mint a városi kultúrától nem befolyásolt emberekben öntudatlanul működő természeti erő átalakító munkájának eredménye.*”⁴⁰ Máshol is hasonlóan nyilatkozik: „*A népzene ... a természet tüneménye*” – írja Bartók – „*Ez az alkotás ugyanazzal a szerves szabadsággal fejlődött, mint a természet egyéb élő szervezetei: a virágok, állatok stb.*”⁴¹ „*...ez a zene tulajdonképpen nem más, mint városi kultúrától nem befolyásolt emberekben öntudatlanul működő természeti erők átalakító munkájának eredménye.*”⁴² Bartók azt is látta, hogy az egymás mellett élő népek zenéjében elkerülhetetlen a kölcsönhatás, hiszen egymás zenéjét hallották, használták, ismerték. „*Az idegen anyaggal való érintkezés azonban nemcsak a dallamok kicserélődését eredményezi, hanem – és ez még fontosabb – új stílusok kialakítására is ösztönöz. Ugyanakkor azonban a régi és kevésbé régi stílusok is életben maradnak, ami a zene újabb gazdagodását vonja maga után.*”⁴³

Ezt a megállapítást mintegy továbbgondolva alkotta meg Lajtha László a maga terminus technicusát:

„*Bartók Béla immár klasszikus román népzene gyűjtése és több, alapvető összehasonlító folklore-tanulmánya elsőnek mutatta ki a magyar, székely és román népzenei nyelvjárások jellegzetességeit, a különböző stílusokat, ezek egymásra való hatását és kereszteződését. Megállapításait Erdélyben végzett igen alapos gyűjtései eredményeképp mondotta ki. Maga a probléma azonban túlnő Erdély határain. Bartók rámutatott egy olyan folyamatra, amely bizonyára nem csak Erdélyre igazság, hanem általában véve is hasonló törvények formálják a népek zenéjének egymásra való hatása alatt keletkező stílusokat, típusokat és dallamokat.*”

⁴⁰ BARTÓK 1931 19. p.

⁴¹ BARTÓK Béla 1925 15. p.

⁴² BARTÓK Béla 1931. 30. p.

⁴³ BARTÓK Béla 1942. 88. p.

Lajtha jól látta a munka nehézségeit, esetlegességeit, s az egészet „...csak kísérletnek...” tartotta.

”Népzene-biológia”, e tudásom szerint magam-gyártotta terminus technicus alatt azt a tudományágat értem, amelyik vizsgálja: él-e, mikor és hogyan él egyik nép a másik zenéjével. Általánosan, a vegyes lakosság adta külön problémákat nem számítva, nem törődik az effajta kutatás a dallamok eredetével, avagy milyenségével, hanem avval: ki, mikor és hogyan használja, módosítja a mindennapi általános gyakorlatban a népzene.

Az általam ajánlott kutatási módba csak olyan zenefolklorista kezdjen, aki egyformán értékeli mindkét nép zenéjét, egyformán látja mind a kettő szépségeit és néprajzi értékét. Így mind a kettőt szeretve, és ezen felül a bartóki szigorúságot, alaposágot és pártatlanságot soha el nem feledve fog az közelebb jutni igazsághoz.⁴⁴

Minden bátyai ember dal-repertoárjában egyaránt szerepel magyar- és rácszövegű dal. A magyar szövegű dalok száma jóval nagyobb. (Ugyanez a jelenség figyelhető meg a közeli faluban, a mintegy 10 km-nyire fekvő Dusnokon is). Tükrözik ezt az állapotot azok a kézzel írott dalosfüzetek, amelyek sok családban megtalálhatók. (Ld. Dalok) Egy-egy lakodalomban, disznótoron névnapi vacsorán aztán hol magyarul, hol rácul énekelnek. A szöveg nyelve azonban nem jelenti azt, hogy a dallam is azonos a szöveg nemzeti hovatartozásával. Különösen a népies műdalok csábították a költői lelkületű bátyaiakat a múltban arra, hogy rákra fordítsák azokat, de népdalok szövege is gyakran került át a magyarból rákra. Rác kólódallamra azonban mindössze egy béresnótát énekeltek (*Bár mindig így vóna (361)*), s a falu egyetlen tamburazenekarának repertoárjában is mindössze egy-két valóban rác jellegű táncdallam élt. **(380-382)** A hangszerek, a hangszeres zene, illetve a faluban működő zenekarok is hatással voltak a bátyai dal-repertoár kialakulására. Fontos megemlíteni, hogy Bátyán a II. világháború előtt nem éltek cigányok, így cigányzenekar sem létezett. A csupa parasztemberből álló híres *Palus-banda* tamburásai gyakran játszottak más falvakban is, kocsmákban,

⁴⁴ LAJTHA 1954. Előszó

lakodalmakban, s ott főleg magyar dalokat kívántak tőlük. Aztán a daloló emberektől maguk is megtanultak magyar dallamokat, s azokat Bátyán is elterjesztették. (A zenekar összetétele: *prim- és bassz-tambura, nagybőgő* (mindig csak pizzicato szólaltatták meg) és néha egy foktői cigány *cimbalmos*.) A harmincas években ezt a zenekart hivatalos bizottság minősítette. A vizsgára egy tanult, nem bátyai zenész föl is készítette őket. Ekkor tanultak meg több kalocsai és más vidéki magyar népdalt. (*Lassan kocsis, hogy a kocsi ne rázzon (205)*) Prímásuk elmondta, hogy a muzsikálást apjától tanulta meg jónéhány bátyai magyar és rác dallamon keresztül. Első saját hangszerét pedig Zomborban vásárolta. Ez a zenekar még a 60-as években is a karácsony utáni István napon végigjárta azokat a házakat, ahol Istvánnak hívták a házigazdát, s a *Hol vagy István király*-t játszották el neki szerenádként, amiért pénzt és italt kaptak. Ha vidéki zenekart pl. rezesbandát szerződtek a lakodalom kiszolgálására, annak műsorából könnyen bekerülhetett egy-két dal a falu dalkincsébe. A tambura-zenekar vasárnap délutánokon a kocsmákban játszott. Létrejött a Levente Egyesület keretében a húszas-harmincas években egy vonós zenekar is, amelyet egy Kalocsáról kijáró karmester tanított és vezetett. Tagjai később önállósították magukat, s a hallás útján megtanult dallamokat játszották lakodalmakban. A 80-as évektől kezdve működik itt egy ifjúsági fúvószenekar, iskolások, fiatalok a tagjai. Repertoárján azonban nem énekelni, hanem hallgatni való zeneművek szerepelnek túlnyomórészt.

Hangszerként házilag a citerát használták. Harangozó István útkaparó pl. maga készítette hangszerét, s odahaza és munkatársai körében gyakran játszott rajta saját énekkíséretével. Egy XIX. század végi tudós pásztorról, Tupcsia Jánosról mesélték, hogy a legelőn nádsípon játszott, s a tehének a nótaszóra lépegettek. Ő volt az, aki a kalocsai szolgabírónak elénekelte a bírósúfolót: (*Megdöglött a bíró lova (67, 350, más adatközlőktől)*) Szintén a XIX. sz. végén még élt dudás is a faluban. Szabónak hívták, s olyan szépen játszott, hogy még a plébános urat is szórakoztatta. A családot azóta is rácul *Dudaśnak* hívják Jellemző, hogy a duda rácul *gajd*-nak hangzik, de Szabóék nem *Gajdosok* vagy *Gajdosikok* lettek, hanem magyar szóval *Dudaś* (Dudás) lett a rác ragadványnevük. (sic!)

(*Dudaševa Marica* (89 további versszaka)) Ismert a Bátyán az Arany János Ünneprontók c. balladájának a története is, amikor a mulatozók nem tudják abbahagyni a dudaszóra járt táncukat. A dudamuzsika emléke lehet Bátya énekes népzenejében néhány jellegzetes dudanóta. Voltak olyanok, akik a nyelvük alá tett meggylevéllel füttyülve kísérték az énekszót.

A kocsmákban szokás volt a közös éneklés. A zenészek tudták, hogy egy vendégnek mi a nótája, s ha pénzt reméltek tőle, az ő nótáját kezdték muzsikálni. Az *A szeretőm kettő* (88) kezdetű pajkos dalról például mindenki tudta, hogy az a Végh Miklósé. A *Kitrákotty mese rác szövegű változatát* (*Očo sam ja na bazar* (33, 34)) többen tudták, de mégis inkább egy idős emberhez, *Nenkó dedóhoz*⁴⁵ kötötték. Kelemen Imre annyira szeretett énekelni, hogy a honvédségnél gyakran bánatában bezárkózott a vécébe, s akár órák hosszát is énekelt. Mesélik, hogy a második világháború alatt, ha a leventék nótaszóval vonultak végig vasárnaponként a templomba menet, az asszonyok sírtak, amikor hallották.

Szokás volt dalokat bosszantásból énekelni, ezt *kiéneklésnek* is nevezték: Erre szolgáltak a hírversek. (*A Zárda utcában megdőglött egy ló, Tamaskó Pistánál virsli kapható* – kuplé dallamon, *Fiser néni libái sári te*) Ez a szokás – a pletykához hasonlóan - a falu egyének feletti ellenőrzését, ítélkezési jogának gyakorlását jelentette.

A dal alkalmas volt üzenet közvetítésére is, úgy ahogyan legutóbb a kettészakasztott felvidéki Szelmenc szlovákiai oldaláról az ukrán oldalra nótában mondták el üzenetüket rokonaiknak az odavaló magyarok. Bátyán gyakran dallal adták egymás tudtára a szimpátiát, szerelmet – vagy éppen ennek ellentétét a multságokon.

Miklósity Szőke Pál rokkant lévén már több időt töltött otthon, mint a mezőn, még az 1980-as évekbe is esténként házának folyosóján kitett

⁴⁵ Dedó: a bátyai rác nyelvben az idősebb férfiember kedveskedő megszólítása. Ugyanígy: idősebb nő: babó

maga elé az asztalra egy üveg bort, magában iszogatót, s egyik nótát a másik után fújta.

A daltanulás alkalma volt az iskola. Természetesen itt az újszerű magyar népies műdalok terjedtek, de nyilván itt tanulhatták meg talán még a XVIII. században az évszázadokon keresztül népszerű rác szövegű és dallamú katekizmusi éneket. A sok hazafias dal közül ma is tudnak néhányat az öregek. Nyilván az iskolán keresztül terjedt el a XIX. századi műdal, amit rác szöveggel is énekelnek *Jaj de magos, jaj de magos ez a vendégfogadó* (420). (Csak rác szöveggel közlöm!). Erre a dallamra még az ötvenes években is minden iskolai tízpercben spontán módon körjátékot játszottak a felső tagozatos lányok. Népszerűségét bizonyítja, hogy rác szöveget is szereztek hozzá. Nagy sikerű volt, s máig ismert a *Bátya falu szép helen van* (414, 415) kezdetű dal, ami egyúttal tovább népszerűsítette az úgynevezett *magyar skálát* (l szi f m ri d t, l.) A tanítók, apácák, egyesületek által rendezett műkedvelő színelőadások szintén bevitték a falu dalrepertoárjába néhány népies műdalt. Pl. *Ki tanyája ez a nyárfás* (432), *Eltörött a hegedűm* (410). A XIX. század végétől az 1930-as évek közepéig volt Bática plébánosa a szabadkai bunyevác származású Jeszenovics Félix. Az ő idejében történt meg a báciai női viselet elbácskaiasodása. (Addig ugyanis az hasonló volt a délföldi bősoknyás öltözethez. Feltűnő, hogy Kalocsa női viselete azonos előzmények után szintén ekkor kezdett magyarosodni, mai formáját ekkor kezdte fölvenni.)⁴⁶ Nos, ettől a paptól is tanulhattak néhány bunyevác dallamot a báciaiak akkor, amikor a papot is meghívták a lakodalomba, s ott ő elénekelte szülőföldje kedves dalait.. Kuruc Manda elmondta, hogy a *Škripi djerma* (366) kezdetű dalt Jeszenovicstól tanulta meg.

A lakodalmakban, ha valaki a maga dalát akarta megszólaltatni, fölállott, és engedélyt kért, hogy *elmondhassa* a nótáját.⁴⁷ Napjainkban is különféle társas multságokon gyakran előfordul, hogy ha valaki szerepelni akar, akkor pénzt ad

⁴⁶ FEHÉR é. n.

⁴⁷ FEHÉR 1987. A róka és a farkas c. állatmesében a farkas is ezt teszi.

a zenészeknek, feláll a színpadra, kezébe fogja a mikrofont és a zenekar kíséretével elénekli kedvenc dalát.

Bátyán sem illik az idősebbeknek dalolni. Amikor egy idős férfit sikerült éneklésre bírni, s elfújta mulatónótáját, nyilván önmagát minősítve, ezt kiáltotta a dal után: ***Csuhaj, kökény! Más is kurva nemcsak én!*** A katonaság és a levente egyesület már sokkal több népdalt terjesztett el a faluban. Különösen az első világháború népszerű katonadalai váltak közkedveletté. (Ezek között is akad néhány, a népies műdal és a népdal határán álló dal.)

A közös munka is alkalma volt a daltanulásnak. A dunántúli dallamokat megtanulhatták az öcsényi cséplések, a Szuprics-pusztai, a siklósi vagy a somogyi nagyaratások alkalmával. A summáskodás emléke ***Szökét puszta (266)*** kezdetű dal. Kupusz bácsi a ***Lóra csikós (45, 46, 47)*** kezdetű dalt pl. bevallása szerint az első világháború idején a Tisza menti Újkécskén, egy cséplés alkalmával tanulta a banda tagjaitól. Sokan mentek el cselédnek, béresnek Kalocsára, kalocsai pusztákra, de Battyán is sok odavaló béres dolgozott. Más vidékről származóak voltak az akadémiai nagybirtok, Tira cselédei is. Innen is hoztak magukkal dalokat. A dusnokiak is emlékeznek arra, hogy az érseki uradalom sokfelől érkezett béresei az intéző utasítására *daloltak* munka közben.⁴⁸ A sok béresnóta így terjedhetett el.

A pásztorok sokfelé eljártak a rájuk bízott jószágokkal vagy azok nélkül, s más vidékek pásztoraitól sok dalt megtanultak. A bátyai csárdában nem egyszer összemérték *tudományukat*. Ilyenkor meg az alföldi vásárok alkalmával a lacikonyhákban hallhattak, tanulhattak meg a bátyaiak sok kiskunsági pásztor- és betyárdalt.

Gyakori Battyán is az, hogy a katonadalszövegek szerelmes dalokká válnak. (***Lágerkaróm le van verve (143, 144)*** – ***Édesanyám édes teje (145)***)

⁴⁸ FEHÉR 2000.

Vidáné elmondta, hogy egy balladát egy barátnőjétől egész délután tanult. Harangozó István útkaparó egyik anekdotája arról szól, hogy a szegény ember nótával fizeti ki a kántort. (Az ördögnek eladott lányok)⁴⁹

Egy Amerikát járt bátyai család az 1920-as időkben hazatért, s a családfő Kissné emlékezete szerint a templom követ megcsókolva bűnbánó éneket énekelt a mise után - rácul.

A szöveget *versnek* a dallamot *áriának* nevezik Bátyán. *Tudom az áriáját, de a verse nem jut eszembe* – mondják ilyenkor.

Vidáné kéziratos önéletrajzában idilli képet ad arról, hogy mit énekeltek az iskolában és mit maguktól.⁵⁰ Engyel Gyuláné Jenei Erzsébet arra emlékszik, hogy élt Bátyán is olyan szokás, amelyről Móricz Zsigmond egyik novellájában olvashattunk. Az volt a szokás Szatmárban a XX. század elején, hogy a módos parasztok a maguk szórakoztatására pénzért megénekeltek jó hangú kislányokat. Bátyán a 20-as 30-as években a kisasszony napi búcsú alkalmával tették ugyanezt.

Énekes-dramatikus népszokás volt az eredetileg húshagyókedden a kocsmában eljátszott böngötemetés, ami később időpont és funkcióváltással a lakodalmak másnapjának közönségszórakoztató eseménye lett. 2006-ban pedig a helyi Rozmaring népdalkör az öregek napja alkalmából a színpadra állította, mint látványosságot, színpadi produkciót. A dramatikus népszokás fő szervezője egy Argat István nevű ezermester volt, akit épp emiatt neveztek másodlagos ragadványnevén *Atyának*. Később egy Szarvas István nevű gazda játszotta a lakodalmak böngötemetésében a papot, de tudta ezt a szerepet Decsák Gábor hentes is. A legutóbbi színpadra állításkor pedig Perity Lajos agronómus játszotta. Hogy mikor és milyen körülmények között került a szokás Bátyára, nem tudni. Bizonyos azonban, hogy ezt a szokásdallamot Kunszentmiklóson is ismerik⁵¹, de tudják Dúsnokon is, bár ott soha nem játszották el. Ádám-Éva

⁴⁹ FEHÉR 1987

⁵⁰ FEHÉR 2004

⁵¹ MNT II. kötet

estéjén szokás volt, hogy a gyerekek a szomszédok *ablaka alá mentek énekelni* karácsonyi énekeket, amiért ajándékot kaptak. A *fásángozás* szokása disznótoros alakoskodó adománygyűjtő hagyomány volt. Ilyen alkalmakkor is szoktak énekelni, gombos harmonikával muzsikálni, zajkeltő eszközökkel lármát csapni.

Szokás volt az 1950-es évekig, hogy a sorozásról hazatért legények összefogódzkodva zeneszóval, nótázva végigvonultak a falu utcáin az esti sorozóbálra tojást, szalonnát, kolbászt, pénzt gyűjteni.

A nagyböjt előtti utolsó csütörtököt torkos csütörtöknek nevezik. Ezen a napon az asszonyok szoktak házi multságokat rendezni. Itt a résztvevők által összehozott tojásból és kolbászból rántottát készítenek, hozzá bort fogyasztanak, esznek-isznak, nótáznak és táncolnak. Férfi régebben csak női ruhában merészkedhetett közéjük. Ha akadt egy citerás vagy egy gombos harmonikás, aki kíséri a dalt, a jókedv még magasabb fokra hágott. Olyan multság is akadt – ezen már férfiak, sőt a községi orvos is ott volt – hogy egy kalocsai cigánybandát hoztak ki kocsival a multság szolgálatára.

A lakodalmak alkalmával a két násznép külön-külön gyalog vonult a templomba zenekísérettel, nótaszóval. Ugyanígy jöttek hazafelé is. A zenekar mindig a menet végén haladt. Útközben néhány helyen megállt a menet és táncolni kezdett az egész násznép. Az utcabeliek pedig bámulták a mulatozókat.

A lakodalmakban talán a XIX. században még szokás lehetett a menyasszonybúcsúzó. Ennek emléke a *Csillagok, csillagok (94, 95)*. Dusnokon még az 1950-es években is énekelte a násznép ezt a funkcionális szertartásdalt. Bátyán már a funkciójára sem emlékeztek. Mindkét faluban ismert azonban a menyasszonyinduló: *Kocsira ládát (40, 41, 42)*, amelyet a menyasszony ágyának kiadásakor muzsikáltak, énekeltek az 1950-es évekig.

A kisbaba beszéd- és mozgástanulásához, értelmi-érzelmi-esztétikai készségének fejlesztéséhez sok-sok mondókát mondtak, dajkarímet énekeltek. A 2. világháború előtt még a nagyböjt idején a legelőn vagy az utcák végében

népi sportjátékot (kandászozás) és énekes körjátékokat játszottak. Ezekbe a serdültebb fiúk és lányok épp úgy részt vettek, mint a fiatal házaspárok. Mindezek dalanyaga kétnyelvű.

Pálóczi-Horváth Ádám⁵² XVIII-XIX. századi dalgyűjteményében szerepel a *Szép asszony a papné* (113, 114) kezdetű pajzán dal első sora. A 20. század elején egy Argat Péter nevű bátyai ember gyilkosságot követett el, s emiatt hosszú időt a váci börtönben töltött. Börtönévei alatt egy többszáz oldalas kéziratos könyvet készített. Ebbe belemásolt különféle erkölcsnemesítő történeteket, verseket nyilván azokból a könyvekből, amelyeket a kezébe adtak. Gyönyörű kalligrafikus kézírással lejegyzett azonban olyan népdalokat is, amelyeket rabtáraitól tanult. (Pl. az Alku c. Petőfi-vers folklorizált változatát) Ezek között olvashatjuk A *Szép asszony a papné* (113, 114) kezdetű dal teljes szövegét is. A dal nyilván Argat Péter kiszabadulása után válhatott népszerűvé Bátyán is. Ma két változatában szerepel itt. Szövege elárulja, hogy református vidéken keletkezhetett, hisz *papné* a katolikus Bátyán nem volt.

Városban vagy városiak közt (bágeron, hajón, útépitésen, malomban) dolgozó bátyai parasztembereknek az újdonság erejével hat azok értéktelen zenei ponyvája. (Ugyanilyen okokból fogadták el és be igen hamar a nóta jellegű egyházi népének irodalmát is, melyet teli torokkal énekelnek a mai napig is, be nem engedve pl. a zsoltárokat, gregorián jellegű alleluja dallamokat.) Tőlük tanulhattak sok sikamlós kuplét. Általában a pikáns szövegeket szívesen megtanulják, míg a hasonló tartalmú, de az ősi jelképek nyelvén megszólaló dalszövegek lassan elfelejtődnek. Bátyáról nem mentek kubikosnak, de a kalocsai kubikosoktól amikor azok a bátyaiakkal együtt kapáltak, megtanulták a *Sétál a kubikos* (84, 137) kezdetű, szociográfiai tanulságokat tartalmazó szövegű dalt. Hasonlóan tanulságos ilyen szempontból a következő szöveg: *A házamon nincsen földél,/ A gólya is rászállni fél,/ A nagy adó súlya alatt/ Sárgerendám majd leszakad.* (106) A szöveg valószínűleg XIX.

⁵² PÁLÓCZI 1953.

századi munkásmozgalmi eredetű. Érdekes viszont, hogy régi stílusú dallamhoz tapadt.

4.1. A kettősgyökerűség a zenében

A vizsgált dallamok magukban hordozzák a kettősgyökerűséget. Alapjaiban azonban ez a dalkincs magyar. Vannak olyan dalok is, melyek tiszta magyar dallamhoz rác szöveget rendelnek (**95, 119**), de akad rác dallam is magyar szöveggel (**361**).⁵³

(A **354** dal kétségkívül rokona a **365**-nek. Mindkettő szláv ballada töredék. Ám mégis, az elsőt a különleges szerkezetűek végére soroltam kétsoros, érdekes szerkezete miatt, a másodikat pedig az idegen hatást mutatók közé.)

A kétnyelvűség felveti a jelenség pszichoszociális továbbgondolásának szükségességét. Még a II. világháború után is, kb. a 60-as évek végéig természetes volt, hogy a tősgyökeres bátyai családokban, hogy az újszülötthöz rácul szóltak. A családtagok is mindennapi dolgaikat rácul beszéltek meg egymás közt. Kimondatlanul ugyan, de a magyar sokszor amolyan kifelé kommunikáló nyelv volt. Természetesen mindenki jól beszélte a magyart is⁵⁴, de voltak, ill. vannak a mai napig is a kétnyelvűségből eredő helytelen beidegződések. Vannak bizonyos szavak, melyeket csak az egyik, ill. csak a másik nyelven ejtenek ki. A bátyaiak gyakran észre sem vették, mikor beszélnek magyarul ill. rácul.⁵⁵ Szokás volt bizonyos dolgokról csak rácul (saját történeteik, történeik, hétköznapi dolgok), másokról (magyarul beszélő emberekkel történt események, magyarul hallott dolgok interpretálása, stb.) csak magyarul szóltak. Nem is tudok példát mondani a beszéd közbeni *fordításra*, hiszen ha a rácul előadott szövegben olyan esemény előadására kerül sor, mely magyar közegben, magyarul folyt, automatikusan magyarra váltottak,

⁵³ KODÁLY 1952. 43. p. vö. Kodály említi a „vendégdal” fogalmát.

⁵⁴ Jónéhány nyelvhelyességi hiba tapasztalható a mai napig is, pl. az alanyi és tárgyias ragozás gyakori összekeverése, a toldalékok helytelen alkalmazása a szótő hangrendjéhez, gyakori hangsúlyozási hiba, névmások, egyéb szófajok rossz alkalmazása, szórendi hibák, stb. Ezek a jelenségek a dalszövegekben könnyűszerrel tettenérhetőek.

⁵⁵ Ezt a jelenséget kb. a 1980-as évekig lehet tettenérni.

akárcsak egy-két szó erejéig is. (Pl.: *Idemo doktornő*, azaz megyek a doktornőhöz) Semmiképpen sem fordítottak. Szociolingvisztikai munka lenne e jelenség feltárása, melyre jelen dolgozat keretében nem vállakozhatok.

A magyarnóta szövegek egy-egy szavát nem értik, ezért dalos füzetükbe hallás után gyakran hibásan írják le. Néha énekelt népdalaikban is találunk ilyen értelmetlenné torzult magyar szót. Afféle keverék, romlott nyelv ez, melybe azonban az itt élők beleszülettek⁵⁶. Nemcsak magyar és rác, de néha cigány szavak is belekerülnek így dalszövegekbe. (*Hej dúre, davandure*) (*Átalmennék a Dunán*, (345)) Annak ellenére, hogy az általános iskolában jó ideje tanítják az irodalmi horvát nyelvet, a nyelv használata nemigen javult, a gyerekek is elégedélnek azzal a tudással, melyet otthonról hoznak magukkal.

A kétnyelvűség az ebből fakadó humor kifejezésére hozza létre a szándékosan kétnyelvű, ún. *makaróni szövegeket*. (*Azt hallottam dasej Duna smarznio/ Engemet a szeretőm ostavio* (228))

5. A dalok

Milyen adatokból is állhat egy népdalgyűjtemény?

Vargyas meghatározása szerint népzene „*a közösségek hagyományos variálós tevékenységéből születő és szójhagyományokban továbbélő zene*”⁵⁷, mely rögzítettség hiányában szabadon alakítható, történelmi jelenség lévén a különböző korok stílusaira oda-vissza hat és hangvételében alapvetően elkülönül a műzenei jelenségektől.

Bartók szerint népdal az, amit sokan és sokáig énekelnek⁵⁸. De folytatja Bartók a sokat idézett kifejezést: „*...ha dallamokat sokan és nemzedékről nemzedékre énekelnek, akkor egyrészt ezek többé-kevésbé át fognak alakulni... vagyis dallamvariánsok keletkeznek, másrészt viszont eredetileg egymástól eltérő szerkezetű dallamok egymáshoz hasonlóvá alakulnak át, vagyis közös*

⁵⁶ A néprajz makaróni szövegeknek nevezi azokat a dalszövegeket, amelyekben két nyelv szavai keverednek – gyakran humoros szituációt teremtve.

⁵⁷ Vargyas szócikke a Brockhaus Riemann Zenei lexikonban

⁵⁸ BARTÓK 1934.

sajátságú, egységes zenei stílust eredményező dallamok keletkeznek.” Másutt is felhívja e jelenségre a figyelmet: „...szűkebb értelemben vett parasztzene mindazoknak a parasztdaloknak összessége, amelyek egy vagy több egységes stílushoz tartoznak.”⁵⁹ S e tekintetben a magyar népdal „a természet tüneménye.” Kodály alapvetésében a népdal fogalmi meghatározása elől kitér. Így javítja a kérdést: „Mi az, amit a nép énekel?”⁶⁰ Felhívja a figyelmet a dalok funkcionális elkülönüléseinek vizsgálatára, amely előrevetíti az utána jövő népzenei monográfiák sorát.

Az idők során kb. 600 dallam került elő Bátyáról. A Kecskeméti Katona József Múzeum kiadásában 1993-ban megjelent Fehér Zoltán – Fehér Anikó: Bátya népzeneje c. munka ebből 200-at válogat⁶¹, természetesen a legértékesebbeket. Jelen munkámban azonban – monografikus teljességre való törekvéssel, bár azt el nem érve – minden előkerült dallamot vizsgálom. A teljességgel megegyezőket azonban csak egy példányban közlöm.

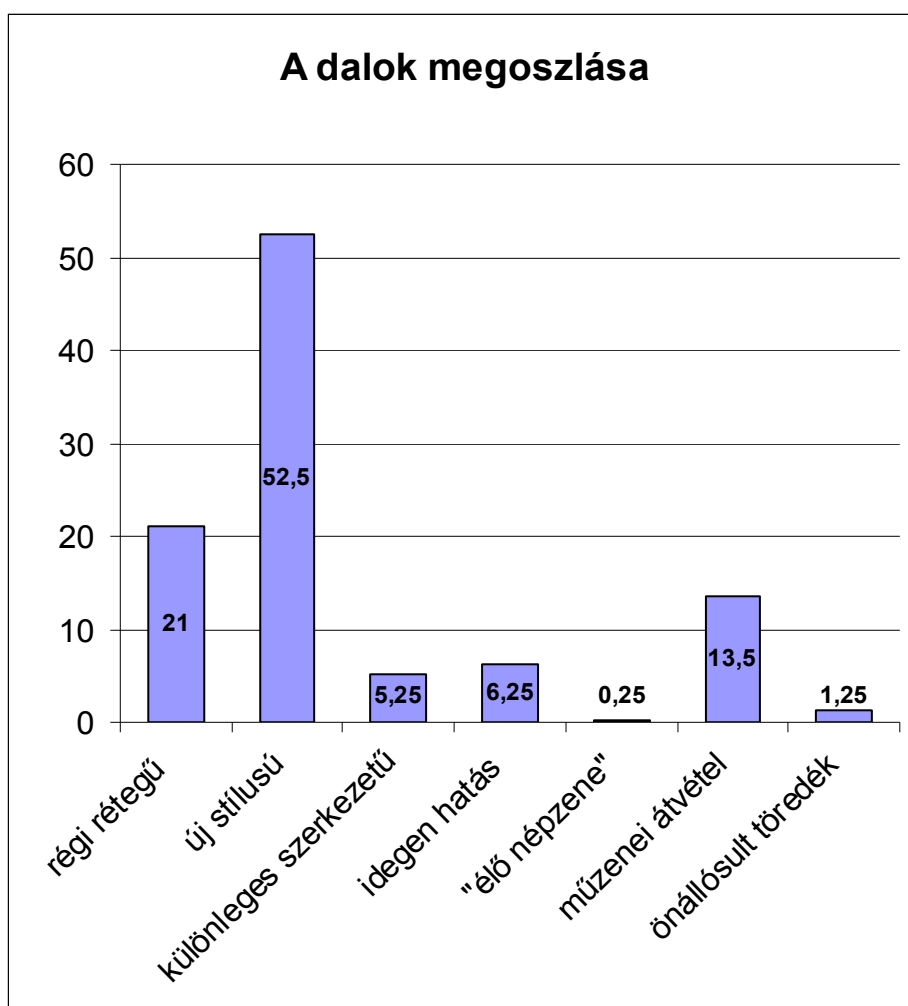
472 dalt közlök. Ebből – leszámítva a gyermekdalokat, hangszeres dalokat és egyéb nem sorszerkezetes dalokat, marad 400 tulajdonképpeni dallam⁶². Ebből 84 a régi réteghez tartozó (21%), 210 új stílusú (52,5%), 21 különleges szerkezetű (5,25%), 25 idegen hatást mutató (6,25%), 1 élő népzene (0,25%), 54 műzenei átvétel (13,5%) és 5 önállósult töredék (1,25%).

⁵⁹ BARTÓK 1924

⁶⁰ KODÁLY-VARGYAS 1952

⁶¹ Az akkori állapotban kb. 400 dallam volt meg.

⁶² BARTÓK 1990. 19. p.

(Természetesen mindig figyelembe kell venni a gyűjtő szubjektivitását, vagyis azt, hogy mit gyűjtött fel. Nyilvánvalóan sokkal több valódi mődal is előkerült, de azok nagy részét nem rögzítettük, csak ha nagyon gyakran kerültek elő vagy folklorizációként lehetett értelmezni őket.)

Összehasonlítva Szabolcsi statisztikájával⁶³, melyet az akkoriban megjelenő népzenei monográfiák alapján készített, megállapíthatjuk, hogy a helyzet hasonló is meg nem is. Járdányinál Kidén 3,5% a régi stílus, 25% az új, Vargyasnál, Ájban 5% a régi, 33% az új. Íme, ebben a kétnyelvű, kettősgyökerű kultúrájú, sokféle hatást megélt faluban ilyen magas a régi dalok aránya. Nehéz következtetni, de megkockáztatom: ahogyan a népesség sokszínűsége,

⁶³ SZABOLCSI 1954. 41. p.

keveredése jó hatással van egyéneinek fejlettségére, úgy lehet jó hatással a sokféle zenei és kulturális benyomás is egy faluközösség ősi kultúrájának megmaradására is – feltételezve, (ahogyan Bátyán is történt) hogy az idegen dallamok nem nyomják el és semmisítik meg a régi dalkincset.

A dalokat munkám végén közlöm 1- 472 sorszámig.

5.1. A rendszer

Munkám legfontosabb, s tegyük hozzá: legizgalmasabb része a rendszer megalkotása volt. Természetesen a meglévő – igen bőséges – szakirodalomra támaszkodva, a magyar és az összehasonlító népzene tudomány ma leginkább elfogadott alaptételeit figyelembe véve – mégis a sajátos körülményeket figyelembe vevő, a dalok jellegzetességeit kimutató zenei rendszert alkalmazok.

Magára a rendszerezésre, a dalok csoportokba, típusokba sorolására régi az igény a népzene kutatásban. Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak jelentőségét, hogy a magyar nyelvterületen összegyűjtött népzenei anyag rendszerezését két olyan nagy műveltségű és széles látókörű, korán messze túlmutató zenész kezdte meg, mint Kodály Zoltán és Bartók Béla. Ők a népzeneben elsősorban az általános érvényű „zenét”, művészetet látták meg, s mint ilyen, műalkotásként bántak vele. Figyelembe vették természetesen a néprajzi sajátosságokat is, nem véletlen Bartók hatalmas kívánalma az „ideális népzene gyűjtő”-re vonatkozóan.⁶⁴ Így kimaradt a magyar rendszerezés történetéből azon vakvágányok sora, melyekhez a földrajzi, szöveg szerinti vagy műfajok szerinti rendezés vezethetett volna.⁶⁵

Járdányi mutat rá, hogy a rendezésnek nincsen egy, meggingathatatlan és biztos módja. Lényeg: maga a rendezés. A rendet pedig maguk a dallam-sajátságok határozzák meg.⁶⁶

⁶⁴ BARTÓK 1936/b 405. p.

⁶⁵ A magyar népdalok katalógusa. 17. p.

⁶⁶ JÁRDÁNYI 1964. aug.

Járdányit és a belőle táplálkozó, az ő munkáját megtartva-továbbgondolva átörökítő, megújító *népzenei típusrend* összefoglalásának záró mondata: „*A további kutatás bizonyára át fog lépni rajta – s ez lesz a könyv legfőbb eredménye*”⁶⁷ – többet mond minden tudományos okoskodásnál. De ezt írta már Járdányi is közel két évtizeddel hamarabb: a hiányosságok „*...feltárása jórészt még a jövő feladata.*”⁶⁸ Ahogyan a népdal is változataiban, változásában él – úgy maga a rendezés, a rendszerezés sem *egy* és *örök*, meg kell hagyni a jövőnek a lehetőséget az újabb rendek kialakítására.

Munkámban nem egy mester nyomdokain haladva dolgoztam, hanem többé-kevésbé minden eddigi tudományos igényű rendszert számba véve és segítségül hívva haladtam, a különböző dalokhoz, típusokhoz és formákhoz – adott esetben - különféle rendeket alkalmazva. Kétségtelen azonban, hogy a *tulajdonképpen népdalokra* vonatkoztatva a fő rendező elv a **Járdányi -féle** típusrend, mely alapja a MNT köteteinek is – a VI. kötettől kezdve. Fönntartom azonban a lehetőségét egy majdani – részben vagy teljesen más alapú rendszer létrehozásának.

5.1.1. Történeti visszatekintés

A rendezésre törekvő elképzéléseknek mindenekelőtt azzal a kérdéssel kellett megbirkóznia, hogy a rend

- szótárszerű, könnyen kezelhető, a „köznép” számára is érthető legyen – így a dalok könnyen kikereshetőek
- ügyeljen arra, hogy a variánsok, a rokon típusok egymás mellett, vagy egymás közelségében legyenek – így kaphatunk pontos és tiszta képet egy-egy vidék népzenejéről

Csak később derült ki, hogy a két dolog nem egyeztethető össze egy munkában, a kutatónak valamelyiket fel kell adnia. A szótárszerűség csak a mutatókban, a dallamközlések végén jelenhet meg. (Ez látható jelen munkában is.)

⁶⁷ A magyar népdaltípusok katalógusa. 43. p.

⁶⁸ JÁRDÁNYI 1961. 187. p.

5.1.1.1. Kodály rendje a dallamok sajátosságait tartotta mindenek felett szem előtt. A sorvégi kadencia hangok adták az elsődleges rendező elvet. Tovább haladva a soronkénti szótagszám, majd a növekvő ambitus alapozta meg Kodály elvét. (E gondolatot már 1913-ban, mintegy nyolc évi gyűjtőmunka után vetette papírra Kodály, s adta le a Kisfaludy Társaságnak „Új egyetemes dalgyűjtemény” címmel. A Társaság azonban nem reagált a beadványra.⁶⁹) A gyűjteményben a magyar nyelvterület minden vidéke képviselve volt, a kisebbségek dallamainak közlését később ugyancsak tervezte Kodály.

Ez afféle, a finn Ilmari Krohn rendszerére emlékeztető szótárszerű rend, melynek hibáit maga Kodály is látta. Kodály később engedményeket tett s a dallamok változatai így – felhagyva a mechanikus kadencia-elvvel – egymás mellé kerültek. E rendet használták a MTA Népzene kutató Csoportjának munkatársai egészen a 60-as évek elejéig – de szinte minden, bármilyen rendszerező elvet használó népzenei kiadványban találunk egy olyan kadencia rendet, amely a Kodály által megalkotott sorrendiséget használja.

Kodály – Bartók iránti tiszteletből (ld. alább) – a rendezést sosem tekintette fő feladatának, tanítványaira bízta azt. Így az ő fő vezérelveit Járdányi munkájában láthatjuk kiteljesedve.

5.1.1.2. Bartók rendje – bár közel azonos anyagból merítkezett Kodályéval, merőben más jellegű. Nagy figyelmet fordít a dallamsorok ritmikai összetartozásának ill. különbözőségének vizsgálatára. Nagy lépés volt Bartók részéről annak a hármas csoportnak a felállítása, amely – valljuk be – a mai napig is megtámadhatatlan, felülírhatatlan, s minden utána jövő rendszerben megállta a helyét – a népzenei típusrendben mosódott csak össze némiképp a két szélső csoport – megtartva az alapelveket, kijavítva a bartóki rend esetleges hibáit. Bartók három nagy egységet talált:

⁶⁹ RAJECZKY 1986. 21. p. Okok közt elsősorban a háború közelségét említhetjük.

A I osztály: négy soros, izometrikus, nem architektonikus szerkezetű, nem alkalmazkodó ritmusú dallamok

A II osztály: izometrikus, négy soros, nem architektonikus szerkezetű, alkalmazkodó ritmusú dallamok

B osztály: visszatérő szerkezetű (architektonikus) dalok, új stílus

C I osztály heterometrikus, nem architektonikus szerkezetű, alkalmazkodó ritmusú, 4 vagy több sorból álló dallamok

C II heterometrikus, nem arch. szerk., nem alk. ritmusú, 4 vagy több sorból álló dallamok

C III három soros dalok

C IV kétsoros dalok

Tehát az A és a C osztály ritmusbéli, a B osztály dallambéli sajátosságok alapján rendeződik. Hibája még, hogy a C osztály kellően meg nem határozott „negatív” jellemzők által meghatározott fahjába sok heterometrikus, ám mégis régi stílusú, ereszkedő pentaton dallam is bekerülhetett. Ez a rend is szótár jellegűnek mondható. Kétségtelen azonban, hogy Bartók rendje jobban törekszik a stiláris jegyek megkülönböztetésére.

Az 1910-es évekig Kodály és Bartók egyaránt a Krohn-féle kadenciaelvű szótárszerű rendet gondolja megoldásnak. Erről ír Bartók már két korai tanulmányában.⁷⁰ (Kodály már 1906-ban megismerkedett e rendszerrel.) Az 1912-es keltezésű munkájában, az *Összehasonlító zenefolklórban* megemlíti a dallamok g¹-re való egységes transzponálásának szükségességét, valamint a kadencia szerinti rendezés mikéntjét. 1935-ben Bartók megfogalmazott egy beadványt, melyet Gömbös Gyula miniszterelnökhöz akart eljuttatni. Címe: A magyar népzene megörökítésének fontossága. Öt-hat éven át évi 2000 pengőt szeretett volna, mellyel megoldható lett volna a régi stílusú dallamok gramofonon való megörökítése. 1936-ban szerényebb kívánsággal állt elő: a

⁷⁰ Die Melodien der magyarischen Soldatenlieder c. cikkében 1918-ban régi és új dalokról beszél.

MTA Néprajzi Bizottságától 500 pengőt, a Magyar Történeti Múzeumtól újabb 500 pengőt kért, mely elégnek tűnt az induláshoz. Végülis szakmai körök számára megjelent az első négy lemez. Később ezek a felvételek besorolódtak az 1937-38-ban megindult nagyszabású Pátria lemezsorozatba.⁷¹

Bartók főműve, a Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye 1934 és 40 között készült. Lezárt, sorszámozott, nem bővíthető gyűjtemény, melynek rendszertani meg gondolásai kétségkívül hatalmas lökést adtak a magyarországi népzene tudomány fejlődésének. A háború jelentette kényszerpihenő után, a 40-es évek végére biztosan kiderült, hogy a munka ellen időközben felmerült szakmai ellenvetések nem alaptalanok. A Bartók által feldolgozott 13 221 dallamhoz képest 1950-re már mintegy 35 000 dallam állt rendelkezésre. (Ez a szám 1960-ra mintegy 100 000-re nőtt.)⁷² Kodály, a Bartók rend „szakmai örököse” számos megoldatlan problémát látott a rendben, ezek egy részét levélben megírta Bartóknak, de a köztük lévő tudományos vita örökre lezáratlan maradt – a két kontinens közti kommunikációs lehetetlenség, majd Bartók halála miatt. Kodály – talán Bartók iránti tiszteletből – sosem döntött egyértelműen a rendszerezést illetően, így Járdányira maradt egy olyan rendszer megalkotásának feladata, amely alapja lehetett a *Corpus Musicae* köteteinek.

Bartók élete főművének tekintette ezt a munkát, minden tevékenységénél többet foglalkozott ezzel, mégsem érte el azt az eredményt vele, amit szeretett volna. Kodály ezt jól látta, de határtalan szakmai és erkölcsi intelligenciájának köszönhetően nem tett róla több említést. Meg kell jegyezni, a két lángelme emberi és szakmai barátságán és együvé tartozásán mindez mit sem változtatott, bizonyítékok erre a Bartók halála után róla készült Kodály - írások.

⁷¹ SOMFAI 1981

⁷² BARTÓK 1991. 16. p. Kovács Sándor tanulmánya.

5.1.1.3. Járdányi rend

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában 1951-ben megjelent a Magyar Népzene Tára első kötete. Eleinte szerkesztőként, később alapítóként minden kötet Bartók Bélát és Kodály Zoltánt jegyzi. Járdányi Pálra maradt a rendezés feladata. Járdányi jól látta a két fő irány közti különbséget, s érezte mindkettő hiányosságait. *„A két rend...mintegy kiegészíti egymást. Mindkettőnek van előnye és hátránya. A Kodály-rend előnye, hogy egységes elvű és szótárszerű. Könnyű kezelni... A Bartók-rend viszont, mert nem egységes elvű és nem szótárszerű, nehezebben kezelhető.”*⁷³

A kötet létrehozásában közreműködő kutatóknak el kellett dönteniük, hogy a meglévő rendek közül melyiket választják. Szerencsére semmiféle nem zenei (földrajzi megoszlás, szövegtartalom szerinti, stb.) rend nem merült fel. A rendszert illetően felmerült kételyek, el nem döntött vitás kérdések miatt a kutatók úgy határoztak, hogy várnak a bartóki *tulajdonképpeni dalokkal*, az alkalomhoz nem kötött dalok kiadásával, s kezdik a kiadást a szokásdalokkal. Jó volt az elképzelés azért is, mert ezek a dalok, melyek szigorúan alkalomhoz kötöttek, általában (de nem mindig) zeneileg is elkülönültek az alkalomhoz nem kötött „tulajdonképpeni” daloktól. Természetesen átfedések és kisebb ellentmondások felmerültek, főleg a későbbi kötetekben.

Így tehát megindulhatott a magyar népdalok kiadása, elsőként Kerényi György szerkesztésében a **Gyermekjátékokkal** (1951). Itt a dalok ambitusuk, ill. alapmotívumuk alapján rendeződtek – Járdányi elképzelései szerint.

Ezt szintén Kerényi kötete követte két évvel később **Jeles napok** címmel, mely – értelemszerűen a naptári elrendezést választotta rendező elvül.⁷⁴

A két könyvre rúgó 3. kötet Kiss Lajos munkája, s a **lakodalom** szokásdalait hozza, szintén időrendben haladva, a lakodalom szokásrendjének megfelelően.

⁷³ JÁRDÁNYI 1961.

⁷⁴ A Betlehemes fejezet Mathia Károly munkája. (Olsvai Imre szíves közlése.)

A 4. kötet a legellentmondásosabb, hisz itt Kerényi György szerkesztésében a **Párosítók** jelennek meg. Itt szembesültek az alkotók először az alkalomhoz nem kötött, strófikus szerkezetű dalok zenei rendbe illesztésének problémakörével. (Szintén Járdányi alapján készült el.)

Az 5. kötet Kiss Lajos és Rajeczky Benjamin munkája: **Siratók**. E kötet már előrevetít valamit a későbbi rendezési alap problémákból, mivel a siratók jellegzetességeiből épül fel a később tárgyalandó ún. népzenei típusrend egyik sarkalatos típusa, a siratótípus.⁷⁵

A 6. kötetel megindult a tulajdonképpeni dalok kiadásának sora és a 6.-tól a 10. kötetik jutott el a kiadás 1997-ig.

A 6. kötet 1973-ban jelent meg, jelentős előzményekkel. 1961-ben látott napvilágot Járdányi Pál Népdaltípusok c. kétkötetes munkája mely kétségkívül e nagyformátumú munka további köteteinek előfutára. Járdányi rendjének alappillére a **típus**, rendje zenei rend. A típus fogalma nála jelenik meg. Ő veti föl a kérdést: „mit nevezhetünk önálló dallamtípusnak, mit nem.”⁷⁶ Kiemeli a típusalkotás folyamatának *szubjektív* voltát, melyet minden rendezésre vállalkozó kutató bizonyíthat. Munkája – Kodály előszava szerint is – „*szigorú tudományos elvek szerint készült*”.⁷⁷ Bár feladata: *népszerűsítő*.

„A dalokat zenei sajátágaik szerint rendeztük. Rendünk alapja a dallamvonal iránya, a dallamsorok magassági viszonya egymáshoz... Ez lesz az alkalomhoz nem kötött dallamok rendje a Magyar Népzene Tárában is. Gyűjteményünk két kötete e tekintetben a MNT későbbi 15-20 kötetének előfutára, hírmondója, sűrített kivonata, amelyben rendbe rakva bemutatjuk a magyar népzene dallamtípusait. Rendünk nem merev, szótárszerű elvekre épül... Rugalmas jellegéből ered, hogy némelyik dallam vagy dallamcsoport a rend több különböző helyére is állítható.”⁷⁸

⁷⁵ Típusrend: 4. stílustömb

⁷⁶ JÁRDÁNYI 1961 8. p.

⁷⁷ JÁRDÁNYI 1961. 5. p.

⁷⁸ JÁRDÁNYI 1961. 10. p.

Járdányi a *dallamvonal* - alapú egységes rendezést valósította meg, megvetve ezzel a *típuselv* alapjait. Az ő korára és az ő munkáiban érlelődött meg a „típus” fogalma, mely későbbi rendszert tett lehetővé. *„Sok kísérletezés után a dallamvonalban találtuk meg a legjobb ismertetőjelet.”*⁷⁹

Az általam alkalmazott rend alapegységeiről részletesen a dallamoknál írok.

5.1.1.4. A Népzenei Típusrend.

A Dobszay László és Szendrei Janka nevével fémjelzett, ezidáig meg nem haladott népzenei rendezési elv leírása 1988-ban jelent meg nyomtatásban.⁸⁰

Járdányi eredményeire támaszkodva, de azon túllépve születik meg ez a rend, félretéve a szótárszerűség kívánalmának minden kényszerítő nyűgét és esetlegességét. Szendrei – elismerve Járdányi hatalmas előrelépését a szótárszerűségtől – leírja annak hibáit is: nehezen áttekinthető, valamint Járdányi dallamvonal leírásai nem minden dallamra érvényesek, közeli variánsok sem biztos, hogy egymás mellé kerülhetnek.

Járdányi típusfogalmát kiegészíti Dobszay: *„az egymáshoz valamennyi fontos vonásban hasonló, de jellemző variánskörrel megjelenő dallamoknak a kutatás által az anyag mélyebb megismerése érdekében létrehozott, a műhelymunkát szolgáló csoportja... egyrészt a csoportba tartozó dallamok összessége, ... másrészt a dallam adatok zenei absztrakciója, mintha a közösség kollektív zenei tudattal bírna, s abban élne egy többféle képpen megvalósítható dallamszkéma.”*⁸¹

„A típus olyan összegző, megismerhető, körülírható valóság, amelyhez viszonyítani lehet a partikulárisat, az ismeretlent, a szinte meghatározhatatlanul tarkát.” *„A típusokra való tagolás olyan minőségi változás, melynek inspirálója lehetett a mennyiségi tényező is.”*⁸²

⁷⁹ OLSVAI 1973.

⁸⁰ A magyar népdaltípusok katalógusa 1988.

⁸¹ DOBSZAY 1978. 504. p.

⁸² A magyar népdaltípusok katalógusa 21. p.

A népzenei típusrend tehát ezeken a hibákon javítva ill. azokon túllépve alakult ki. „...*a Járdányi-féle dallamvonalelvet és a típusok stílárís rendbe sorolását nem tudjuk összeegyeztetni...*” – írja Szendrei,⁸³ így a Népzenei Típusrend egy – az eddigi eredményekre támaszkodó, de sok korábbi elvet el nem fogadó, újszerű, nem szótárszerű, két főcsoportot használó, ezen belül stílustömbökre bomló, alapegységnek a típust nevező népzenei rendszerező elv.

I. főcsoport: bartóki A és C osztály

Stílustömbök:

1. Kvintváltó és egyéb pentaton, vagy pentatonból leszarmaztatható ereszkedő dallam
2. Dúr, oktáv ambitusú ereszkedő dallamok
3. Pszalmódizáló stílusú dallamok
4. „sirató” stílusú dallamok
5. „Rákóczi-dallamkör” (és néhány fríg dallam)
6. Dudanóta, kanásztánc (kiskvintváltó, oktávról ereszkedő, AA-előtagú dallamok)
7. Régies kisambitusú (penta- és hexachord dallamok)
8. Újabb stílusú kisambitusú dallamok (hasonló jell., plagális dallamok)
9. Nagyambitusú emelkedő dallamok

II. főcsoport: bartóki B osztály: az újstílusú magyar népdal

A rend újszerűsége többek között abban áll, hogy számít a módosulásokra, új típusok jelentkezésére, típusok esetleges áthelyezésére.

Ezek alapján minden dalhoz hozzárendelhető egy 6 számból álló számsor, mely pontosan jellemzi és besorolja a rendbe a dalt. Az 1. számjegy a főcsoportot jelöli (1= 1.-9. csoport, 2= 10. csoport) A 2. számjegy a szótagszámcsoportot

⁸³ ua.

jelöli. A 3.-5. számjegy a típusokat jelöli a szótagszámcsoporton belül növekvő sorrendben. A 6. számjegy lehetőséget ad arra, hogy később a típusok közé újabbakat iktassunk be. A 6. számjegy után / áll, ezt követi az altípus sorszáma, ill. 0, ha nincs altípus. Látható, hogy ez a rendszer átvette Kodálytól a kadencia elvet, Bartóktól a szótagszám szerinti csoportosítást, Járdányitól pedig a Járdányi-féle – a kötött rendszert fellazító, azonos típusokat egymás mellé helyező módszer lehetőségét. Így pl. a *Csá Bodor a borozdába* kezdetű mezősegi dal a 18.156.0 jelet kapja.

5. 2 Bátya népzenei monográfiája rendezési elvei

Munkámban az előbb leírt tudományos rendszerezési módszerek és kísérleteket figyelembe véve alapul a **Járdányi által lefektetett rendet** választottam. Miután népzenei monográfiáról van szó – különféle funkciójú, így különféle szerkezetű dalokkal dolgozom. Más elbírálást kíván egy kötetlen szerkezetű gyermekdal ill. egy új stílusúként elkönnyvelhető négysoros dallam helyre tévése. Ezért első lépésként a *strófikus* (tulajdonképpen) és *nem strófikus* (kötetlen szerkezetű) dalokat kellett szétválasztani. Ezt követte a kötetlen szerkezetűek funkció szerinti felosztása:

altató, gyermekrengető, mondókák, gyermekjátékdalok, siratók és siratóparódiákra.

A strófikus dalok között is akadt olyan dallam, mely egyértelműen külön csoportba kívánkozott – függetlenül zenei jellemvonásaitól. (Siratóparódia **(39)**, Idegen hatást mutató dalok **(355-379)**, Katekizmusi ének **(383)**, Dalbetétes mese **(384-386)**, Élő népzene **(387)**, Műzenei átvétel **(388-441)**, Önállósult töredék **(453-457)**).

Ezt követte a tulajdonképpen dalok számbavétele, melynél a fő rendező elv a visszatérő szerkezet (*új stílus*) megléte ill. meg nem léte. Amennyiben nincs visszatérő szerkezet, a dalok nagy valószínűséggel a *régi réteghez* tartoznak, amennyiben első soruk magasabb a zárósornál. Ha ez sem áll fenn, ill. szerkezetükben a szokásostól eltérő elemet, dallamvonalat láttam, valamint

előadásmódjuk giusto, úgy a dal nagy valószínűséggel a *Különleges szerkezetű giusto dalok* csoportjába került.

(Természetesen a rendezés, mint arra már kitértünk nem nélkülözi a szubjektivitást, s függ a rendező memóriájában meglévő dalok mennyiségétől, zenei ismereteitől, zenei alkotóképességétől, fantáziájától, formatani ismereteitől, alkotó képességétől, habitusától.)

Ezek után olyan dallamok következnek, melyek tudományos igényű, a magyar népdal sajátosságait bemutató kiadványban nem szükségszerűek, fontosak azonban a népzenei monográfiában. Elterjedtségük, variánsaik sokat elmondanak a népzene életéről az adott településen.

Egy kalap alá vettem, együtt rendeztem a magyar és a rác szövegű dallamokat. Oka ennek az, hogy a hagyományban is így élnek. Ennek magyarázata a *Kettősgyökerűség a zenében c. fejezetben* található.

Alig akadt a gyűjteményben olyan dallam, mely egyértelműen rác eredetű, ezek – más idegen, nem magyar eredetű dalokkal együtt - az idegen eredetű dalok között vannak.

5.2.1. A dalcsoportok jellemzése

Munkámban a Bátya községben megtalált 472 dalt vizsgálok. A dal meghatározásához elfogadom Pávai meghatározását: „...*dal az az alapegység, amely az adatközlő tudatában is határozottan elkülönülő entitásként él.*”⁸⁴ Ez figyelhető meg Bátyán is, elkülönítik a dalokat, az esetlegesen más dallamra énekelt azonos szövegeket külön dalként értelmezik.

Munkámban a tulajdonképpeni dalokat dallamvonal alapján dalcsoportokra osztottam Járdányi alapján, a többi dalt pedig funkciója szerint osztályoztam.

5.2.1.1 altató, gyermekrengető, mondókák 1-7

Bátyán a mondókák gyűjtésük idején még eredeti állapotukban éltek, vagyis nem a gyűjtő kedvéért idézték föl őket, hanem a gyermeknevelés részei

⁸⁴ PÁVAI 1993. 103 p.

voltak. A következőkben nem zenei szempontból, hanem szövegvizsgálat alapján jutunk el népzene-biológiai következtetésekre.

Az ajakhangok (p, d, m) és a foghangok (t, d) képzését – mint ezt a gyermekpszichológusok megfigyelték – a csecsemő szájmozgása közben sajátítja el. S mit látunk az altatódalokban? Kezdő értelmetlen (hangutánzó, játszói képzésű) szavaiban épp ezeket a hangokat találjuk legtöbbször, de gyakori a szintén a szopáskor kialakuló „cs” jelenléte is: hogy mindez nem speciálisan magyar jelenség, bizonyítják a következő bátyai rác nyelvű altató szövegek.

Tidide, tidide, daj, mama, sisice

(Tidide, tidide, adjál, anya, elmlőcskét.)

Vagy:

Drem drem kobila: Sto si tamo dočila?

(Durmolj, durmolj kanca. Mit kaptál ott?)

Zdrebnoj dalasam joj sena, iz tranjava korica.

(A vemhesnek adtam szénát a lyukas teknőből.)⁸⁵

De milyen nyelven szól ez a furcsa dallamú ezerszer ismételt ringató?

Čiči beli. Aaj. Azt tudjuk, hogy a magyar nyelvterület keleti felében jellegzetes altatóformula a *bel, bel, bel* meg a *beli bubu, beli*. Bartók Béla írja, hogy a Zólyom megyei szlovák altatódalok gyakran kezdődnek így: *Beli ze mi beli. Moj andeik biely. (Beli, belim, Fehér angyalkám.)⁸⁶* A *beli, bel* a legtöbb szláv nyelvben *fehéret* jelent. Polonyi Péter az *Élet és Irodalom* c. hetilapban arról adott hírt, hogy a Kínában élő jugaroknál szintén hasonló funkcióban (tehát altató dalokban) található ez a szó. Itt szláv átvételről biztosan nem beszélhetünk. Tu-Ja-szhiung fiatal kínai népzene kutató a *Zenei Tanulmányok* c. kínai folyóirat 1984. 3. számában Bartókra hivatkozva írja: „Az ősi magyar

⁸⁵ Ezek a szövegek nem szerepelnek a gyűjteményben, mert nem dallammal éneklük, csak recitálják őket, de van lekottázható ritmusuk, sőt hanglejtésük is.

⁸⁶ Feldolgozva: Bartók: Falun 2. tétel

bölcsődalok speciális kifejezése a „beli” szinte teljesen azonosan hangzik a jugar altatódalok „beli” szócskájával. A bátyai rác nyelvben a *beli* azt jelenti: *aludj!* A szónak kedveskedő hangulata van. Csak gyerekeknek, fiatalasszonyoknak mondják: *Idi belat!* vagy: *Idi belkat!* (*Menj aludni!*) Ezt egyébként más szituációban így fejezik ki: *Idi spavat!*

Ez az adat azt látszik igazolni, hogy a Balkán népeiben felszívódott keleti törökös-mongolos népek nyelvi emlékei törmelékesen megtalálhatók a délszlávoknál.

Ugyancsak közismert tény, hogy Dunántúlon és Palócföldön a *csicsija*, *csicsis* kezdetű altatók az általánosak. Bátyán ez a szó is megtalálható, mégpedig magyar és rác szövegkörnyezetben egyaránt.

Csija, babája. Nincs itthun mamája. Elment a vásárba, Szabadszállására.

Vagy:

Čiči, čiči, čiči. Tebe majka tarči. Siske četi dati. Kad poides spavati.

(*Cicsi, csicsi, csicsi. Hozzád anya siet. Emlőcskét fog adni. Ha még aludni.*)

Csicsi buba. Ááj. Llllll. (3)

Az utolsó altató lllll betűkkel jelzett része tökéletlenül képzett l-ek sorát jelzi, amit nyelvpörgetéssel mondanak. A szövegek szókészlete a *babanyelvhez* tartozik, s ki tudja miféle etimológiai titkokat őriz az ősidőkből. Ma a *csicsi-t* és az *áj-t* egyaránt *aludj*-nak „fordítják”. Persze nemcsak a szövegek, de dallamaik is a maguk kiterjedelmű, néhány hangból álló hangkészletükkel, motívumokból építkező, kaleidoszkópszerűen variálódó laza szerkezetükkel, mint Kodály mondja *betekintést engednek a zene őskorába*.

A rendelkezésemre álló gyűjteményből 7 darabot választottam, csak olyanokat, amelyeknek valami köze van a zenei előadásmódhoz, magyarán kihagytam a csak verses mondókákat. (Tudván azonban, hogy vizsgálatuk nem lenne érdektelen, de azt majd egy másik dolgozatban.)

Ezeket a dalokat kizárólag kisgyermek, ill. kisgyermek társaságában lévő felnőttek mondják. Céljuk a gyermek szórakoztatása ill. gyermekek egymás közti vagy egyedüli játéka. Egyéb funkciójuk nincs.

Rendezési elvük a dallam magva volt – az ambitusból fakadóan. Előre vettem a d-r-m szerkezetűeket, s fokozatosan jutottam el egy szeptim terjedelmű altató dallamig. (7)

5.2.1.2 Gyermekjátékdalok 8-35

Tudjuk, hogy a hitvilág elemei szólássá, paródiává válhatnak, vagy a gyermekköltészetbe süllyedhetnek le, annak értelmetlen részeivé lehetnek. A samanisztikus gyógyítás emlékeként gyakran idézik a közismert gyermekdal következő sorait, amelyben a sérült gólya lábát *Síppal, dobbal, nádihegedűvel* gyógyítják.⁸⁷ Ritkábban hozzák szóba a dal egy másik változatát: *Gólya, gólya gilice,/ Ki lányát vetted el?/ A tengeri bokrosét./ Mivel vitted haza?*⁸⁸ A szövegből a *tengeri bokrosét* szavakra hívnám föl a figyelmet. *Isten* jelentésű török eredetű *tenger* szavunk előfordul a közismert gyerekmondókában:⁸⁹ *Egyedem-begyedem tenger tánc,/ Hajdú sógor, mit kívánsz?* A mondóka Bátyán is ismert, ám itt az „értelmetlen” magyar szöveget rácul folytatják: *Egyedem-begyedem tenger tánc,/ Hajde sógor na duvan.* (Gyere, sógor, dohányért!) Itt nyilvánvalóan magyar hatásról van szó. Egy magyar gyerekektől hallott szöveget vettek át, s értelmeztek, kiegészítettek rácul.

Még feltűnőbb ennek a szónak a megléte a következő bátyai gyermekdalocskában, amelyet a közismert sőtörő játékhoz énekeltek *Tenger tuče maka, /Tengerica soli,/ Daj mi Tenger mara maka,/ Da si skuvam tri čikmaka,/ Šluć u bunar! (Tenger töri a mákot,/ Tengerné a sót,/ Adjál tenger egy kis mákot,/ Hadd főzzek három csikmakot,/ Slutty a kútba!)* (6) Ennek a mondókának nincs meg a magyar megfelelője. Eredeti rác gyermekköltészeti alkotás.

⁸⁷ MNT I. 1951. 134. p.

⁸⁸ MNT I. 1951. 112. p.

⁸⁹ Magyar Etimológiai Szótár. *Tenger* címszó. A *Tengeri bokros* kifejezés nyilvánvalóan egy régi értelmes szókapcsolat romlásaként jöhetett létre. Csak ötletként vetem föl, hogy talán a török *Tengri-berdi (Istenadta)* személynévből származik.

A *tenger* főnév itt egyértelműen személynévvé válik, olyan személy nevévé, akinek felesége is van. Ne feledjük a nagyszalontai mondókában a *tengeri bokrosnak* meg lánya van, tehát szintén személy. A természetfölötti lények hím- és nőnemű párosa megtalálható az ajtót illetve a küszöböt őrző bátyai ráolvasásban. Őket *urok*-nak és *urokica*-nak nevezik.⁹⁰ A szövegben szereplő *mák*-ot és *só*-t a magyar néphitben (így Bátyán is) boszorkány-elhárításra szokták használni. A csikmak (diós vagy mákos tészta) pedig a karácsonyi étkezés szokásos fogása. Mivel pedig a karácsony gonoszjáró nap, jó ha a rosszak elhárítására olyan sőt és mákot használunk, amelyet náluk nagyobb hatalmak készítenek elő. Ilyen lehetett a Tenger és Tengerica nevű istenség.

28 dallamot közlök. Bátyán nem volt gyakori – még a klasszikusnak számító – 50-60 évvel ezelőtti időkben sem – a sokgyermekes családmódel. 3-4 gyermeknél több ritkán volt. (Ma pedig igazán elenyésző a nagycsaládok száma, de ez nem elszigetelt jelenség.) Azonban gyermekeikre igen nagy gondot fordítottak, s a nagymamák, dédmamák öreg korukban gyakran váltak dajkává, gyermekpásztorrá. Így a klasszikus – egy generációt kihagyó – átörökítés volt általános.

Rendező elvem itt is a dallammag volt⁹¹. Kiindulás a s-f-m-r-d hangkészletű, legáltalánosabb dúr pentachord hangsorú dallamok sora lett. Kiemelendő a Pap rózsza ibolya kezdetű, másfelé nemigen ismert játékdal, amely rendkívüli hosszúságával, ismert és kevésbé ismert szöveg patronok bemutatásával, összefogott dallamvonalával egyedülálló. **(19, 20, 21)** Előadója Balázs Józsefné (ld. Adatközlők) aki kiapadhatatlan kútfőként állt rendelkezésre gyermekjátékdalok tekintetében is. Több olyan dallam is van, melyeknek értelmetlen, halandzsá szövege van. **(10, 11, 12)** Ezekből is a 10 és 11 számúak valamiféle cigány halandzsára emlékeztetnek, makaróni szövegűek, s ez nyilvánvalóvá teszi az idegen eredetet – lévén cigányok szinte sosem éltek a

⁹⁰ FEHÉR 1975. 1226. V.ö. PÓCS 1989. 62-63. Pócs Éva az európai őrzőszellemek közé sorolja őket.

⁹¹ MNT I. 1951.

faluban. Szép példa a kétnyelvűségre a 10 dallam: „bizonyosága csinyila” – melynek értelme szinte semmi, ám a záró „varga cipő diófa” szöveggel együtt jól hangzik.

Moll dallam itt alig van, mindössze a **13, 32** számúak. Van azonban három mi-végű (frig) dallam: **33, 34** és **35**. Ám a végső kis szekund lépést ezek a dallamok rendre nélkülözik, mindegyikük utolsó előtti hangként 4. fokra (a **34**-es 3.-ra) ugrik: ez a gyermeki dallamalkotás szabályait mutatja: a fríg hangsor jellemző lépése, a záró kis szekund lépés nem fér bele kereteibe. A 28 dalból 12 rác szövegű. Megfigyelhető az a jelenség, hogy a kisgyermekhez rácúl szólnak, az a közös, az első nyelv.

Nem közlöm a dalokhoz társuló mozgásformákat, játékleírásokat sem.

5.2.1.3 Sirató 36-38

Balogh Dánielné szomorú, nehéz sorban élt. Nem véletlen, hogy tőle sikerült igazi siratót gyűjteni, összesen három darabot. Az első igazi rác szövegű, (**36**), a **37**-es ennek magyar fordítása – nyilvánvaló az eredeti a rác szövegű, feltételezem, hogy mint személyes ügy – a siratás sem fordult elő magyar nyelven. A **38**-as töredék sirató. A siratás kérésre, művi körülmények között történt, de igazi, mély sírásba fordult.

Nagyanyám temetésén 1973-ban testvére megpróbálta siratni, de a közeli nőrokonok leintették, nyilván szégyellték ezt. Ekkorra tehető a siratás szokásának teljes kiveszése, nem sokkal azelőtt még lehetett ilyesmit hallani a temetőben. Példáink mennyiségéből messzemenő következtetést levonni nem lehet, de észre kell vennünk, hogy itt is, mint a gyermekjátékdaloknál a dúr dallam dominál. (Mindhárom sirató dúr hangsorú.)

5.2.1.4. Siratóparódia 39

Egyetlen példánk van. Ma már ilyet sem találni, hírből sem. A halotti szertartás egy részére emlékeztet (gregorián *Circum dederunt*), tartalma szerint ivónóta.

Országosan elterjedt ez a típus, főleg farsang idején énekelték. Kötetlen szerkezetű, némiképp a gyermekdalok folyondár szerkezetére emlékeztet.

5.2.1.5. Régi réteg (ereszkedő dallamvonalú dalok) 40-123

Bartók 1921-ben⁹² még egyértelműen *régi* és *új* stílusról beszél. Kodály 1937-ben⁹³ „a magyar népzene *ősrétege*”-ről és „a *mai* népi dallam stílusá”-ról ír. Járdányi *főcsoportokat* említ⁹⁴ rendszerében. A népzenei típusrend a stílus fogalmat több oldalról körüljárva a *stílust* le nem zárt, élő, mozgó jelenségnek tekinti. A stílus itt típusokból áll, de a rendszer alapvetően a magyar népdalokat két *főcsoportba* osztja. Az elsőbe a bartóki A és C osztályt, 2.-ba a B osztályt. Ezen belül *stílustömbökről* azokon belül pedig *típusokról* beszél. Vagyis a kodályi ősréteget itt mintegy 9 stílustömbbe lehet osztani – sokkal tágabb teret engedve a későbbi befogadásnak, a variánsok biztosabb egymás mellé kerülésének.

Fontos azonban leszögezni azt, hogy a népzene-tudományban a stílus alapvetően nem előadói stílust jelent, hanem a produktumra jellemző dallami, szerkezeti és ritmikai vonások összessége, s mint ilyen, a tartalmat jellemzi.⁹⁵

Én a *régi réteg* elnevezést használom, mert leginkább ez fejezi ki a csoportba tartozó dalok korát, stílusát és minőségét. Gyűjteményem legszebb és legértékesebb részét képviselik ezek (bartóki A osztály) a dallamok.

Összehasonlítva más népzenei monográfiákkal, a régi réteg aránya a többihez igen vonzó. 84 dallam tartozik ide. Járdányi Magyar népdaltípusok c. alapvetése alapján végeztem el a dalok sorrendbe állítását. Először szinte gép módjára, csak a zenei jellegzetességekre ügyelve raktam sorba az anyagot. Ezt követte a személyes, szubjektív kontroll, amely jónéhány dallamot máshová helyezett – figyelve a variánsokra. Előre kerültek az Érik a szőlő kezdetű dallamok, nálunk

⁹² BARTÓK 1990. 18. p.

⁹³ KODÁLY- VARGYAS 1952. 8. p. és 24. p.

⁹⁴ JÁRDÁNYI 2001/d. 73. p.

⁹⁵ PÁVAI 1993. 103. p.: „Ez a szemlélet eltér az egyéb művészeti ágakkal foglalkozó tudományokban (így a zenetörténetben is) használt értelmezéstől, amely szerint a stílus egyértelműen a kifejező eszközökre vonatkozik, tehát formai és nem tartalmi kategória.”

Kocsira ládát kezdetű – lakodalmi szöveggel (40, 41, 42). (Itt jelennek meg azok a problémák, melyekre a MNT Lakodalom és Párosítók kötetében láttunk példákat, vagyis amikor egy-egy dallam akár több helyen is megjelenhet. Szokásdalként ott, dallamvonalát tekintve itt, a régi rétegben. Én ebben a munkában szokásdal csoportot nem alakítottam ki, mert annak néprajzi vizsgálata messze túlmutatna e munka jellegén.)

A rendszer szinte adta magát, s a hamar „megszólalt”, vagyis úgy következtek egymásból a dalok, hogy nem is lehetett másként rendezni. Bizonyítja ez azt, hogy egy zárt közösség több évszázados, talán ezredes kultúrájának lecsapódásairól, „tárgyasulásairól” van szó, melybe – még a vitatott szláv befolyás is oly szervezen illeszkedik, hogy az példa lehetne történelemformáló politikusok számára is.

Járdányi alapján tehát ebben a csoportban azok a dalok vannak, amelyeknél a kezdő sor magasabb a zárósornál. Ezen belül 3 alcsoport létezik:

magasan járó kezdősor 40-85

az előtag végig magasan jár 40-62, az előtag vége a mélybe hajlik 63-85

magasan és mélyen járó kezdősor 86-87

középen ill. mélyen járó kezdősor 88-123

a 2. sor egy szinten az elsővel, vagy mélyebb nála 88-94, a 2. sor magasabb az elsőnél 95-123

E beosztáson belül még vannak apróbb finomítások, melyek a dalok áttanulmányozásakor előtűnnek.

Az első három dallam (*Kocsira ládát* (40, 41, 42)) után máris azok a dallamok kerültek elő, melyeknél a kezdő sor vége lejt. Ennek a típusnak legjellegzetesebb formája a *Lóra csikós* kezdetű ballada, mely 5 változatban került elő. Nem sokkal ezután találhatjuk az *Az bátyai bírónak* kezdetű – országosan ismert dallam helyi változatát. (49) A dallam s előadása egy újabb problémát vet fel.

Igen gyakori a bátyai népzében a dunántúli pentatónia jellegzetességeinek jelenléte. (Emelt 3. ill. 7. fok) A régi rétegen belül, 84 dalból 23 dallamnál figyelhető meg. (20%) (A **49. 50.** számú dalok első két sora teljességgel az említett hangsor sajátosságait hordozza magában, elbizonytalanodni csak a 3. és 4. sorban fogunk, hisz innentől dúrrá válik a dallam. Nem véletlenül kerülhetett a régi réteg elejére, hiszen a dunántúli pentatónia olyan szintetizáló jelenség, ahol tetten érhető a dūr és moll hangsor másként való értelmezése, amikor a hangnemi keretek nem vizsgálhatók a hagyományos klasszikus zenei módszerek alapján. (Hasonló problémát vet fel a **85.** sz. dal. Egyértelműen emelt terccel éneklő végig az adatközlő, de hangulatában ott bujkál a bizonytalan terc.)

Néhány előadónál a terc csak ebben a dunántúli, bizonytalan formában van jelen. Jelencsity Mihályné pl. kissé bizonytalan, olykor hamiskásba hajló hangja elképzelhetetlen volt enélkül az előadói bravúr nélkül, ő mindent ezzel a terccel énekelt. De ilyen volt Balázs Istvánné is.

Ismét egy dudanóta következik rácz szöveggel. (**51**) Itt egyértelmű a dūr tonalitás.

Az **52.** dal rokonságot mutat a **126**-tal, amely már az új stílusban foglal helyet. vagyis: az új stílusúként közismert dallam régivé alakul – így módosul. Az **52** valószínűleg régivé „romlott” változata a tiszta formájú, új stílusú **126**-nak. Igazából kerülhetett volna a romlott, kevert dalok közé is. De a falu népzenei anyaga oly élő, annyira követhetőek és tiszták a variánsok, hogy elképzelhetőnek tartom azt is, hogy oly biztos a stílusismeret, hogy inkább kívánja az adatközlő a régi stílust, mint az újat. Hasonló, de fordított a jelenség a **94-96** daloknál megfigyelhetőhöz.

Az **52.** dal adatközlője, Jéló Pál különösen híres régies, veretes dallamanyagáról. A **94.** dalt Szűcs Péter Pálné klasszikus régi stílusú dalként adta elő. Néhány évtizeddel később Balázs Istvánné, aki ugyan nála nem sokkal fiatalabb, már úgy éneklő, mint egy új stílusút, vagyis visszatérő szerkezetet

alkot a régiből. Mégis itt, a régi rétegben találtam meg a helyét, hiszen az előzőnek édes testvére. A **94**-gyel rokon formailag és szerkezetileg a **96** dal, rác ballada töredék melyben a váradi bánt, *Dojcin Petárt (Dunci Petár- Dóci Péter)* inti a föld ura (Mátyás), ne igyon annyit a budai csapszéken.”⁹⁶

Ennek variánsa – sajnos értelmezhetetlen szöveggel – a **97**. dal.

A rendszer innen válik teljesen természetessé, innentől valóban egymásból jövően követik egymást a dallamok.

Nézzük, miért is nem a Járdányiétól jóval fiatalabb, nagyobb merítésből táplálkozó, szélesebb látókörű és történetibb *típusrendet* követtem. Az ok pontosan ez: a merítés. Bátya település zárt közösség, még a beházasodás is ritka volt jó ideig. Néphagyománya, kultúrája, folklórja rendkívül egységes képet mutat. Dallamai néhány típus variánsai, s messze nem jelenik meg dalkincsében az összes típus, de még a legjellegzetesebbek sem. Nincs pl. Páva-típus⁹⁷, de zsoltár típusra sem találunk példát. Nincs Jaj-nóta⁹⁸ sem és sorolhatnánk.

Megjelenik azonban – nyomokban - a **sírató típus**. (Típusrend 4. stílustömb) (**55, 57, 63, 85**) A **63**. dal egyértelműen a *Kincsem komámasszony* (Kodály: Kállai kettőséből ismert dallam) variánsa, tiszta típus.

A **60** és **61**. dal recitáló kezdésű. Csak ez a két példány került elő belőle. Maga a dallam Járdányi⁹⁹ I. 25. dallamának változata (*Ha felmegyek a bugaci halomra*), az első sorában egy hang recitálásával.

A **65**. dallammal kezdődik az 1-es főkadenciájú dallamok sora. 17 dallam tartozik ide. A *Hej Budapest Budapest* kezdetű mulatónótán és variánsain át eljutunk a *Kismargita* balladához. (**73**), majd a *Hármat tojott a fekete kánya* (**75**) egyenesen vezet a Bátyán oly gyakori és kedvelt Beárac típushoz. (*Ala smose sastali beári* (**77-83**))

⁹⁶ FEHÉR 1996. 23. p.

⁹⁷ De az egysoros Páva-mag más ereszkedő és visszatérő szerkezetű dalokban azért megtalálható.

⁹⁸ Ezek a típusok egyszersmint nem találhatóak meg sem a Dunántúlon, sem a nyugat-alföldi (Duna-Tisza közti) területeken sem.

⁹⁹ JÁRDÁNYI 1961.

A bećarac tehát – az eddigi vizsgálatok szerint - jellegzetes délszláv zenei forma, neve a szláv *bećar* szóból ered. Jellegzetessége az 1-es főkadencián kívül a titititi titititi tátá – 10-es szótagszám, tripódikus sorokkal.

„Különálló strófákból állnak, leggyakoribbak a 10 szótagos párversek (minden sor kötelezően megismételve, néha, nem is ritkán a 2. ismétlés helyébe egy 3. sor kerül. Ritkábban két párvers is tapadhat egymáshoz. Roppant ravasz belső rímek és általában változatos rím bravúrok bőven akadnak. Gyűjtőnevük – ha nem tánchoz éneklük – Bećarac, gyakran hangszeres közjátékokkal... Zömük feszes ritmusú, mérsékelt vagy mérsékeltén gyors tempójú, de vannak kifejezetten lassúak is.”¹⁰⁰

Ez a típus rokon a magyarban megtalálható jónéhány dallal. (*Fekete föld termi a jó búzát, Hallod babám mit dudog a szűnyog, Hármat tojott a fekete kánya, Haragusznak a patai gazdák, Úgy tetszik, hogy jó helyen vagyunk itt, stb.* – szintén (1) főkadenciával.)

Olsvai Imre vizsgálta ezt a típust – célzott, azaz kérő-faggató módszerrel a somogyi horvátok körében. Megállapítja, hogy „hangsor és intonáció tekintetében is dallamuk a régi magyar zenestílusnak, ezen belül a dunántúli sajátságoknak sugárzó példája.”¹⁰¹

Végül Olsvai is arra a következtetésre jut – fenntartva a további, interdiszciplináris kutatások szükségességét, hogy a horvát és a magyar nép között évszázadok óta szerves kapcsolat lehetett. „...nem egykoron-színhorvát népesség került erős magyar zene- és részben szövegátvitel alá, sem pedig hajdan-színmagyar népesség cserélt nyelvet (megtartva dallamhagyományát), hanem e kettő együtt: horvát és magyar családok kerültek össze egy falun belül több-kevesebb évszázaddal ezelőtt (de legkésőbb a XX. század elején), majd kultúrájuk az összefonódás, egymásra-hatás változatos útjára lépett.”¹⁰² Ezt a

¹⁰⁰ VUJICSICS 1978 23. p.

¹⁰¹ OLSVAI 1991

¹⁰² uő. 729. p.

jelenséget Bátyán is tetten lehet érni, s íme, a történelmi folyamatot máris sikerül a kultúra egy szeletének vizsgálatával bizonyítani.

A bećarac szót a bátyaiak nem ismerik, nem használják, mégis tudnak egész sereg ebbe a műfajcsoportba tartozó dalt. Mondhatjuk, ez egyik kedvenc dallamcsoportjuk. A bećarac irodalmilag a lírai műfajcsoport mulatódalok csoportjába tartozik. A szóban a *bećar (betyár)* főnév található meg. A betyár szó azonban Bátyán nemcsak a közismert *szegénylegény, útonálló* jelentéssel használatos, hanem – különösen ebben a műfajban – a *mulatozó, könnyelmű, kurafi* jelentésben.

A bećarac olyan énekes- zenei műfaj a délszláv népzeneben, amelyet a bálók kezdetén vagy a bálók szünetében férfiak és nők körbeállva kórlépésekkel énekelnek. Hol egyikük, hol másikuk kezdi el az improvizált szöveget. Tulajdonképpen kétsoros strófákban gondolkodnak. A dalok szövegszerkezete a magyar népdalok azon csoportjához hasonlít, amelyekben a négy sor úgy jön létre, hogy az első sort a másodikban, a harmadikat a negyedikben megismétlik. (aabb)¹⁰³ Az ismétlés alatt van ideje az énekesnek a következő sort kitalálni. A bećaracokat régebben unisono énekelték vagy dudával kísérték. Ma már tamburás banda vagy harmonika adja a kíséretet. Más délszláv vidéken lehet többszólamú, Bátyán, minden énekelt zenei megnyilvánulás, ez is egyszólamú, hangszerkíséretes mivolta miatt más jellegű, mint a magyar hagyományban a lányok unisono karikázói.

Feltűnő, hogy a sok variánsban Bátyán és Dusnokon is gyűjtött bećarac alapidallam (*Ala smose sastali bećari (77-83)*) dallamai közt tiszta pentaton és pentaton fordulatokban bővelkedő, továbbá a bujkáló kvintváltást tartalmazó dalokat találunk. Sorszerkezete: ABCB, kadencia rendje: 5 (1) 1. Ám harmadik sorának csak utolsó, hangsúlytalan tagja ugrik le az 1. fokra b3-ról. Tehát a *harmadik* sor kadenciája majdnem 3, vagyis kadenciarendje lehetne: 5 1 3 is. Ez a 3. fokú zárlat figyelhető meg az *U Čulugu ima jedva*

¹⁰³ Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a moldvai csángó dalok szövegszerkezetében.

crkva (79) kezdetű dalban, ahol a kadenciarend 5 (1) 3. E dallamvariánsnak a sorszerkezete ABCB_k, vagyis sorszerkezetében is megegyezik.

Bizonyos, hogy a bátyai *Hármat tojott a fekete kánya* (75) kezdetű dal az említett beárac variánsa. Ugyanennek a dallamnak egy változatát Bartók 1907-ben Felsőireghen gyűjtötte, ám ennek második fele metrikailag és ritmikailag átvált kétütemű nyolcas mazurkává. (Ugyanez történik a szennai (Somogy m.) változatban.) A bátyai változat viszont mind a négy sorában őrzi a 10-es háromütemű beáracot. Sőt szerkezetében is hasonló az *U Čulugu ima jedva crkva* (79) kezdetű bátyai beáracához, amennyiben utolsó sora megegyezik második sorával. (ABBvB). A 2. és 4. sor megegyezése talán a kvintváltás távoli emléke lehet.¹⁰⁴

Még két magyar dallamot vonhatunk ebbe a körbe hasonlóságuk alapján. Bartók a Komárom megyei Nagymegyeren 1910-ben gyűjtötte az iskolai énekkutatás révén közismertté vált, kánonban is gyakran énekelt dalt, *Úgy tetszik, hogy jó helyen vagyunk itt* kezdetű szöveggel. (Eredeti szövege más lehetett. Ezt a szöveget Nagyszalontáról kölcsönözte Bartók.) Metrikai és ritmikai rendje tiszta beárac típus. Ez a dallam azonban szemben a bátyai (dusnoki) beáracokkal dó végű. (Dó hexakord + dó'). Szerkezetében is csak annyiban hasonlít azokhoz, hogy a második sora ennek is megegyezik a negyedikkel. (AA_kBA) Kadenciarendje viszont teljesen azonos a beáracokéval. (5 (1) 3) Ha az *Úgy tetszik hogy* első két sorának kezdő dó'-ját leszállítjuk szóra, a kezdősorok dallamvonala még inkább hasonlónak válik a beáracok kezdősora dallamvonalához.

Ritmikailag ide tartozik a szövegileg (funkcionálisan) a gyermekdalok közé sorolt *U Bernatu crkva* (12) dallam, mely ritmikailag beárac, szerkezete azonban kötetlen. Hangneme dúr.

¹⁰⁴ v. ö. KODÁLY 1951. 23. p.

A Fejér megyei (perkátai) magyar (ugrós) táncdallam, a *Haragusznak a batai gazdák* is beárac variánsának tekinthető.¹⁰⁵ 4x10-es beárac ritmus, b3 (1) 4 kadenciarendje ugyan eltér a bátyai beáracokétól (közelítőleg a fordítottja!), de sorszerkezete ABCB megegyezik azokkal. (Nehéz eldönteni, hogy a magyarból került át ez a dallam a délszlávba, vagy a délszlávból a magyarba.)

A Járdányi-féle magasan és mélyen járó kezdősorra összesen két példám van: a tiszta dunántúli pentaton hangsorú Nini mama **(86)**¹⁰⁶ egy változatával. Gazdag és szép szövegkör jellemzi.

A csoport végén a közepen ill. mélyen járó kezdősorú dalok állnak: elől azok, ahol a két első sor azonos. 7 dallam tartozik ide, hibátlan szerkezettel. Ezek a dalok rendkívül szűk ambitusúak, a **90, 91, 93** pl. egy alsó szótól eltekintve l,-m kvinten mozog. Jellegzetesen szép, némi szláv hatást mutató dallam a **94, 95** szövege lakodalmi.

Nini mama szövegkezdettel indul a nagyívű pentaton dalok sora **(103-113)** Rendkívüli szöveggazdagság, líraiság jellemzi ezeket a dalokat, a túlzott szubjektivitás gyanúja nélkül állíthatom, hogy ezek a dalok képezik az anyag legszebb, legveretesebb – így legértékesebb részét. Tiszta magyar anyag.

115-117-ig a Járdányi B típusra találunk példákat. Első soruk mélyen jár, tk. a kvinten mozgó első sor lecsúszásának lehetünk itt tanúi.

Szövegvizsgálat alapján megállapíthatjuk, hogy jónéhány sok versszakos ballada is van a csoportban: **(43, 44, 56, 65, 73, 96, 121, 122, 123)**

Kódás szerkezetet fedezhetünk fel a **79** és **119** dalokban. Ezek afféle hangszeres aprája képét vetítik elénk, de nevezhetjük afféle „cifrá”-nak is, mint a palóc dudás a maga strófa elválasztó „semmi”-jét.¹⁰⁷

¹⁰⁵ ANDRÁSFALVY 1980. 22.

¹⁰⁶ Mikor gulásbojtár voltam - rokona

¹⁰⁷ JUHÁSZ 2006. 103. p.

Rendkívül szűk ambitusúak (max. szext) a **89-99** dalok. Ez a sajátosság – dunántúli terccel párosulva valóban ősi, keleti eredetet sejtet, valami hátborzongatóan régít és magyart.

Belső kvintváltást látunk a **118** dalban.

A régi réteg dallamai között mindössze 18 a rác szövegű. A csoporton belül ez 15%.

5.2.1.6. Új stílusú dalok (visszatérő szerkezetű dalok) B-osztály 124-333

210 dallamával munkám legnépesebb csoportja. Ugyanez tapasztalható más hasonló munkákban is. Kimondhatjuk, hogy Bátya dalkincsének mintegy fele új stílusú magyar népdal. Ezek nagy részét rác ill. hol rác, hol magyar szöveggel éneklik.

A rendezés elve a következő:

szótagszám – ezen belül

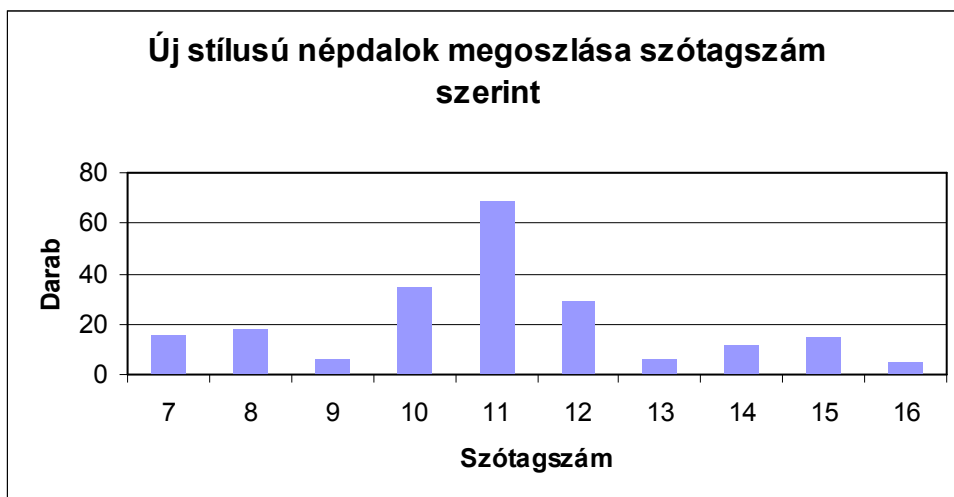
moll – dúr hangsor – ezen belül

szerkezet: AA⁵A⁵A, AA⁵BA, ABBA, AABA

A **173** dalról Bartók megállapítja¹⁰⁸, hogy eredetileg népies műdal, (*Kertem alatt faragnak az ácsok*) és elterjedt tótok és morvák között is. Az eltótosított dallamot a magyarok átvették és magyar formák szerint alakították az ismert formára. „Dallamoknak vándorlás következtében keletkezhető elváltozására ez egyike a legtanulságosabb példának.”

A *Sit naj kiša padala* (**138**) (Boszniai emléket őrző történeti dal.) A daltípus Dusnokon is ismert. Megőrizte a szöveg a dinnyeőrzésnek, mint a szerelmesek találkozási alkalmának az emlékét is, valamint a lányok *lililili-zését*, körjátékát.)

¹⁰⁸ BARTÓK 1990.

(A szótagszám meghatározásakor az A sor szótagszámát vettem figyelembe.)

6-7 szótag 124-139 16 dallam

8 szótag 140-157 18 dallam

9 szótag 158-163 6 dallam

10 szótag 164-198 35 dallam

11 szótag 199- 267 69 dallam

12 szótag 268- 295 29 dallam

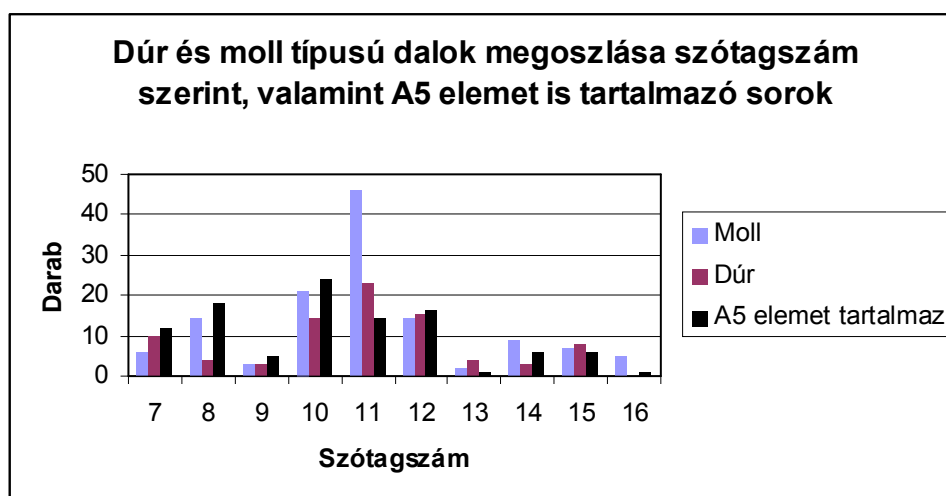
13 szótag 296- 301 6 dallam

14 szótag 302- 313 12 dallam

15 szótag 314-328 15 dallam

16- vagy több szótag 329-333 5 dallam

Magasan kiemelkedik a 11-es szótagszámú dalok aránya a többihez képest. Ez jellemző általában a magyar anyagra. Másutt azonban nem ennyire jellemző a kis szótagszámú (6-7-8-as) dalok viszonylagosan magas száma. Az A^5 jelű sor jelenléte valamiféle kvint megfelelésre utal (AA^5A^5A , AA^5BA sorszerkezet), amely szintén régies jellemvonás. Mindez bizonyítja a dalok régies voltát.

6 dallam van az új stílusúak között, melyeknek hangsora dunántúli pentaton.

Az anyagban 91 dallam van, amelynek legalább egy olyan sora van, mely kvint megfelelőben van egy másik sorral. (AA^5A^5A , AA^5BA sorszerkezet) Ez az új stílusú dalok 43,3%-a. Rendkívül magas arány, mely szintén az anyag régies jellegét bizonyítja.

Különleges szerkezetű, mégis új stílusú a **131**. Két szélső sora nem egyezik teljesen, ez némi régies jelleget kölcsönöz a dalnak. De AA^5 szerkezetű első fele meghatározza új stílusú jellegét.

Megállapíthatjuk, hogy a régi réteg és az új stílusú dalok összességének 9,79%-a, közel 10%-a dunántúli pentaton, vagy dunántúli pentaton elemeket tartalmaz. Ez rendkívül magas aránynak mondható, és bizonyítja az anyag régies jellegét, valamint a dunántúli dialektus területhez való tartozását.

Szinte minden szótagszám esetén magasabb a moll jellegű dalok száma, mint a dúr jellegűeké. Kivételt csak 7-es, 12-es, 13-as és 15-ös szótagszámú dalok képeznek. A legnépesebb csoport, a 11-es szótagszámúak esetében pedig közel kétszer annyi moll jellegű dalt találunk, mint dúr jellegűt.

5.2.1.7 Különleges szerkezetű giusto dalok C-osztály 334-354

A **341 347** dalok kivételével az összes dallam mulató, ill. ivónóta. A **354** dallam délszláv ballada töredéke.

Hangnemi és szerkezeti kavalkádra bukkanhatunk e dalcsoportban. A **353** dal kötetlen szerkezetű, kanásztáncra emlékeztető ritmikával. A **349** dal Kalocsáról kerülhetett ide, ott rendkívül népszerű ún. mars táncdallam.

A **334 335** dalok középkori eredetűek, a Kájoni kódexben megtalált *A nyúl éneke* (*A nyúl a vetemények között fülel...*) a nép körében elterjedt variánsa.¹⁰⁹

Szövege a bibliai káni menyezőt idézi. Műköltészeti eredete nem kizárt.

5.2.1.8. Idegen hatást mutató dalok 355-379

A talált dallamok között – fenntartva azt, hogy Bátya népzeneje alapvetően a magyar dalkincs része – találtunk olyan dallamokat is, melyek bizonyíthatóan más népek zenéjéből kerültek át ide.

cseh **355**

szlovák **356 357 358 359 360**

délszláv **361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376**

német **377 378** (N.B. rác szöveggel!) **379**

Különleges figyelmet érdemel a **374**, lakodalmi dal. Kötetlen szerkezetű, hasonlít **353**-ra.

5.2.1.9. Zenekari dallamok 380-382

A korábban említett Palus banda által játszott dallamokról van szó. Csak a fődallamot írtam le, melyet prím-tamburán adtak elő.

Ebben a fejezetben a zenekar repertoárjának azon dallamai foglalnak helyet csak, melyeket szöveggel sosem énekelnek, feltételezhetően nincs is szövegük, hangszeres táncdallamok. A zenekar repertoárjában helyet foglalnak még egyéb bányai dallamok, kérésre bármely ismert dallamot eljátszották.

¹⁰⁹ DOBSZAY 1998. 180. p.

Egyébként több dallamot is felgyűjtöttünk előadásukban, de azokat a rendbe osztottam, lévén igazi szöveges dallamok. **(45, 176, 233, 271, 318)** Foglalkozni velük rendkívül fontos, hisz csak így beszélhetünk *népdalkutatás* helyett *népzene kutatásról*.¹¹⁰

5.2.1.10. Katekizmusi ének 383

1-12- ig kérdezi a gyermeket, mi az 1, 2, 3 stb. Bibliai részletekkel válaszol. A Kitrákotty mesére emlékeztető, önmagát fejlesztő és ismétlő, ún. halmozó szerkezet.

5.2.1.11. Dalbetétes mese 384-386

Olyan népi irodalmi alkotások vannak ebben a csoportban, amelyekben a dalnak is szerepe van, a dal hozzátartozik a mondanivaló pontos kifejtéséhez.

5.2.1.12. „Élő népzene” újkori, népdalszerű dal 387

A dal nyilvánvalóan újkori alkotás, az ismert dallamok mintájára készült a közelmúltban. Talán azt a hiányt próbálja enyhíteni, hogy a disznótornak (mint a mulatság helyének) nincs szinte semmilyen önálló, rá vonatkozó és csak ott használt dal repertoárja. Elszigetelten él, csak ez az adatközlő ismeri.

5.2.1.13. Műzenei átvétel 388-441

Ebben a csoportban azok a dalok foglalnak helyet, melyeknek szerzője ismert, vagy sejthető. Legtöbb esetben jegyzetben közlöm a származást.

5.2.1.14. Romlott, kevert dalok 442-452

Itt találhatóak azok a dallamok, melyek nem értelmezhetőek egyértelműen, ám sejlik belőlük valamely dalra vagy daltípusra való hasonlítani akarás. Nem ritka az sem, hogy az adatközlő nem tud szabadulni valamely dallamtöredéktől, zenei patrontól és mindent erre akar ráhúzni. Vannak olyan dallamok, amelyek szinte minden adatközlőnél az elsők között kerülnek elő, ezek meghatározzák teljes repertoárjukat. Ilyen a **450** dal, mely igen népszerű.

¹¹⁰ TARI 1981. 584. p.

5.2.1.15. Önállósult töredék dalok 453-457

Önállóan is megállják a helyüket ezek a dallamok, pl. a Dunántúlon karikázóként. A 455 változata megjelent Dr. Kiss Lajos: 111 táncdal c. népszerűsítő kiadványában is, de másutt is, önálló dallamként. A 456 457 dalokat két versszakkal közöljük, mert előadjuk is így énekli, szinte ösztönösen összeéneklie a két féldallamot, így alkotva meg a megszokott négy soros formát.

5.2.1.16. Töredék dalok 458-472

Azok a daltöredékek vannak e csoportban, melyekről egyértelműen megállapítható, hová tartoznak, csak előadjuk memória vagy egyéb probléma miatt nem tudta teljes formájukban előadni őket.

5.2.17. Kéziratban megtalált dalok

Több családnál található olyan kézzel írott füzet, amelybe beírják az általuk ismert dalok szövegét. Jónéhány adatközlő önmagának készít ilyet. Legszébb példa erre ő. Vida Miklósné Farkas Margit gyűjteménye, mely az idős asszony teljes tudáskincsének felmérésével együtt külön dolgozat témája lehetne.

6. A bátyai népzene néhány sajátossága

6. 1. A dunántúli pentatónia Bátyán

„A délszláv és a magyar közt vajmi kevés a kölcsönhatás, kivéve a Muraközt, ahol az ottani horvátok népzeneje, mint a legutóbbi kutatásoknak nyomtatásban is megjelent eredményei mutatják – a tótoktól és ruténektől eltérően nemcsak újabban, hanem már igen régen teljesen magyar hatás alá került: az anyag 33 %-a átvétel, a régi magyar dalanyagból, további 33 % pedig egyéb (nagyreszt) új magyar anyagból.”¹¹¹ Mi lehet az oka, hogy a muraközi horvát népzene Vinko Zganec kötetének tanulsága szerint¹¹² magyarabb a magyarnál – ahogyan Bartók Béla írja?¹¹³ Itt valószínűleg népi

¹¹¹ BARTÓK 1936. 31. p.

¹¹² ZGANEC 1924.

¹¹³ BARTÓK 1934..

kölcsönhatásról van szó, a dunántúli, főként a somogyi régi stílus hatásáról. Bátya népzenejének erős pentaton-affinitása is magyarázható volna ezzel. Vinko Zganec 1958-ban Nagykanizsa környékén hat horvát faluban szintén számos olyan horvát népdalt gyűjtött, amelyekben erős magyar hatás figyelhető meg.¹¹⁴ Ez a táj Vujicsics beosztásában a magyarországi délszláv népzene úgynevezett B dialektus területe. Ennek népzenei anyagát jellemezve Vujicsics nagy fontosságot tulajdonít a magyar pentaton hatásnak: *„Igen nagy számban maradtak fenn régi magyar, jobban mondva „északi türk tatár” – mint Bartók Béla fogalmazná – pentaton hangsorú dallamok. A magyar anyagban is meglevő melódiák szószerinti megőrzése mellett számos olyan pentaton hangsorú dallam is akadt, amelyik ebben a formában a magyarban nem szerepel s fordítva.”*¹¹⁵ Vujicsics sajátos zenei nyelvcsereinek nevezi a Mura menti horvátok pentatonizáló hajlamát, *„akik kétsoros strófákban gondolkodnak gyakran közismert magyar dallamok szinte felismerhetetlenné válnak. A szövegek tartalma általában nem fedi a magyar megfelelőjét.”* Vujicsics megállapításai általában igazak Bátya és Dusnok népzenejére is. Bátyán azonban gyakoribb a magyar szövegek szószerinti fordítása. *„A pentatónia ereje makacsul megmaradt, méghozzá egy rendkívül erőteljes kifejező előadásmóddal párosulva. Az újabb stílusú csárdásdallamokban azonban már gyakran találunk teljes (vagy fél) átvételeket dallamban (szövegben ritkábban), de a szövegek adaptációi már a magyar népdalstrófa költészeti elveit, az ún. népdalküszöböt széltében alkalmazzák, de közvetlen tükörfordítás is akadt. A szövegeköltés és rögtönzés máig is dúsan burjánzik, bármelyik hasonló szótagszámú dallamra, bármelyik azonos szótagszámú szöveget ráhúzzák. Mindezek után mégis talányos, hogy ebben a dialektusban a pentatónia tisztán és nem a környező magyar falvak jellegzetes „dunántúli” alakjában őrződött meg.”*¹¹⁶ Bátyán viszont épp az a sajátosság figyelhető meg, hogy míg a dunántúli pentatónia a szomszédos magyar falvakban ismeretlen, itt

¹¹⁴ ZGANEC 1974

¹¹⁵ VUJICIC 1978. 16. p.

¹¹⁶ VUJICIC 1978. 16. p.

természetes. Ugyancsak megfigyelhető ez a jelenség Somogy megyében a buzásaki horvátoknál, akiknél Olsvai Imre 1959 és 1964 között tizenegy énekestől jegyezte le a falu legkedveltebb dallamát, amely nem más, mint a *Fekete föld termi a jó búzát* kezdetű régi rétegű magyar népdal valamilyen horvát szöveggel. A magyar alapdallam a helyi használatban giustóvá lett, némely variánsában megjelent hangsúlytalan helyen a pien hang, de a dunántúli semleges terc valamennyi dal hangsorának szerves része maradt.¹¹⁷ Érdekes, hogy ennek a dalnak Bátyán is előkerült egy variánsa. Hogy a délszlávoknál népszerű, az talán azzal magyarázható, hogy metruma és ritmusa megegyezik bećaracokéval. Bátyán viszont, mintha Kodály elméletét¹¹⁸ igazolná, a magyar szövegű népdal A⁵A⁵AA régi stílusú formája AA⁵A⁵A újstílusú szerkezetté vált, miközben a pentaton hangsora is dunántúli színezetet kapott. (*Erdő, erdő de szép kerek erdő (167, 168, 169)*) Vannak azonban olyan bátyai pentaton dalok (némelyik variánsa Dusnokon is megtalálható), amelyek egyértelműen délszlávnak minősíthetők, mégis ötfokúak, sőt a dunántúli pentaton hangsoron szólalnak meg. **(Pl. 89-93)**

A Balkán máig fortyogó néprajzi konglomerátum. A déli szlávokba beolvadt különféle népek tudniillik még évszázadokig őriznek valamit ősi sajátosságaikból. Henkey Gyula a bulgáriai tatárok közt végzett antropológiai méréseinek eredményei például a magyarországi kunokkal való kapcsolataikat valószínűsítik.¹¹⁹ A Balkánról Magyarországra felhúzódó katolikus délszlávok körében is gyanítható valamiféle keleti hatás, s ennek a hatásnak egy része még a balkáni őshazában érthette őket. A Szent István-i országban ez a hatás a többségi magyarság következtében még csak fokozódott, miként azt Bátya példája is bizonyítja.¹²⁰

¹¹⁷ OLSVAI 1991. 727-736

¹¹⁸ KODÁLY 1934. 154. p.

¹¹⁹ HENKEY 1972.

¹²⁰ Györffy István néprajzkutató már 1929-ben javasolta, hogy a magyar néprajzosok végezzenek a bulgáriai törökök közt kutatásokat.

Bátya és a közeli szintén rác jellegű Dusnok népének antropológiai adatai is furcsa meglepetéssel szolgálnak. A sok délszláv eredetű családnév és a XVII-XVIII. századi történeti adatok délszláv beköltözésről tanúskodnak. Valószínűleg 1687 után több helyről és különböző időben spontán módon húzódtak föl és letek hazára a Kalocsai Sárközben, ahol rátelepedtek a törököt átvészelt magyar őslakosság töredékeire.¹²¹ Őshazájuk a Nyugat-Balkán, Bosznia, Dalmácia és Horvátország lehetett. Ennek következtében az itt élők embertani típusában a *iráninak*, *dinaroidnak* kellene meghatározónak lennie, Henkey Gyula antropológiai mérései viszont azt bizonyítják, hogy „*Dusnokon és Bátyán a Dalmácia őslakóival, az illirekkel kapcsolatba hozható dinári típus elfordulása jelentős, de nem olyan mértékben, mint az előforduló dalmát családnevek száma alapján várni lehetne,(...) de a törökös magyarokkal kapcsolatba hozható típusok közül a turanoid áll az első helyen, az előázsiai (armenid) gyakorisága mindhárom helyen (Bátya, Dusnok, Miske) jelentős.*”¹²²

6.2. A mazurka ritmus

A mazurka ritmus a magyar népzeneben jövevény elem, de sok dalunkban megtalálható. (*Sárga csikó csengő rajta, Hej Vargáné, stb.*) Északi szláv eredetű, s nyilván tót közvetítéssel jutott el hozzánk. Az *Ez az élet mit sem ér* (124) kezdetű dal nyilván cigánycsúfoló. Néhány cigány szót is tartalmaz, de erősen műköltői alkotásnak látszik. Sorszerkezete AA⁵A⁵A új stílusú népdal. Kétütemű 7 szótagos izometrikus sorokból áll, s ezek a titi tá tá izoritmikus rendet alkotják. (A sorok második ütemében az utolsó tá-t mindig negyed szünet pótolja.) Hangneme dór.

A *Dudaševa Marica* kezdetű dal (89)¹²³ kiéneklő funkciójú. Nem párosító, mert a legény nevét nem tartalmazza. A falu kedvenc dallama. Sokféle szöveggel került elő. Még nyolc szótagos szövegekkel is. Az előbbi dalhoz hasonlóan ez is

¹²¹ FEHÉR 1996.

¹²² HENKEY 1979. 410.

¹²³ szövegében jellemző, hogy a kiénekelte lányt magyarosan nevezik meg. Nem Marica Dudaševa-nak mondják. S a Dudás név helyett nem a Gajdost használják.

izometrikus (7 szótagos), izoritmikus, mazurka ritmusú. Hangterjedelme kicsiny (5-VII), hangneme dunántúli pentaton. Sorszerkezete: AABA, az új stílusnak ahhoz a fajtájához tartozik, amely idegen hatásra jött létre. Ebben a dalban tehát a magyar archaikum (autentikusság, hangnem, izometria, izoritmia) és az idegen eredetű újszerűség (sorszerkezet, ritmus, rác szöveg) együtt található meg. Ugyanezt a típust képviselik a *Hej javore, javore, Tri jabuke i polak (Három alma meg egy fél)* (91) Az új stílusú dalok között a **156** képviseli ezt a ritmust.

7. Összehasonlítások, érdekességek

7.1. Két különleges bátyai dallam

A következőkben két olyan bátyai pentaton jellegű népdalt mutatok be, amelyek teljesen ismeretlenek a magyar népzeneben, nincs variánsuk népdaltípusaink között. Hangnemük lá- vagy dunántúli-pentaton, dallamvonaluk ereszkedő metrikájuk kétütemű ősi nyolcas. Szövegük nem magyar, de valamilyen keleti török népi hatásról tanúskodik.

Az első népdal altató. (7) Balázs Istvánné énekelte az 1970-es években. Hangsora a pentatóniában (dunántúli pentatónia) gyökerezik (r'-d'-t'-l'-szi-f-m-r értelmezésünkben: s-f-m-r-di-ta-l,-s,), ám záróformulája jellegzetesen fríg. Megtámogatja a dunántúli pentatóniában való értelmezését az is, hogy az alaphang alá nagy szekunddal megy. (l,-s,)

Sokol sedi na grančice

Sólyom ül az ágacsán

U tranja voj kabančice

Rongyos szűröcskében

Sokol vei Pava moj

Sólyom mondja Palikám

Da ti ćuti zelena grančice

Adok néked zöld ágacsát

A sólyom gyakran szerepel a délszláv dalokban, nem egyszer a cár megszemélyesítőjeként. A zöld ágacsán ülő sólyom azonban fölfogható a

világfán trónoló Napnak is, vagy a rongyos szűr miatt az oda feljutó sámánnak. Nyilván lehetne találni megfelelő párhuzamot arra is, hogy miért ad a kis gyermeknek zöld ágat.

Az 1886-ban született bátyai Markó Tamás 1962-ben énekelte a következő, sok szempontból tanulságos dalt. **(364)**

Na noj strane Sarajevo

Oj, oj, oj, oj, oj oj, oj, oj

Sarajevo

Túloldalon Szarajevó

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Szarajevó

Levedica ne kosena

Oj, oj, oj, oj, oj oj, oj, oj

Ne kosena

Kaszálatlan rét

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Kaszálatlan

Na njoj pasu tri jelena

Oj, oj, oj, oj, oj oj, oj, oj

Tri jelena

Azon legel három szarvas

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Három szarvas

I nje cuva divojčica

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Divojčica

Őket őrzi egy kislány

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Egy kislány

U tranjavoj kosujice

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Kosujice

Rongyos kozsókban

Oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj, oj

Kozsókban

A dallam ereszkedő jellegű, hangneme a magyar népzeneben alapvető jelentőségű, de a délszlávban teljesen szokatlan lá-pentaton. Ütemrendje a sárközi karikázókban és a délszláv dallamokban is gyakran előforduló aszimmetrikus 5/8-ra emlékeztető. (Lejegyzésemben az idős adatközlő ad hoc előadásmódját rögzítettem, de kiérződött belőle az 5/8-os ütembeosztás iránti vágy.) Lükő Gábor figyelmeztet arra, hogy a vogul szarvas-énekeknek pentaton hangsoruk mellett *legfeltűnőbb sajátása a különleges aszimmetrikus ütemezés és ritmus.*¹²⁴ A bátyai két és fél soros, a magyartól idegen ABC szerkezetű dal a magyaros kétütemű ősi nyolcas versformában lüktet. Rokonságát sem a magyar, sem a délszláv népzeneben nem ismerjük. Valószínű, hogy az a balkáni délszláv népesség, amelyik ezt a dallamot magával hozta, nemcsak vérében, de kultúrájában is őrzött keleti elemeket. Beszélt anyanyelvét nyilván sokkal előbb feladta, de énekelt anyanyelve még a Magyarországra költözés idején is élhetett, s a bátyai nyelvi elszigeteltségben még sokáig megmaradt.

Más jellegű, de fejlődéstörténetében hasonló jelenséget fedez föl Paksa Katalin keleti csuvasoknál.¹²⁵ Vikár kutatásaira alapozva kifejti, hogy az alapvetően ABB sorszerkezetű csuvas dallamok a magyar népzeneben – mintegy a magyar mintára alakítva ABBC vagy AB_B_v formában élnek tovább. *„Összehasonlító vizsgálatokban közös alapra utalhatnak a törvényszerű eltérések is, így az, hogy a csuvas ABB szerkezet a magyarban ABBC szerkezetnek felel meg.”*

Hozzátehetjük azt a jelenséget is, melyet a **362** dal néhány interpretációjában figyelhattunk meg (sajnos nincs rögzítve), amikor a 2. fokú (re) zárlatot egy r - drmd formulával 1. fokúra egészíti ki, így alakítva ki a magyar fülnek és gondolkodásnak megfelelő végződést. Főleg a tamburazenekar előadásában volt ez megfigyelhető.

¹²⁴ LÜKŐ 1942. 24. p.

¹²⁵ PAKSA 1982. 528. p.

7.2. Variálás

A dal élete maga a variálás. „*A közösség dallamformáló ízlésének érvényesítése a dalon.*”¹²⁶ Minél több formában, változatban van meg egy dallam, annál biztosabb a léte. (Ugyanakkor Vargyas hívja föl arra a jelenségre a figyelmet, hogy vannak olyan dalok, amelyek az ország különböző pontjain ugyanabban a formában élnek.¹²⁷) Variálás és variáns azonban nem azonos fogalmak.¹²⁸ Míg a *variálás* gyakran csak díszítés, cifrázás, gyakran emocionális, néha újíto kedv miatti hatásokra létrejövő néhány hangnyi eltérés, a *variáns* pedig már egy másik – de kétségtelenül rokon – dallam.

Kiválasztottam néhány gazdag variálással élő dalt, a következőkben a tapasztalt jelenségeket írom le.

A **43 44 45 46 47** dal ötsoros betyárballada. Sok versszakát ismerik. Érdekessége, hogy változás csak az 1., 2. és 4. sorában van, a kvint megfelelést mutató 3. és 5. sorában egyáltalán nincs. Látható, hogy a lényeges, a dallamalkotó elem itt a kvintváltás! Kadenciát érintő variálás az 1. és a 2. sorban van. Hangsora pentaton, egy-két pien hanggal. Az egyik változatban az első sor kadenciája fi (6), így látszólag kilép a pentatóniából, de a hangsor érzete megmarad.

¹²⁶ A magyar népdaltípusok katalógusa. 10. p.

¹²⁷ VARGYAS 2000. 49. p.

¹²⁸ HALMOS 1959. 22. p. NB nemcsak szófaji, de értelmezésbeli különbözőség van köztük (FA)

A **68 69 70 71** dal összesen öt versszakkal él. Az első kivételével ugyanaz az adatközlő énekelte – különböző időpontokban. A dalok „egymásra írásakor” kitűnik, hol merre variál az előadó. Legtöbb variáció a sorok első ütemében, ott is a 2. és 3. hangon található. Ennek magyarázata valószínűleg a magyar hangsúlyos verselésben, s a mondat eleji hangsúlyozásban keresendő.¹²⁹ A sor elején nem mindig biztos az előadó abban, hogyan is énekelje a dallamot pontosan. De a sor vége – ami egyértelműen a legfontosabb stílus meghatározó elem – kevés a változás. A kadenciát csak egyetlen helyen érinti a változás, az 1. sorban.

¹²⁹ Erre a jelenségre utalt L. Bernstein nagyszerű zenemagyarázó sorozatában, amikor a nemzeti zenék karakterbéli-különbségét a népzene, s azok szöveghangsúlyainak különbségében látja. „Tehát minden a népzeneből ered, ami pedig abból, ahogy az emberek beszélnek.” BERNSTEIN 1974. 152. p.

A 71 dal már előrevetíti a 72-t, és itt tetten érhetjük a variáns születését. A két dal kezdősora megegyezik, s az elsónél marad a megszokott dallamformula, míg a 2. esetben, a 72 dalnál egy újfajta, dallami és ritmikai újdonságot hozó 2. és 4. sor kapcsolódik hozzá. Színesíti a képet, hogy 2. versszakul egy olyan szöveget társít hozzá, mely egy más típus emblematikus szövege. (89 90 91)

A 100 101 102 dal pentaton hangsorú, belső kvintváltást tartalmaz. Országosan ismert, főleg *Kihajtottam én ludamat* kezdetű szöveggel. (Ezt a szöveget Bátyán nem találtuk meg.) Érdekes módon a variálás itt inkább a sorok végére esett. Ennek magyarázata a karakteresebb, stabilabb szerkezetben kereshető. Jellegzetes helyi dallam. Kadenciát érintő változás csak a 3. sorban van.

A **142 143 144 145** dal az új stílus rendjének elejéről való, 8-as szótagszámú, AA⁵A⁵A sorszerkezettel. A közbülső sorokban szinte alig van változás, ellenben a szélső sorokban annál inkább. Érdekesség, hogy a 4. sorban olyannyira engedi a változást a visszatérésben, hogy az 5. helyett 1. fokról is indulhat a dallam. Felmerül a kérdés: valóban visszatérő szerkezetű, új stílusú dalról van szó? Hisz dallamvonal immár ereszkedővé vált, középen járó első sorral. A dal egész hangulata, a dallamvonal megrajzolása is valamiféle régiességet, ősiséget sugall. Régi és új összemosódásának lehetünk tanúi ebben az esetben. Az új stílus mellett teszi le a voksot azonban a 4. sor 6. hangja, mely d'. **(144)** Ha ez a hang c lenne, elképzelhetnénk a régi rétegbe való tagozódást, (és akkor a 7. hangnak bé-nek kellene lennie) de így maradnunk kell az új stílus mellett. Kadenciát érintő változás csak a 3. sorban van.

A **179 180 181 182** dal szintén új stílusú. Itt láthatjuk a legtöbb változást. Szinte minden hang változhat, de kizárólag a közeli, szomszédos hangokra. Kadenciát érintő változás a 3. sorban van. A nagy variálási hajlamot magyarázza az is, hogy a dal a lakodalmak elmaradhatatlan kelléke, tehát sokan ismerik és gyakran éneklük. Ez a tény ebben az esetben nem *egy* forma megszilárdulását, hanem annak szabad variálódását, kötetlen életét eredményezi.

A **336 337 338 339 340** dal már a különleges szerkezetűek közül való. Ivónóta. Az első versszaka 5 5 8 5-ös szótagszámmal bír. A 2. versszak 3. sora azonban bővül, 14-re, de a **336** dalnál ennél is jobban: 30-ra. Kevés a dallami variálás e dalban, a dallam alkotó ösztön úgy látszik megelégszik a két versszak különbözőségével.

Összességében a variálás fő oka általánosságban az írásbeliség hiánya és a továbbadás körülményeinek változatossága és esetlegessége. A változó hangok azonban hangnemen belül maradnak, és a záróhangokat általában nem érintik. Leginkább változhat a 3. sor záróhangja – ahogy általában, az aranymetszés ősi szabályainak ösztönszerű, a tudatosságot mélyen nélkülöző figyelembevételével a legtöbb változás, érdekesség, rendhagyó esemény – ebben a sorban történik

Azonos dalokat általában azonos tempóban adnak elő az adatközlők, afféle „tempo ordinario” módjára. Nagy különbségek nincsenek. A ritmika is nagyrészt azonos módon él a különböző előadók emlékezetében. Ugyanígy nincsenek különbségek a dalok díszítésében sem: Bátyán nem jellemző a túlságosan cirkalmazott, ornamentikus előadásmód. Inkább egy-két apróbb hajlítás van, mint általában az Alföldön szokás. Tehát kimondhatjuk, hogy a

dunántúli zenei jegyeket viselő dalanyag alföldi, szikár előadásmódot kap Bátyán.¹³⁰

8. Bátya népzenei élete ma és a közelmúltban.

8.1 Népdalkör a 70-es években

Fehér Zoltán mindjárt Bátyára kerülésekor érdeklődött tanítványaitól népdalok felől. A gyerekek aztán hozták a szüleiktől, nagyszüleiktől, rokonaiktól lejegyzett dalszövegeket. Némelyiknek a dallamát is megtanulták. Ezek alapján jutott el első adatközlőjéhez, akiktől hallás után jegyezte le a dallamokat. Az így összegyűjtött népdalokból jónéhányat első néprajzi pályamunkájában is eljuttatott a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába. Ezekből a népdalokból népdalcsokokat is alkotott, s iskolai gyermekkarával betanította és szerepléseiken sikerrel adták elő azokat. Szinte újból a köztudatba vitte a már-már elfeledett népdalkincset.

Az 1960-as évek végén a Röpülj páva mozgalom országosan is a magyar népzene reneszánszát hozta. Vass Lajos zeneszerző, karnagy szuggesztív egyénisége és a sok tévés szereplő sikere tömegesen indította követésre az ország népét. Bátyán a párt a tanács és a tévesz vezetői is szorgalmazták egy népdalkör megalakítását. Így jött létre az a mintegy 20 főből álló asszonykórus, amely aztán kb. egy évig működött, miközben több bátyai népdalcsokot tanult be és adott elő Fehér Zoltán vezetésével. Még a környező helységeken is. Legidősebb tagja Balogh Dánielné volt (akkor kb. 82 éves), aki szinte kifogyhatatlan adatközlője volt a karvezetőnek. Ösztönzésére még dalkincset is papírra vetette. Balogh néni még a faluba érkező Manga Jánosnak is énekelt. A műsort pedig a Rádió is közvetítette. A kórust végül is talán éppen a kommunista pártból induló pletykák züllesztették szét, hisz nem volt elég

¹³⁰ PAKSA 1993. 68. p.: „Történeti és földrajzi okok folytán valamennyi dialektusterület közül itt a legkisebb a szerepe a zenei ékesítésnek.”

korszerű, s nem volt párttag a karvezető sem, tehát ellenőrizhetetlen volt ez a közösség a felsőbb hatalom részéről.

8.2. A hagyomány asszisztált reprodukciója, az újjáalakult népdalkör

Az iskolában csak magyar nyelven tanítottak, de az 1950-es évektől fakultatív módon megkezdődött a szerb-horvát nyelv tanítása. A kezdeményezés sikerét főleg az gátolta, hogy az iskolában az irodalmi szerb-horvát nyelvet (később horvát) tanították, ami sokban eltér a bátyai dialektustól. Az 1980-as évektől működik a Vodenica (Hajómalom) nevű délszláv néptánc együttes, amely csupa magyar nyelven beszélő bátyai fiatalból áll. Táncruházatuk kitalált, kreált népviselet. Vezetőjük egy battonyai származású szerb anyanyelvű tanítónő. Sajnos helyi anyag híján kizárólag macedóniai, szerb és más magyar tájak horvát táncait adják elő. Ez utóbbihoz gyakran magyar dallamokon rácszövegű dalokat szólaltatnak meg. Az őket kísérő tambura-banda is bácskai és más kólokát játszik, nem bátyait.

2005-ben az egyik önkormányzati képviselő, Perity Lajos agronómus, hozzákezdett egy népdalkör szervezéséhez. Ekkor már működött a környéken a dusnoki, a fajszi, az érsekalmi, a keceli és a kalocsai népdalkör. Perity Lajos azokhoz az asszonyokhoz ment el, akik 20-30-40 éve még Fehér Zoltán gyermekkórusában énekeltek. Még emlékeztek a közös éneklés jó ízére, s sikerült is egy 25 fős társaságot összeszednie, akik közül 5 férfi is akadt. Így alakult meg a Rozmaring népdalkör, amely rövidesen hivatalos, cégbíróságilag bejegyzett civil szervezet lett alapszabályzattal, tagdíjjal, de minden önkormányzati és egyéb szponzorálástól mentesen. A kórust ismét Fehér Zoltán vezeti díjazás nélkül. A kórus közösséggé válását erősíti, hogy a tagok névnapokat rendeznek egymásnak, gyakran járnak szomszéd falvakba szerepelni, ahol megvendégelik őket. (Fajsz, Foktó). Rendszeresen fellépnek a helyi ünnepélyeken is. Repertoárjukban a helyben gyűjtött bátyai magyar és rác népdalok szerepelnek. Első helyi szereplésük után kérdezte az egyik hallgató a

kórusvezetőt: *Hunnan az isten csudájából vettétek az Očo sam ja na bazar-t?* (A Kitrákotty mese rác variánsa **(33, 34)**) *Én azt még vagy ötven éve a Nenkó dedótul hallottam.* (Pontosan tőle vették.) A kórus első hivatalos megméréstetése a 2005-ös szabadszállási népzenei minősítő hangversenyen történt, ahol a kórus *dicséretes*, Szarvasné Tamaskó Teréz szólista (iskolás korában is szólistája volt a gyerekkórusnak) pedig *kiváló* minősítést nyert. 2006-ban a kalocsai Cserei József népdalversenyen nyertek jó minősítést.

A kórus életéhez tartozik, hogy eseményeiket naplóban rögzítik. Egy-egy próbán pihenésképpen beszélgetnek a népi kultúra helyi sajátosságairól. A helyi folklórról, a lótarásról, a szállásokról, a paprikatermesztésről, de legtöbbit a népdalokról. Meghallgatnak néha eredeti népzenei felvételeket, lejátszanak magnóról más népdalkórusok felvételeiből is, hogy megbeszéljék azok tanulságait. A tagok még ma is hoznak emlékezetükben, vagy papírra írva olyan dalokat, amelyeket érdemesnek tartanak a megtanulásra vagy a megőrzésre.

A tagok közül senkinek sincs zenei képzettsége. Ízlésviláguk hűen tükrözi a mai bátyai ízlésvilágot. Általában idegenkednek a régies népdaloktól, hamisnak érzik a dunántúli tercet. Spontán módon leginkább népies műdalokat énekelnek. Ilyeneket sokszor ajánlanak, mert azok nagyon szépek. A népi hangvételt, a természetes, nem mesterkélte előadásmódot nehezen veszik át és sokszor nem tudnak szabadulni az iskolás lélektelenségtől. Nehéz számukra a parlando dalok előadása.

9. Összegzés

1. Bátya népzenejében igen jelentős a régies dalok aránya.

Ez a jelenség azért érdemel különös figyelmet, mert a magyar népzene ősi rétegének dallamai itt gyakran rác szöveggel hangzanak el, illetve olyan emberek éneklük őket, akik mindennapi életükben kétnyelvűek ugyan, de inkább rácul beszélnek. Dalkincsük javarésze magyar, de jellegzetes délszláv

dallamokat is őriznek emlékezetükben. A népzene kutatás tehát zenei kétnyelvűséget is kimutatott.

2. A régi réteg dallamainak jelentős része pentaton hangsorú.

A vizsgált, teljes értékű kb. 300 dalnál (régii réteg, új stílus, különleges szerkezetű dalok) a pentatónia jelenlétének aránya 15%. A régi rétegnél ugyanez az arány 38%. A pentatónia, mint keletről hozott örökségünk, Közép-Európában csak a mi népzeneünk sajátossága. Ha véletlenül a szomszéd népeknél is előfordul, az vagy valamilyen keleti nép, vagy éppen a mi hatásunk. Bartók mintegy 2500 délszláv népdalt vizsgált meg Boszniából, Horvátországból, Dalmáciából, Szlavóniából, és sehol sem találkozott bennük magyar hatással.¹³¹ Vinko Zganec 1924-ben megjelent 600 dallamot tartalmazó muraközi gyűjteménye viszont meglepő tanulsággal szolgált. Mint Bartók írja: *Ennek a horvát nyelvű gyűjteménynek zenei része szinte magyarabb a mi magyar gyűjteményeinknél (...) 60 %-a a dallamoknak magyar.*¹³² Mivel a Muraköz a magyar-horvát nyelvhatáron fekszik, a magyar hatás a közvetlen népi kapcsolatból következik.

Mindez azért is érdekes, mert merőben mást mutat, mint amit Bartók tapasztalt a román népzene pentaton dallamaival. Bartók írja: *„Az összefüggés a magyar pentaton és a cseremisiz anyag közt kétségtelen. Éppúgy kétségtelen a régi Románia ősi stílusa a nyilván délkeleti eredetű, a magyar pentaton stílustól teljesen elütő „hora lunga” stílus. Honnan került tehát a román anyagba, hogyan hatalmasodott ott annyira el a magyar, vagy mondjuk „északi török-tatár” pentaton stílus? Vajon csak a magyarok révén? Vagy valamilyen más nép révén? Vagy éppenséggel többfelől jövő közös hatással volna itt dolgunk?”* Az előzőekben elmondottakból gyanítható, hogy a Regátban nem magyar átvételről lehet szó, sokkal valószínűbb a románságba beolvadt keleti „északi török-tatár” népek (besenyők, kunok) hatása.

¹³¹ BARTÓK 1934. 24.

¹³² BARTÓK 1934. 25. p.

3. A dunántúli pentatónia előadói sajátossággá válik

Felvételek bizonyítják, hogy a dunántúli pentaton hangsor (kissé emelt terc és szeptim) olyan hátborzongató „tisztasággal”, tökéletes formában jelenik meg Bátyán, mint amilyent Kodály és Bartók hallhattak a XX. század első felében dunántúli gyűjtéseik folyamán. Nemcsak a régi réteg, de az új stílus egyes dallamaiban is előfordul a jelenség.

Bizonyos előadóknál pedig szinte az előadói stílus része.

4. A dunántúli pentatónia jelenlétét megfigyelhetjük a Dunán innen.

106 109 *Nem szánt-vet az égi madár-* hoz hasonló dallamok Pesovár Ferenc¹³³-nél is megtalálhatóak a dunántúli Fejér megyében:

103. *Iszik a nyúl.* Perkáta (Fejér m.) Pesovár 1967. (Kétütemű nyolcas AABC szerk. Kadenciái: 5 (b3) 4)

104. *Szeretőmnek szerettelek* (dunántúli pentaton)

105. *Majd megmondom bús gerlice* 106. *Irigyeim sokan vannak* (Kadenciái: 5 (b3) b3 ugyanaz, mint a bátyai!)

48 *Béres vagyok, béres.* Szinte ugyanez a dallam Pesovár i. m-ben 58.

164 165 166 *Nem messze van ide Kismargita.* Variánsa: Pesovár 66.

134 *Temető kapuja.* Var.: Pesovár 86

100 101 102 *Antal gazda.* Var.: Pesovár 107

¹³³ PESOVÁR 1970.

69 70 71 *Kis alacsony barna szűz.* Var: Pesovár: 110

267 *Kis pej lovam a födeles rajcsúrba.* Var: Pesovár 171

146 *A sıklósi nagy határon.* Petőfi: Megy a juhász számaron c. versének folklorizálódott változata, de az is lehet, hogy Petőfi ismert népdal hatására írta versét. Pesovár i.m-ben 54 sz. alatt közli.

A bátyai dallamok a Perkátán gyűjtöttekkel mutatnak hasonlóságot. Perkáta gazdag hagyományú falu Fejér megyében. Pesovár írja, hogy a XIX. században Erdélyi gyűjteményébe is küldtek innen népdalszövegeket. Fényes Elek¹³⁴ azt írja, hogy lakosai dalmát eredetűek, de elmagyarosodtak. Ebben is hasonlítanak Bátyához. A bátyai hagyományból tudjuk, hogy a bátyaiak ide is eljártak szekereiken ebben az időben káposztát árulni, tehát ennek a daltípusnak a cseréje ekkor is bekövetkezhetett.

5. Délszláv népzene is egyszólamú és gyakran magyar sajátosságokat mutat

A délszláv népzene alapvető többszólamúságával ellentétben Bátyán semmiféle utalás nincs a többszólamúságra. Semmiféle próbálkozás nincs ilyen irányban¹³⁵. Egyedül a tamburabanda játszik - jellegénél fogva - többszólamban, de az is (összesen három hangszer) igen kezdetleges formáját adja ennek. Mindazonáltal igen sok kifejezetten magyar elemet találunk rácszövegű és délszláv hatásokat mutató dallamaiban:

Hangnemi érdekesség: l-szi-f-mi végű „ál-fríg”, *Čaplarica plave oči* (369)

¹³⁴ FÉNYES 1851.

¹³⁵ Még az a „szükség többszólamúság” sem él, amely pl. a felvidéki Magyarbódön létezik, hogy az azonos, de dallami variánsaiban különféle dallamokat egyszerre éneklük, így valamiféle homofón, primitív többszólamúságot kialakítva, tercek és kvintek együtthangzása révén. (Ez itt, ezen a vidéken egyébként szlovák és/vagy rutén hatás lehet.)

2. fokon záródó dallamok: A 2. fokú zárlatot gyakran nem érzik befejezettnek:
Zelenise vinograd (362).)

5/8-os (*Na noj strane Sarajevo (364)* + lá pentaton)

Pentatónia: *Sit naj kiša padala (138).*

6/8-os ütem (*Šejem zita (370, 371)*) m-r-di-ta-l,-l, (vagy: t-l-szi-f-m-m)
befejezés.

Dunántúli pentatónia (*Sokol sedi na grančice (7, 72, 89, 90)*)

6. Gyermekdalai is sok magyar és délszláv régiséget őriznek.

A gyermekhez először rácul szóltak, ezért altatóink nagy része rác szövegű. Ellenben a kis- és korakamasz korra jellemző gyermekjátékdalok nagy része magyar nyelvű és illeszkedik a magyar gyermekjáték dalkincsbe.

A Vujicsics által felállított magyarországi délszláv zenei dialektusok szerint Bátya nem jó helyen van besorolva. Zeneileg közelebb áll a Somogy megyei délszláv zenei dialektushoz tehát a szigorú, földrajzi hely szerinti beosztás nem állja meg a helyét jelen esetben.

7. Bátya tehát zeneileg is kétnyelvű, zenekultúrája is kettősgyökerű.

Kölcsönhatásokat figyelhetünk meg a magyar és a délszláv népzene között. Mindez élő bizonyítékát adja a Lajtha által évtizedekkel korábban definiált népzene-biológia jelenségének.

Gazdag az anyag archaikus magyar és délszláv dallamokban. Előkerült néhány unikum, melyekre dolgozatomban többször kitértem.

A bátyai magyar dalkincsben megtalálhatók dunántúli, kalocsai, kiskunsági és távolabbi vidékek dalaiból is, melyeket a kereskedéssel, cselédeskedéssel, beházasodásokkal magyarázhatunk.

10. Mutatók

Mutatókat az alábbi jellemzők figyelembe vételével készítettem: **szótagszám, hangsor, ambitus, kadencia, szerkezet**. Mutatót csak a **régi réteg, az új stílus és a különleges szerkezetű giusto dallamok** c. csoportokba tartozó dalokhoz készítettem, összesen 314 dalhoz, hisz tudományos célzatú elemzéseket az adott szempontok figyelembe vételével ezeken érdemes végezni.

A táblázat *első* oszlopában a dal sorszáma található. A *másodikban* a szótagszám, a szakirodalomban szokásos jelölésekkel. A *harmadik* oszlop a hangsort, hangnemet mutatja. A hangnemek meghatározásában és jelölésében ismét Járdányihoz fordultam.¹³⁶ A relatív szolmizáció jeleit alkalmaztam, de nem az általa ajánlott *szó-végű, dó-végű*, hanem *szó-sor, dó-sor* formulával, melybe belefér a *pre-diatonia*, a pentatóniát már elhagyó de nem egyértelműen hétfokú hangnemiség is. Ha a dallam egyértelműen diatonikus vonásokat mutat, akkor a dúr ill. moll elnevezést használtam. „*A relatív szolmizáció magyarországi bevezetése minden bizonnyal nagy nyeresége nemcsak a zenepedagógiának, de a zenetudománynak is*”- írja Járdányi említett művében. A *negyedik* oszlopban az ambitus található, a legmagasabb hangtól a legalacsonyabb felé mutatva. Az *ötödik* oszlop a kadenciák helye. A *hatodik* oszlopban a szerkezetet jelölöm. A *hetedik* oszlopban rövid jegyzet kap helyet, mely nem pótolja (és nem azonos vele) a munka végén található jegyzet rovatot.

¹³⁶ JÁRDÁNYI 2001. 32. p.

sorszám	szótagszám	hangsor	ambitus	kadencia	szerkezet	jegyzet
40	5,5,6,5,5,6	Kétrendszerű pentaton	9-1	98(5)54	A ⁵ B ⁵ C ⁵ ABC	6-soros lakod.
41	Ua.					
42	Ua.					
43	6	Dunántúli pentaton + fi	8-VII	74(5)VII	A ⁵ B ⁵ C ⁵ B _v C	5 soros ballada
44	6	Dunántúli pentaton	8-VII	64(5)VII	A ⁵ B ⁵ C ⁵ B _v C	5 soros ballada
45	Ua.					
46	Ua.					
47	Ua.					
48	6	La-sor	8-1	7(4)4	ABCD	
49	7	Dunántúli pentaton	8-1	6(3)4	ABCD	
50	7	Dun. pent.+fi (dó- sor ta-val)	8-1	6(3)4	ABCD	
51	6,6,7,7	Dó-sor	8-1	3(3)5	AABB _v	
52	5,5,8,5	La-sor pentaton+ti	9-VII	5(5)4	A ⁵ A ⁵ BA	kvintváltás
53	8,8,12,14	La-sor fivel	8-1	4(4)1	AABC	Szaffikus szerk.
54	Ua.					

55	8	Szó-sor	8-1	8(4)2	AB ⁵ CB	Siratótípus jelleg (3. sor kad: 2)
56	11	La-sor	9-VII	8(b3)5	ABCD	Kvintváltás nyomai, ballada
57	11	La-sor, dunántúli pent.	7-#VII	5(4)2	ABCD	Sirató típus, 56 variánsa
58	11	La-sor	9-1	8(b3)5	ABCD	56. var.
59	7,7,7,8	La-sor fi-vel	9-1	6(4)2	ABCD	
60	X,12,11,11	La-sor fi-vel	8-1	8(b3)5	ABCD	Recitáló 1. sor
61	X,12,11,11	La-sor fi-vel	9-1	8(b3)5	ABCD	2. sor 9-es lezdésével kitör a dór jellegből
62	10	Dó-sor	9-1	#7(5)3	A ⁵ B ⁵ AB	Kvintváltás
63	6,6,10,10	La-sor	7-1	4(4)2	AABB _v	Sirató típus (Kincsem komámasszony)
64	8,7,8,8	Dó-sor	6-1	6(2)5	AA _K BC	Dudanóta
65	8	La-sor	9-1	8(1)b3	ABCD	Kutyakaparási csárda (Rózsa S. ballada)
66	8	La-sor (dun. pent.)	8-1	5(1)4	A ⁵ BCA	Kvintváltás (nyomai)

67	8,8,12,8	La-sor fi-vel, szi.vel	8-V	6(1)V	AABA	Szaffikus jell. szerk.
68	7	La-sor	4(1)1	4(1)1	ABB _v C	Kukorica (Piros alma) csutája
69	Ua.					
70	Ua					
71	Ua					
72	7,7,8,8	Frig, dun. pent. jelleggel	8-1	5(1)b3	ABCD	Frig dallam
73	10	La-sor	9-1	5(1)1	A ⁵ _K A _K A _K A	ballada
74	8,8,11,6	La-sor	9-1	7(1)1	ABCD	Kettéeső 3. sor
75	10	Dun. pent	8-VII	5(1)1	A ⁵ AA _v A	Bečarac típus
76	10,10,8,8	Dun. pent	8-1	5(1)b3↑	A ⁵ ABC	2 féldallamból áll
77	10	La-pent	8-1	5(1)1	A ⁵ ABA	Bečarac
78	Ua					
79	10	La-pent	7(1)+codaVII	5(1)b3	A5ABA +coda CC	Codás szerk, hozzátoldott 2 sor
80	10	La-pent	7-1	5(1)b3	A ⁵ ABA	Bečarac
81	10	La-pent	7-1	5(1)1	A ⁵ ABA	Bečarac
82	Ua.					
83	10	La-pent	8-1	5(1)1	A ⁵ ABA	Bečarac

84	6	Szó-sor	8-1	5(1)1	ABCD	lecsúszott 1. sor. Kalocsai kubikos dal
85	7	Dó-sor	6-#VII	5(1)2	ABCD	Sírató típus jell.
86	8	Dun. pent.	8-VII	1(1)5	A ⁵ A ⁵ BA _v	Kvintváltás
87	Ua.					
88	6,6,8,6	Dó-sor	8-1	5(5)#7	AABC	
89	7,7,8,7	Dun. pent	5-VII	1(1)1		Új jell. szerk.
90	Ua.					
91	Ua.					
92	Ua.					
93	Ua.					
94	6	Dun. pent	B6-1	1(b3)VII	ABCD	
95	6	Dun. pent	7-VII	1(b3)VII	ABCD	Új jell. szerk.
96	8,5,8,5	Dun. pent.+fi	6-1	1(5)1	AB ⁵ AB _v	Szerb ballada
97	8,5,7,5	La-sor+di	b3-1	1(b3)1	ABCD	96 var.
98	12,8,8,8	Dun. pent+la sor	5-1	5(4)5	ABCD	Én vagyok a kunságifi
99	12,8,8,8	La-sor	b6-1	4(b3)5	ABCD	Én vagyok a kunságifi
100	8,5,8,5	La-sor+fi	8-VII	4(5)4	AB ⁵ CB	
101	8,5,8,5	La-sor+fi	8-1	4(5)4	AB ⁵ CB	
102	8,5,8,5	La-sor+fi	9-1	4(5)4	AB ⁵ CB _v	

103	8	Dun. pent.	8-1	5(b3)b3	ABCD	
104	Ua.					
105	8	Dun. pent.	8-VII	5(b3)4	ABCD	
106	8	Dun. pent	9-1	5(b3)4	ABCD	
107	8	Dun. pent	8-1	5(b3)b3	ABCD	
108	8	Dun. pent	8-1	5(b3)4	ABCD	
109	8	Dun. pent	8-1	5(b3)b3	ABCD	
110	8	La-pent	8-1	4(b3)b3	ABCD	
111	8	La-pent	9-1	4(b3)b3	ABCD	
112	8	La-pent	9-1	5(b3)b3	ABCD	
113	6	La-pent	9-1	5(b3)b3	ABCD	
114	6	Dó-sor	9-VII	5(3)3	ABCD	Pálóczinál
115	8	Dun. pent	8-1	5(b3)4	A ⁵ BCA	Lecsúszott 1. sor
116	8	Dun. pent	7-1	5(b3)b3	A ⁵ BCA	
117	8	Dun. pent	8-1	5(b3)4	A ⁵ BCA	
118	8,9,8,9	La-sor+fi	8-1	4(5)b3	AB ⁵ CB	
119	8,8,16,15	La-sor	8-1	7(b3)4	ABCD(coda)	
120	11,11,16,11	La-sor	8-1	1(5)b3	ABCD	3.sor kéttagú
121	11	Szó-sor	8-1	4(5)5	ABCD	ballada
122	11	Szó-sor	9-1	4(5)5	ABCD	ballada
123	8	Szó-sor	8-1	1(5)4	ABCD	ballada
124	7	La-sor+fi	8-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A	
125	6,7,7,6	La-sor+fi	9-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A _v	Ballada

126	5,5,8,5	La pent.	9-VII	1(5)4	AA ⁵ BA	
127	6,6,14,6	La-sor+fi	7-1	1(5)5	AA ⁵ BA	3. sor kéttagú
128	6,6,8,6	La-sor	7-V	VII(b3)4	AA ³ BA	Zavaros a Tisza(358)
129	7	La-sor	7-1	1(b3)b3	AA ³ A ³ A	
130	6,6,8,6	Dó-sor	8-1	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ _v A	
131	7	Dó-sor	8-1	1(5)8	AA ⁵ B ⁵ B	
132	Ua.					
133	Ua.					
134	6,6,11,8	Dó-sor	10-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ _v A	
135	7,7,9,8	Dó-sor	10-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ _v A	
136	6	Dó-sor	8-1	1(2)1	ABC _v A	
137	Ua.					
138	7,7,8,7	Dó-sor	6-1	1(1)2	AABA	
139	Ua.					
140	8	Dun. pent	8-1	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
141	8	La-sor +fi	8-1	1(5)b3	AA ⁵ A ⁵ A	
142	8	La-pent.	9-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	
143	Ua.					
144	Ua.					
145	8	La-pent.	9-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A _v	
146	8,8,11,8	La sor+fi	9-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ _v A	mazurka
147	8	La sor+fi	9-1	1(5)6	AA ⁵ A ⁵ A _v	Aki szép lányt

						akar venni mazurka
148	Ua.					
149	8	Moll, ri-vel a kvint megfel. miatt	7-#VII	1(5)b3	AA ⁵ BA	
150	8,8,10,8	La-sor +fi+szi	9-VII	1(5)4	AA ⁵ BA	
151	Ua.					
152	Ua.					
153	8	Dun. pent.	8-VII	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
154	8	Dó-sor	8-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A _v	
155	8	Dó-sor	8-V	1(2)1	AA ⁵ BA	
156	8	Dó-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A _v A _v	mazurka
157	8,8,14,8	Dó-sor	8-1	1(5)1	AA ⁵ BA	Mazurka ritmus
158	9,9,11,10	La-sor	b10-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A	
159	9,9,11,9	La-sor	b10-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A	
160	Ua.					
161	9,9,11,9	Dall. moll	9-1	1(b3)b3	ABBA	
162	9	Dó-sor	9-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A	

163	9,9,9,13	Dó-sor	8-#VII	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A _v	Nem messze van ide Kalocsa
164	10	La-sor	9-VII	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A	Ballada
165	10	La-sor	9-VII	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A	Ballada
166	Ua.					
167	10	Dun. pent.	9-VII	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
168	10	La-sor	9-VII	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A	
169	10	Dun. pent.	9-VII	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
170	10	La-sor+fi	8-VII	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A	
171	10,11,12,12	La-sor	8-#VII	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A _v A _v	
172	10	La-sor	9-1	1(5)b3	AA ⁵ A ⁵ A	
173	10	La-sor	b10-1	1(5)2	ABBA	Falu végén faragnak
174	Ua.					Süvegemen nemzetiszín folklorizáció
175	10	Dall. moll	b3-1	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A	Falu végén
176	11	La-sor+fi	9-1	1(5)2	AA ⁵ BA	
177	Ua.					
178	Ua.					
179	10	La-sor	8-VII	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
180	10	Dun. pent jelleg	8-VII	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
181	10	La-sor	9-VII	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	

182	Ua.					
183	10	La-sor	b10-1	1(5)7	AA ⁵ A ⁵ A	
184	10	La-sor	b10-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A	
185	10,11,12,10	La-sor	8-1	1(5)b3	AA ⁵ A ⁵ A	
186	10	La-sor	b10-1	1(5)1	AA ⁵ BA	
187	10	La-sor	b10-1	1(5)1	ABBA	
188	10	Dó-sor	10-V	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	Plagális dallam
189	10	Dó sor	10-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ A	
190	10	Dó-sor	9-#VII	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A	
191	10	Dó-sor+ti+ta	9-#VII	1(5)2	AA ⁵ A ⁵ A	
192	10	Dó-sor	9-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ A	
193	10	Dó-sor	10-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ A	
194	10	Dó-sor	6-V	1(5)5	ABBA	Plagális dallam
195	10,10,12,10	Dó-sor	11-1	1(5)5	ABBA	
196	Ua.					
197	10	Dó-sor	6-V	1(2)2	ABBA	Plagális dallam
198	10,10,13,10	Dó-sor	6-V	1(2)2	ABCA	Plagális dallam Kalocsai mars
199	11	Lá-sor	8-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	
200	11,11,14,11	Lá-sor	8-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ vA	
201	11	Lá-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A	
202	11,11,13,11	Lá-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A	
203	11	Lá-sor	8-VII	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	

204	11	Lá-sor	9-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A
205	11,11,14,11	Lá-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ BA
206	11	Lá-sor	9-VII	1(5)7	AA ⁵ A ⁵ _v A
207	11,11,13,11	Lá-sor	11-1	1(5)7	ABBA
208	11	Lá-sor	11-1	1(5)7	ABBA
209	11,11,13,11	Lá-sor	11-1	1(5)7	ABBA
210	11	Lá-sor	9-1	1(5)4	ABBA
211	11	Lá-sor+fi	8-1	1(5)1	ABBA
212	11,11,14,11	Lá-sor	b10-1	1(5)#7/5	ABBA
213	11	Lá-sor	b10-1	1(5)5	ABBA
214	11,11,14,11	Lá-sor	b10-#VII	1(5)#7/5	ABBA
215	11	Lá-sor	b10-1	1(5)5	ABBA
216	11	Lá-sor	b10-1	1(5)7(sic)	ABBA
217	11	Lá-sor	b10-1	1(5)5	ABBA
218	11,11,15,11	Lá-sor	b10-1	1(5)2	ABBA
219	11,11,15,11	Lá-sor(lá- pent+ti	b10-1	1(5)5	ABBA
220	11	Lá-sor	8-1	1(5)2	ABBA
221	11	moll	b6-#VII	1(5)2	ABBA
222	11	Lá- hexachord	b6-1	1(5)2	ABBA
223	11	Lá-sor	7-1	1(5)1	ABBA
224	11	Lá-sor	7-1	1(5)1	ABBA

225	11	Lá-sor	1-#VII	1(5)2	ABBA	Plagális dallam
226	11	moll	b6-#VII	1(b3)2	ABBA	Plagális dallam
227	11	moll	b6-#VII	1(b3)2	ABBA	Plagális dallam
228	11	moll	b6-#VII	1(b3)2	ABBA	Plagális dallam
229	11	moll	b6-#VII	1(b3)2	ABBA	Plagális dallam
230	11	moll	b6-#VII	1(b3)2	ABBA	Plagális dallam
231	11	Lá-sor+fi	8-1	1(5)1	ABBA	
232	11	Lá-sor +ri	8-1	1(5)4	ABBA	
233	Ua.					
234	11	Lá-sor	5-V	1(b3)b3	ABBA	
235	11,12,11,11	Dallamos moll	8-1	1(5)4	ABBA	
236	11	Lá-sor	b10-1	1(5)1	ABBA	
237	11	Lá-sor	11-1	1(5)8	ABBA	
238	11	moll	11-1	1(5)#7	ABBA	
239	11	Lá-sor+fi	9-1	1(5)b3	ABBA	
240	Ua.					
241	11	Lá-sor+fi+ri	9-1	1(5)b3	ABBA	
242	11	moll	11-1	1(5)#7	ABBA	
243	11	Lá-sor	12-1	1(5)5	ABBA	
244	11	moll	b3-V	1(V)#VII	ABCA	Plagális dallam
245	11	dó pentachord	5-1	1(1)2	AABA	Folklorizáció

246	11,11,12,11	Szó-sor	10-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A
247	11	Dó-sor	10-1	1(5)8	AA ⁵ A ⁵ A
248	11	Dó-sor	9-1	1(5)1	AA ⁵ BA
249	11	Dó-sor	9-V	1(5)1	AA ⁵ BA
250	11	Dó-sor	9-1	1(5)1	AA ⁵ BA
251	10,10,11,11	Dó-sor	9-V	1(5)1	AA ⁵ BA
252	11	Dó-sor	6-V	1(3)2	ABBA
253	11	Dó-sor	5-#VII	1(1)2	AABA
254	11	Dó-sor	9-1	1(1)5	AABA
255	11,11,15,11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
256	11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
257	11,11,15,11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
258	11,11,15,11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
259	11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
260	11	Dó-sor	8-1	1(5)2	ABBA
261	11	Dó-sor	10-1	1(5)2	ABBA
262	Ua.				
263	11	Dó-sor	10-1	1(5)5	ABBA
264	11	Dó-sor	10-1	1(5)1	ABBA
265	11	mixolid	9-1	1(5)8	ABBA
266	11	mixolid	9-VII	1(5)7	ABBA
267	11	Dó-sor	8-#VII	1(5)8	ABCA
268	12,12,14,12	Lá-sor	11-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A

Plagális dallam

269	12	Lá-sor	b10-1	1(5)b3	AA ⁵ A ⁵ A
270	12	Lá-sor	12-1	1(5)7	AA ⁵ A ⁵ A
271	12,12,12,14	Lá-sor+si	12-1	1(5)7	AA ⁵ A ⁵ A
272	12	Lá-sor	12-1	1(5)7	AA ⁵ A ⁵ A
273	12	Lá-sor	9-1	1(5)b3	AA ⁵ BA
274	12	Lá-sor	b10-1	1(5)1	ABBA
275	Ua.				
276	12,11,11,12	Lá-sor	8-1	1(5)4	ABBA
277	12	Lá-sor+fi+fá	8-1	1(5)b3	ABBA
278	12	Lá-sor+fi+di	8-1	1(6)6	ABBA
279	12,11,10,14	Dallamos moll	9-1	1(5)4	ABBA
280	12	Lá-sor	b10-1	1(5)7	ABBA
281	12	Lá-sor	b10-1	1(5)b3	ABBA
282	12	Dó-sor	8-1	1(5)5	AA ⁵ A ⁵ A
283	12	Dó-sor	9-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ A
284	12	Dó-sor	9-1	1(5)3	AA ⁵ A ⁵ A
285	12	Dó-sor	9-1	1(5)1	AA ⁵ BA
286	12	Dó-sor 3. sor azonos alapú moll	10-1	1(5)5	AA ⁵ BA
287	12	Dó-sor 3. sor azonos alapú moll	10-1	1(5)1	AA ⁵ BA

288	1212,14,12	Dó-sor 3. sor azonos alapú moll	10-1	1(5)1	AA ⁵ BA	
289	12,12,13,13	Dó-sor	10-1	1(5)5	AA ⁵ BA	
290	12	Dó-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ BA	
291	Ua.					
292	12	Dó-sor	8-1	1(5)5	AA ⁵ BA	
293	12	Dó-sor	10-1	1(5)8	ABBA	
294	12,12,15,12	Szó- sor(plagális dúr)	9-1	1(1)5	AABA	
295	12	Dó-sor	9-1	1(1)5	AABA	
296	13,11,11,13	Lá-sor	b10-1	1(5)1	AA ⁵ A ⁵ A	
297	13,15,15,13	Lá-sor+szi	9-1	1(5)5	ABBA	
298	13,11,11,13	Dó-sor	10-1	1(5)8	ABBA	
299	13	Dó-sor	10-1	1(5)8	ABBA	
300	13,11,11,13	Dó-sor	10-1	1(5)8	ABBA	
301	13	Dó-sor	10-1	1(1)6	AABC	
302	14	Lá-sor	8-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	
303	14	Dallamos moll	11-1	1(5)4	AA ⁵ A ⁵ A	
304	14	Dallamos moll	11-1	1(5)9	AA ⁵ A ⁵ A	
305	14	Dallamos moll	b10-1	1(5)9	AA ⁵ A ⁵ A	Kissé romlott var.

306	14	Dallamos moll	b10-1	1(5)9	AA ⁵ A ⁵ A	
307	14	Lá-sor	11-1	1(5)5	ABBA	
308	14,11,10,15	Lá-sor	b10-1	1(5)8	ABBA	
309	14,14,8,14	moll	5-V	1(1)1	AABA	Plagális dallam
310	14	Lá-sor	7-1	1(1)b3	AABA	
311	14,14,12,14	Dó-sor 3. sor azonos alapú moll	9-1	1(5)5	AA ⁵ BA	286 var-a
312	14	Dó-sor	8-1	1(1)2	AABA	
313	14,14,20,14	Dó-sor	9-1	1(5)5	ABCA	
314	15,11,13,15	Lá-sor	b10-1	1(5)b3	AA ⁵ BA	
315	15,15,14,15	Lá-sor	9-1	1(5)5	AA ⁵ BA	
316	15,15,16,7	Lá-sor	b10-1	1(5)b3	AA ⁵ BC	
317	15,15,16,7	Lá-sor	8-1	1(5)1	AA ⁵ BC	
318	15,15,16,7	Lá-sor	9-1	1(5)1	AA ⁵ BC	
319	15,11,11,15	Lá-sor	b10-1	1(5)7	ABBA	
320	15,15,16,15	Lá-sor	b10-1	1(5)7	AABA	
321	15	Dó-sor+fi	9-#VII	1(5)5	AA ⁵ BA	
322	15,15,19,15	Dó-sor	10-1	1(5)4	ABBA	
323	15,11,11,15	Dó-sor	10-1	1(5)5	ABBA	
324	15	Szó-sor (plagális dúr)	8-1	1(1)1	AABA	

325	17,17,15,15	Szó-sor (plagális dúr)	8-1	1(1)1	AABA	
326	15	Szó-sor (plagális dúr)	8-1	1(1)7	AABA	
327	15	Szó-sor (plagális dúr)	8-1	1(1)7	AABA	
328	15	Szó-sor (plagális dúr)	8-1	1(1)7	AABA	
329	16,16,14,16	Dun. pent(sic)	9-1	1(5)3	AA ⁵ BA	
330	19,19,14,19	Lá-sor	b10-1	1(1)b3	AABA	
331	17,17,12,17	Lá-sor	8-1	1(1)5	AABA	
332	17,17,18,17	Moll+fi, fá, szi	9-1	1(1)8	AABA	
333	18,18,12,18	Lá-sor	b10-1	1(1)1	AABA	
334	9,9,16,6	dúr	6-1	5(5)1	AABC	Szaffikus sorok
335	Ua.					
336	5,5,8,5	Lá-sor	8-1	1(1)4	AABC	
337	5,5,8,5	Lá-sor	8-VII	1(1)4	AABC	
338	5,5,14,6	Lá-sor	8-1	1(1)4	AABC	
339	5,5,8,5	Lá-sor	8-1	1(1)4	AABC	2. vszakban

						bővülés
340	5,5,8,5	Lá-sor	8-1	1(1)5	AABC	
341	11	Dó-sor	6-1	1(3)V	ABCD	
342	8,6,6,6	Dó-sor	8-1	1(5)4	ABCD	
343	14,14,13	Lá-sor	8-1	5(5)	AAB	3 soros
344	15,15,18,15	Dó-sor	8-1	1(1)2	AABA	
345	15,15,18,15	Dó-sor	8-1	1(1)1	AABA	
346	11,14,8,7	Dó-sor	8-1	5(1)5	ABCD	
347	6,7,7,7	Szó- sor+fa+fi	9-1	8/1(5)5	ABBC	
348	5,5,9,9	Dallamos moll	8-1	1(b3)4	AA ³ BC	
349	11,11,10,9	dúr	8-VI	1(1)1	AABC	
350	8	Dó-sor	6-V	V(5)5	AABC	Plagális dallam
351	12	Dallamos moll	5-V	2(2)2	AABA	Plagális dallam
352	13,13,11,11	Lá-sor	5-V	1(1)b3	AABC	
353	Ütempáros szerk.					
354	7,7	Lá-tetraton	5-1	(5)	AB	

Dalszövegmutató

A baka a huszár	289
A disznók a kanászt	291
A foktűi asztal alatt	312
A gróf Hadik laktanyának	277
A halasi kis határon	148
A kisasszony Sopronba krinolinba	421
A múlt éjjel fehér szőlőt ültettem	249
A nagy utcán sej haj	298
A nagy utcán sej haj/2	299
A siklósi nagy határon	146
A szállási duhaj banda	150
A szállási duhaj banda/2	151
A szállási duhaj banda/3	152
A szegedi kaszárnya	308
A szegedi várfal alól	319
A szeretőm kettő	88
Ablakomba besütött a holdvilág	253
Akkor szép az erdő	158
Akkor szép az erdő/2	159
Ala smose	77
Ala smose/2	82
Alig várom hogy a nap lenyugodjon	224
Alma a fá alatt	280
Álom álom mért jöttél a szememre	455
Amerre én járok kelek	329
Amerre én járok még a fák is	278
Amerre én járok még a fák is	392
Ángyom édes kedves ángyom	66
Anka ide u sumu	365
Antal gazda	100
Antal gazda/2	101
Antal gazda/3	102
Anurkina ubulasi	213
Árpa árpa de rövid a szára	453

Árpa árpa de rövid a szára/2	454
Arra alá a híd alá	320
Arra alá van egy kerek kút	163
Arra alá van egy kis ház	303
Arra alá vörös az ég alja	171
Árva csalán csípte meg	255
Árva csalán csípte meg/2	257
Átal mennék a Dunán kilenc orsó karikán	345
Átalmennék én a Dunán	58
Az ablakon egy szanitéc	302
Az bátyai bíró háza	211
Az bátyai bírónak	49
Az bátyai bírónak/2	50
Az bátyai görbe határ	439
Az bátyai gulyás legény	153
Az bátyai híd alatt	195
Az bátyai nagy vendéglő sorába	218
Az bátyai nagy vendéglő sorába	247
Az bátyai öregutcán	322
Az bátyai templomtorony de magos	234
Az éjszaka nem aludtam egy órát	258
Az éjszaka nem aludtam	230
Az eke a földet	285
Az eke a földet/2	286
Az én anyám ha élne	170
Az én rózsám extra sarkantyúja	188
Az én szoknyám kazsamér	59
Az igaz Messiás	334
Az igaz Messiás/2	335
Azt hallottam hogy a Duna befagyott	222
Azt hallottam da sej Duna	228
Azt hallottam na sej Duna	220
Baba bere ruzice	131
Baba bere ruzice/2	132
Baba bere ruzice/3	133

Bár mindig így volna	361	
Barázdáról barázdára	314	
Barna kislány gyere vélem a bálba		235
Barna kislány mén a kútra	404	
Bársony ibolyácska	16	
Bátya falu szép helyen van	414	
Bátya falu szép helyen van/2	415	
Béres vagyok béres	48	
Betyár gyerek az erdőbe	123	
Bika bika	4	
Bort iszik a huszár	269	
Bújj bújj zöld ág	15	
Čaplarica plave oči	369	
Čiči čiči čiči	3	
Cifra csárda	377	
Čujesli ti kereskinja	423	
Csak titokban csak titokban	326	
Csillagok csillagok	281	
Csillagok csillagok	94	
Csillagok csillagok/2	95	
Csongorádi gulyás legény	156	
Csongorádi gulyás szállás	140	
Csütörtökön virradóra	53	
Csütörtökön virradóra/2	54	
Da fajimo da fajimo	374	
Dalbetétes mese – Ne kate kazat	384	
Dalbetétes mese/2 B..a meg a babját	385	
Dalbetétes mese/3 Búza kenyér jó	386	
De meguntam ezt az urat	202	
De sok szénaboglya terem	236	
De sok szénaboglya terem	446	
De szeretnék az erdőbe	237	
De szeretnék fényes csillag lenni	186	
De szeretnék fényes csillag lenni	193	
Des bio ovcico	27	

Divojcica ruze brala	378
Divojcica ubulasi papucke	252
Divojcica vodu gazi	9
Dunaj tece	342
Dunáról fúj a szél de esik az eső	349
Édes kedves feleségem	343
Édes lányom mért nem mész	190
Édes lányom mért nem mész/2	191
Édesanyám adja ki a jussomat	210
Édesanyám édes teje	145
Édesanyám én is katona vagyok	216
Édesanyám is volt nékem	105
Édesanyám mondta nékem	87
Édesanyám sokat intett a jóra	256
Egy anyának két eladó lánya	390
Egy asszonynak két eladó lánya	189
Egy nagyorrú parasztlány	426
Egy napon egy csütörtöki napon	185
Egy szem búza két szem búza	352
Elmék elmegyek	276
Elment a Lidi néni a vásárra	398
Elment a tyúk vándorolni	459
Elment az én rózsám kaszálni	162
Elmentem én kiskertembe	28
Elmentem én kiskertembe/2	29
Elmönt a tyúk vándorolni	32
Elszegődtem Tarnócára juhásznak	245
Eltörött a hegedűm	410
Elvágтам az ujjam	405
Én elmentem a szőlőbe	8
Én vagyok az írődeák	55
Ennek a kislánynak rövid a szoknyája	282
Erdő erdő de szép kerek erdő	167
Erdő erdő de szép kerek erdő /2	168
Erdő erdő de szép kerek erdő/3	169

Erdő erdő de szép kerek erdő	443	
Erre gyere amerre én	117	
Este van este van	127	
Esteledik alkonyodik	321	
Ez a jó bor ez a jó bor	98	
Ez az élet mit sem ér	124	
Falu végén van egy kislány	240	
Falu végén van egy kislány/2	241	
Fát vágok fát	2	
Fehér szoknyám	85	
Fekete faluba fehér torony látszik	270	
Fekete faluba fehér torony látszik/2 (tamburazenekarral)		271
Fekete faluba fehér torony látszik/3	272	
Feleségem neve Sára	452	
Feleségem olyan tiszta	74	
Fent a levegőben	279	
Fúj a szellő a Dunáról	357	
Fújdogál a szellő	44	
Fújdogál a szellő	466	
Gőzkocsinak nincsen rúdja	142	
Ha bemegyek a Rákóczi kocsmába	263	
Ha bemögyök a kocsmába	316	
Ha bemögyök a kocsmába/2	317	
Ha bemögyök a kocsmába/3 (tamburazenekarral)		318
Ha én annak a mélységes	39	
Ha felülök sej de ha felülök	325	
Hajlik a meggyfa	25	
Halljátok-e jó emberek	323	
Hallod babám mit dudog a szúnyog	76	
Hallod-e babám mit dudog a szúnyog	465	
Hallod-e te Juhász Pista	104	
Hallod-e te Juhász Pista/2	107	
Hallod-e te kőrösi lány	422	
Hap salaj pasalaj	470	
Harangoznak este a toronyba	187	

Harangoznak kettőre	431
Hármat tojott a fekete kánya	75
Három csillag van az égen	248
Három fehér szőlőtőke	353
Hej Budapest Budapest	68
Hej dure davandure	10
Hej dure davandure/2	11
Hej gombolom gombolom	119
Hej javore	89
Hej javore/2	90
Hej javore /3	92
Hej Marice Marice	139
Hej szénája szénája	17
Hej szénája szénája/2	18
Hogy hogy hogy hogy	430
Hol háltál az éjjel	461
Hosszú orrú gazdag lány	425
I taj Fehér Matanova	419
I taj Fehér po Zabale	449
Idegen faluba csendes	239
Így hát ezután	338
Igyunk van benne	336
Igyunk van benne/2	337
Igyunk van benne/3	339
Igyunk van benne/4	340
Ihajla ezt a kislányt nem az anyja	313
Ihajla míg én legény vótam	440
Ijos pitam deteta	383
Imala sam jedni gusku	359
Imala sam jedni gusku/2	360
Islaja cura na vodu	64
Ismertem apádat milyen jó ember volt	351
Ja sam momak	72
Jaj de hosszú jaj de hosszú	207

Jaj de hosszú jaj de széles	209
Jaj de hosszú jaj de széles	56
Jaj de hosszú jaj de széles/2	57
Jaj de nehéz egy vánkuson	206
Jaj de nehéz egy vánkuson	238
Jaj de rossz csillag	203
Jaj de sokat arattam	198
Jaj de sötét sűrű lombja	395
Jaj de szép jaj de szép	183
Jaj de szépen szól a béke trombitája	268
Jaj Istenöm kedves férjem	37
Jaj Istenöm kedves férjem/2	38
Jaj jaj jaj mili moj dragi	36
Játszik a hab a Balaton	307
Játszik a víz sej de játszik a víz	332
Jázminvirág kihajlott az utcára	388
Jedan jedan	1
Jestel culi u Bacinu	197
Jó bor jó egészség	408
Jó bor terem (a) nádudvari	244
Jó estét barna menyecske	406
Jó estét jó estét	347
Jó reggelt te kisleány	438
Jó röggelt jó röggelt	125
Kad ja pojdem	80
Kad sam bijo u Novomu Sadu	81
Kad sam bio	463
Kad sam isla kroz Terengov	118
Kad sam isla kroz Terengov	309
Kad sam isla kroz Terengov	416
Kad smo svinja zaklali	129
Kalocsai templom	178
Kalocsai urak	43
Kalocsára két úton kell	232
Kalocsára két úton kell/2 (tamburazenekarral)	233

Karikára esik az eső	161
Katica Marica skocala	427
Katonának kell menni a legénynek	120
Kecskeméti kaszárnya	333
Kedves feleségem	379
Kedves Kati ángyom	63
Kék szivárvány kék szivárvány	328
Kéket nyílik	242
Két fa között kisütött a holdvilág	215
Két fa között	445
Két malomra tartok számot	412
Két ujjá van a ködmönynek	110
Két ujjá van a ködmönynek/2	111
Két ujjá van két ujjá van	99
Két út van előttem	136
Kétszer érik a paprika meg	394
Kétszer három hat	348
Ki tanyája ez a nyárfás	432
Kihajtom a libám	160
Kimentem én a piacra tudja maga mit	418
Kinek van kinek van karikagyűrűje	273
Kis alacsony barna szűz	69
Kis alacsony barna szűz/2	70
Kis alacsony barna szűz/2	71
Kis házikó alacsony teteje	467
Kis kácsa fürdik	460
Kis paprika nagy paprika	396
Kis pej lovam arra van szoktatva	172
Kisa pada	5
Kisa pada tavnoj noc	93
Kiskertem közepén	284
Kispej lovam a födeles	267
Kocsi kocsi édesem	23
Kocsi kocsi édesem/2	24
Kocsira ládát	40

Kocsira ládát/2	41
Kocsira ágyát	42
Kocsmárosné szép csárdásné	399
Kocsmárosné szép csárdásné/2	400
Kóló (tamburazenekarra)	380
Kóló/2	382
Korán röggel szépen szól a pacsirta	212
Korán röggel szépen szól a pacsirta/2	214
Korsósica kácsa tojás	434
Korsósica kácsa tojás/2	435
Kovács Bora mit gondolt magába	196
Kuca...	97
Kucankina Cila lepa	147
Kupimi babo	367
Kupimi babo	472
Kupimi babo/2	368
Kurta farkú fecske	130
Kútágásra szállott egy sas	409
Lágerkaró le van verve	143
Lágerkaróm le van verve/2	144
Lánc lánc lánc	14
Lányok lányok ti bátyai lányok	407
Lányok lányok ti bátyai lányok	62
Las noj tebe	462
Lassan hajtsál	200
Lassan kocsis	205
Látod édesanyám	330
Lázár vödd föl	22
Lepa cura	471
Loptam lovat	194
Lóra csikós lóra (tamburazenekarral)	45
Lóra csikós lóra/2	46
Lóra csikós lóra/3	47
Magyar huszár magyar huszár	324
Majka danku	354

Marica Bencina mati	397
Maricaje vecerala	13
Maricaje vecerala	344
Márványkőből van a Duna feneke	261
Még azt mondják hogy a Duna befagyott	223
Megdöglött a bíró lova	350
Megdöglött a bíró lova	67
Megégett a jászberényi cserény	391
Megérett a paprika meg	393
Megy a hajó lefelé	135
Mély a Dunának a széle	451
Mért nincs minden lánynak	274
Mért nincs minden lánynak/2	275
Mikor én még tizennyolc éves voltam	226
Mikor jöttem Tótországból	310
Mikor Noé	179
Mikor Noé/2	180
Mikor Noé/3	181
Mikor Noé/4	182
Mila drága isob' k vama	141
Mila majko a sto mi je	433
Mila majko ubuj te si	229
Mila majko zagarnita	450
Mila majko	221
Mila mamó	78
Mila mamó/2	83
Minapába egy asszony	292
Mislis dragi	219
Mislis Istvan	436
Na Dunaju vidila sam brabucka	260
Na Dunaju vidila sam brabucku	227
Na noj strane Sarajevo	364
Ne cu vise momak biti	157
Ne menj kislány a tarlóra	437
Nem akar az ökörcsorda legelni	250

Nem is az a gazda	287
Nem messze van ide Kismargita	73
Nem messze van ide Kismargita/2	164
Nem messze van ide Kismargita/3	165
Nem messze van ide Kismargita/4	166
Nem messze van ide rózsám	259
Nem szánt vet az égi madár	106
Nem szánt vet az égi madár/2	109
Nem zörög a levél	294
Német császár levelet ír Kossuthnak	254
Ni sam do sad tuzne	246
Nincs is annál	192
Nincs szebb virág	204
Nincsen felhő nincsen felhő	315
Nincsen hideg mégis befagyott a tó	199
Nincsen hideg mégis befagyott a tó	341
Nini mama	86
Nini mama/2	103
Nini mama/3	108
Nini mama/4	115
Nini mama/5	116
Nyergelik a kispaj lovam (tamburazenekarral)	176
Nyergelik a kispaj lovam/2	177
Oco sam ja na bazar	33
Oco sam ja na bazar/2	34
Ovcico des bilo	26
Öreganyám a pincébe	149
Öregasszony a padláson	389
Pap rózsá ibolya	19
Pap rózsá ibolya/2	20
Pap rózsá ibolya/3	21
Papucice od plisa	35
Pije vina Dunci Petar	96
Piros bársony a bocskorom	441
Pünkösöd napján születtem	411

Rákóczi Bercsényi ragyogó vitézek	290
Réten réten sej	243
Rezgő nyárfa hullatja levelét	331
Rutica zelena	128
Sáré dudaré	468
Sáré dudaré/2	469
Sárgarépa petrezselyem	413
Sárgát virágzik a repce	424
Sarkon van a százados úr	264
Sarkon van a százados úr/2	265
Sarkon van szélen van	295
Sedam danov sedam danov	311
Sedela sam	444
Sej haj kimegyek az Alföldre	293
Sej haj szivaroztam/2	296
Sej huj árva vagyok	297
Sejem zita i jarica	370
Sejem zita i jarica/2	371
Sejem zita i jarica/3	372
Sétál a kubikos	137
Sétál a kubikos	84
Sétálni voltam ühüm	417
Sit naj kisa padala	138
Skripi derma skripi derma	366
Sokol sedí	7
Sötét felhő sötét felhő	327
Sraka vranu kara	51
Staroj varbe	375
Staroj varbe/2	376
Subiticke divojcice	30
Subiticke divojcice/2	31
Suknja tvoja	373
Szabadkai szőlők alja	231
Szárnya szárnya szárnya a madárnak	184
Szárnya szárnya szárnya a madárnak	403

Szegény vagyok én	52	
Szegény vagyok más tarlójából élek	225	
Szekszárd Badacsony	346	
Széles a Piava vize	305	
Széles a Piava vize/2	306	
Szép asszony a papné	113	
Szép asszony a papné/2	114	
Szépen legel a kisasszony gulyája	448	
Szérú van a Pávó János	456	
Szivaroztam megégettem a számat	262	
Szögény vagyok én	126	
Szökét puszta	266	
Sztalin Jóska ha bevöttél	304	
Szuprics puszta	447	
Temető kapuja	134	
Tenger tuce	6	
Tisza mellett elaludtam	155	
Tisza partján elaludtam/2	154	
Tri jabuke	91	
Tri su zvezda	217	
Túl a Dunán a szendrei határba	121	
Túl a Dunán a szendrei határba/2	122	
Túl a Dunán van egy kopár legelő	429	
Tul a Dunán van egy magas pálmafa	208	
U Bernatu crkva	12	
U Culugu	79	
U kertu cu ruza bit	442	
U kertu cu ruza bit	356	
U sumice u sumice lepo	420	
Udvarom közepén van egy magas nyárfa	283	
Ugat a kutyám a Rajna	65	
Új a kocsim sej haj	300	
Utána jön végrehajtó	112	
Üti a kovács a vasat	428	
Van énnékem egy szoknyám	301	

Van énnékem egy szoknyám	458
Van földünk van házunk	387
Vecer vecer	175
Végig megyek az bátyai főutcán	457
Vékony héja van a piros	201
Vékony héja vékony héja	402
Verje meg az Isten	288
Vetar puse	173
Vetar puse/2	174
Voda tece iz pod Bukovara	363
Vót az én öregapámnak	60
Vót az én öregapámnak/2	61
Vót nékem édesanyám	251
Vranjanka (tamburazenekarra)	381
Zavaros a Tisza	358
Zelenise vinograd	362
Zena moja tri forinta	464
Zöld erdőben zöld mezőben	401
Zúg az erdő	355

Jegyzetek a dalokhoz

(Ahol tudom, ott közlöm a gyűjtés évét.)

1. 1970. Triton hangsorú rác nyelvű gyermekjáték, gyermek foglalkoztató.
2. 1970. Vonalhúzóató. A földre egy darab fával minden negyed értékre (a szünetek kivételével) egy-egy vonalat húz, s közben énekl. Dó-hexachord hangsorú.
3. 1970. Triton hangsorú gyermekrengető. A dajka gyermekét karján tartva és ringatva énekl.
4. 1970. Dúr hexachord hangsorú rác gyermekdal.
5. 1980. Rác gyermekfoglalkoztató dal, dúr hexachord hangsorral.
6. 1980. Rác gyermekfoglalkoztató dal. A felnőtt a gyermeket ölébe ülteti, maga felé fordítva és előre-hátra döntögeti. Hangsora ta-l-s-m-d.

7. 1970. Rác szövegű altató. Hangsora fríg.
8. 1957. Dó-hexachord dallam, magyar szöveggel.
9. 1957. Elvesztettem zsebkendőmet – var. rác szöveggel.
10. Halandzsa szöveg, cigány elemekkel.
11. ua.
12. 1963. Humoros, kevert szövegű (részben halandzsa). Dallama itt-ott rokonságot mutat Brahms V. magyar táncának dallamával. (Úgy tetszik hogy) Azonos alapú dúr-moll váltás. Eredetileg: U Bánátu? Első és utolsó négy sora becarac, közte kolomejka ritmus.
13. 1957.
14. 1970. Dúr hexachord dallam.
15. 1957. ua.
16. 1957. Kislányok játszották. Körben egymás kezét fogva jobbra haladva lépegetnek a dallamot énekelve. Középen áll egy kislány, (bársony ibolyácska) aki elmutogatja a szöveget. Végül megtörülködik valakinek a kötényében. Ekkor a kör megáll, a két kislány helyet cserél, s kezdődik előlről a játék.
17. 1963. Körjáték. 4. sorában a szöveghez alkalmazkodó ritmus variáció.
18. 1969. ua.
19. 1963. A leghosszabb, legsokrétűbb bátyai gyermekjátékdal, szvitszerű fűzér. Körjátékot játszottak rá.
20. ua.
21. ua.
22. 1970. vsz. töredék. Tk. strófikusnak is felfogható $AABB_kCCB_vB_k$ sorszerkezettel, vagy $AABB + coda$. Dúr hexachord + oktáv hangsorú.
23. Dunántúlon ismert gyermekdal var-a. 4-soronak is felfogható: AAB^3A sorszerkezettel. Idegenszerű hatások érezhetőek.
24. 1970. ua.
25. 1970.
26. 1957. Hol jártál báránycám kezdetű magyar dallam töredékes változata. Plagális dúr dallam.
27. ua. szöveg vált.
28. dúr hangsorú gyermekdal. Szerbes kóló jellegű ütemekkel.
29. ua.
30. 1970. dúr hangsorú rác gyermekdal. Az előző két dal változata.
31. ua.
32. 1970. Kétnyelvű gyermekdal. Csak a refrénje rác. Eleje dallama Szentirmay: Hullámozó Balaton tetején c. dalából jöhet.
33. 1957. Kitrákotty mese szerkezetű dal fríg hangsorban.

34. ua.
35. Bizarrr szövegű rác gyermekdal, ötfokú gondolkodásra valló dallammal.
36. 1970. Kérésre rögtönzött rác nyelvű sirató.
37. 1970. ua.
38. ua. magyarul. Magyarul nem tudta folytatni.
39. 1963. Gregorián jellegű rác sirató paródia. Gregorián Circum dederunt elemeket tartalmaz.
40. 1970. Kodály-Vargyas: 14. o. Lakodalmi ágyvivő dal. Vált.: MNT III/A
41. ua.
42. ua.
43. ötsoros ballada részlete.
44. 1970. ua. Teljes szövegű alak.
45. ua. Tamburazenekari előadásban.
46. ua., a tamburazenekar prímamburásának előadásában.
47. ua.
48. 1963. Szövege vsz. műköltészeti.
49. 1974. Orsz. ismert dal helyi variánsa. Dudanóta.
50. ua.
51. 1963. Dudanóta vegyes szöveggel.
52. Többször felbukkanó szöveg, mindig régi rétegű dallammal párosulva.
53. 1970. 3. sora két azonos felsorra tagozódik. Szaffikus forma.Országosan ismert.
54. ua.
55. 1970. Korsósica: bátyai földrajzi név. Siratótípus jellegű.
56. 1970. Pápainé ballada. Sokfelé elterjedt dallamtípus sokféle szöveggel.
57. 1957. ua. Dallama siratótípus. (Ált. elterjedt: Átugrottam a Sárvizét... szöveggel)
58. 1969. Ballada töredék, dallam az 56 változata.
59. Szövege más dallammal aMNT-ban található.
60. 1963. Egy hangon recitáló (szótagszám szaporító) kezdősor, némi rokonság a sirató paródiával és 56, 58-cal.
61. ua.
62. 1964. Országosan ismert dúr kvintváltó dal helyi, régies folklorizációja.
63. 1963. Kincsem komámasszony var. Sirató típus.
64. 1970. Rác szövegű dudanóta.
65. Lírai szövegekkel elterjedt dal. Ritka, izometrikus vált.

66. 1963. Mikor gulásbojtár voltam és Fekete föld. kezdetű szövegekkel ezidáig csak a tolnai Sárközből és Vas-Zalából került elő karikázóként.
67. 1963. 3. sora kettéoszlik –szaffikus forma változata.
68. 1970. Kukorica/ piros alma csutája... helyi var.
69. ua.
70. 1970. ua.
71. 1970. ua., alacsonyabbról induló 1. sorral.
72. 1970. fríg dallam. Érzetre két féldallamból áll.
73. 1957. Kismargita ballada.
74. 1970.
75. 1969. Becarac ritmus, dunántúli ugrós táncdallam. A Gulásbojtár – Fekete föld típus szövevény egyik ritkább tagja. Bátyán sokan tudják és kedvelik.
76. 1969. ua.
77. 1963. Becarac.
78. 1970. ua.
79. 1963. ua.
80. ua.
81. ua.
82. ua.
83. 1963. ua.
84. Kalocsán sok kubikos dolgozott, annak az emléke.
85. 1963.
86. 1963. Gulásbojtár - Feketeföld típuszövevény elterjedt tagja.
87. 1969.
88. 1987. A régi rétegen belül vsz. újabb keletű dallam.
89. 1970. Kisambitusú, dunántúli pentaton dallam rác szöveggel.
90. ua.
91. ua.
92. ua.
93. ua.
94. Az előzőek rokona, magyar szöveggel. Lakodalmi funkcióhoz kötött dal.
95. 1970. ua.
96. 1970. Mátyás királyról szóló horvát történeti ének torzult szöveggel.
97. 1970. Szövege nem érthető a felvételen. Dallama az előző rokona.
98. 1970. Én vagyok a én vagyok a kunságifi... var. Siratótípus variánsa.
99. ua. Tonálisan eltolódott változat.

- 100.1983. Belső kvintváltás.
101. ua.
- 102.ua.
- 103.1970. Közkezdvelt szöveg. Dallama összekötő kapocs az Erdők völgyek szűk ligetek és a Vidrócki típus között.
- 104.1970. ua.
- 105.1963. Ua.
- 106.1963. Előzőekhez hasonló, de önálló életet élő dallam.
- 107.ua.
- 108.1969. ua.
- 109.1963. ua.
- 110.1970. ua.
- 111.ua.
- 112.1963. Édesanyjától, Koprivanacz Jánosnétól tanulta. Szövegtöredék.
- 113.1957. Szövege: Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz énekek. 379. *Nota: Megholt feleségem (256. ének) Szép asszony a papné, szurtos a kovácsné,/ Bűdös a pacaltul Mészáros AIndrásné.* Pálóczi csak ennyit közölt .szövegéből, dallama pedig moll, teljesen eltér a bátyaitól. *Népi jellegű strófa. P. H. Á. Gyűjteménye legalább száz esztendőös darabjai közé sorolta.* Megtalálható Bartalusnál, IV 100. sz. (1. vsz. ismeretlen forrásból). kötetében.
- 114.Előző dal lecsúszott első sorú var-a. Kézírtos daloskönyvben is megtalálható.
- 115.1963. A Dunántúlon igen elterjedt Erdők völgyek szűk ligetek típusának változata.
- 116.1963. ua.
- 117.1970. ua.
- 118.1957. Belső kvintváltás.
- 119.1970. 5. sorban ritmikai sűrűsödés.
- 120.Előző dal var-a.
- 121.Szendre báró ball.
- 122.1963. ua.
- 123.Ballada töredék.
124. 1963. Mazuka ritmusú, rövid sorokból álló kvintváltó új stílusú dal. Szövege cigány elemeket is tartalmazó folklorizáció.
125. 1957. Sági bíróné ballada. Ezzel a dallammal elsősorban a Dunántúlon él.
- 126.1970. A régi rétegből ismert szöveg új szerkezetű dallammal.
127. 1963. 3. versszaka torzult.

- 128.1991. A Zavaros a Tisza – idegen eredetű dallam rác nyelvű változata – ezért került ide.
129. 1970. Disznótorban énekelt dal. Tercváltó szerkezete valószínűleg idegen eredetű.
- 130.1970. Szövege műköltészeti, tandal jellegű.
131. Rác szövegű dal. Nem pontos reprizzel.
- 132.1970. ua.
- 133.ua. Pontos reprizzel.
- 134.1963. Országosan ismert.
135. katonadal kétnyelvű szöveggel.
136. Közismert dallam helyi variánsa nem pontos reprizzel.
- 137.1957. Kubikusok Kalocsán voltak, szövege onnan kerülhetett ide. Dallam az előző változata.
- 138.1963. A dallam csak rác szöveggel került elő.
- 139.ua.
- 140.1970. Dunántúli pentatónia az új stílusban. A 153 változata.
- 141.1957.
- 142.1970. Katonadal. Ritkaság, hogy nem giusto, hanem rubato éneklük, sőt 3. sora egy ismert pásztordal változata.
- 143.ua.
- 144.ua. nem pontos reprizzel.
- 145.1970. ua., de az előzőektől eltérően új stílusú 3. sorral.
- 146.1970. Szövege Petőfi: Megy a juhász számaron... folklorizációja.
147. Aki szép lányt... var. Az előző dallam izometrikus alakja.
148. Ballada. Nem pontos reprize az előző 3 dallam rokona.
149. Obszcén szövegű dal, zeneileg mű dallam folklorizációja lehet.
- 150.1970. Jellegzetes bátyai szöveg és dallam, Szállás a faluhoz tartozó tanyavilág neve. Az előző dallam népi stílusú, ötfokú szellemű korábbi, ill. ihlető alakja lehet.
- 151.ua.
152. ua.
153. Dunántúli pentaton új stílusú dallam, a 140. változata.
154. Orsz. Ism.
- 155.1969. Országosan ismert.
- 156.1970. Mazurka ritmus, a 3. sorban ritmusszűkítés. Nem pontos repríz.
157. ua.
- 158.ua. rác nyelven

- 159.1963. orsz. ismert
- 160.ua. kissé romlott változatban
- 161.1970.
- 162.1963.
- 163.Nem messze van ide Kalocsa vált.
- 164.Kismargita ballada új stílusú vált.
165. 1957. ua.
- 166.ua.
- 167.1964. Dunántúli pentaton.
- 168.ua.
- 169.ua.
- 170.A szomszédos Dusnokon is ismert dal
- 171.1957. orsz. Ismert.
- 172.1963.
- 173.1970. Falu végén faragnak az ácsok. Leírását ld. a szövegben.
174. Arany János: Süvegemen nemzetiszín rózsá... folklorizációja.
175. 173 var.
- 176.Tamburazenekar előadásában az ismert dal.
- 177.1970. ua.
- 178.ua.
- 179.Lakodalmi ivónóta, tiszta ötfokú dallammal és nem pontos repprel.
- 180.ua.
- 181.ua. A 2. 3. 4. vszakban értelemzavaró torzulás. (Noé)
- 182.1970. ua.
- 183.1963. Katonadal
- 184.1963. Országosan ismert.
- 185.1963. Szövege folklorizáció.
- 186.Orsz. Ismert.
- 187.Szövege és dallama is folklorizáció.
188. Dúr akkord felbontásos kezdése – műzenei jelleg.
- 189.1970. Rác-magyar szöveg.
- 190.Balladatöredék.
- 191.1970. ua
192. Országosan ismert.
- 193.1969. ua.

- 194.1970. Balladatöredék. Dallama műzenei átvétel. (Zöldre van a...)
- 195.1957. Balladatöredék.
- 196.Új stílusú ballada.
- 197.1963. Orsz. elt. dallam rác csasztuska szöveggel.
- 198.Kalocsai mars dallama.
- 199.1970. Tiszta ötfokú dallam.
- 200.1963.
- 201.1957. Az egyik legszebb, legarchaikusabb formájú és előadású új stílusú dallam.
- 202.1970. Summás szöveg.
- 203.1963.Tiszta ötfokú dallam.
- 204.1963. Orsz. ismert.
- 205.
206. Kétrendszerű tiszta ötfokúság. Kék ibolya búra hajtja var.
- 207.1970. Szélső sorainak ritmusa az egyéb helyi gyakorlattól eltérően diminuált.
- 208.
209. Kék ibolya búra hajtja.... Helyi var.
- 210.1963.
- 211.1969. Orsz. ismert.
- 212.1963. Katonadal.
213. ua. rác szöveggel.
- 214.ua.
215. 1957. ua. ritmusrokona. Országosan ismert vagy katona, vagy summás szöveggel.
- 216.ua.
- 217.1957. A 212 213 214 változata.
- 218.1963.
- 219.
- 220.1957. Kezdése lehet oktáv törés is. Makaróni kevert szöveg. Kevert A és B sorok.
221. ua. Az előző B-sori rokona. Ez a tipikus alak. Ld. még: 225.
222. Az előző tipikus alak változata.
- 223.ua. magyarul. Orsz. ismert.
- 224.ua.
225. Rózsa Sándor ballada dallamának változata. Még: 220, 221, 222, 228, 229, 230)

- 226.1963. ua. Románc szerű házasodó dallam.
- 227.1963. ua. de rác szöveggel.
228. ua. A már ismert makaróni szöveg más dallamon.
229. ua. rác szöveggel.
- 230.ua. magyarul.
- 231.1963. Szövege ponyvaballada. Dallama a dunántúli Bene Vendel dallama.
- 232.Kalocsai dallam.
- 233.ua. tamburazenekarral.
- 234.1957.
- 235.1957. Orsz. ismert.
- 236.1957.
237. Műdalos B-sorok.
- 238.ua.
239. Szövege műkölt. Eredetű.
- 240.ua.
- 241.ua.
- 242.1969. Folklorizáció gazdag kétnyelvű szöveganyaggal.
- 243.Országosan ismert. Először Kodályné Kassán gyűjtötte 1915-ben.
- 244.1963. Bácskai karikázó dallam. a Temetőben láttalak meg legelőbb műdal folklorizációja.
- 245.Szövege „ismeretlen lejegyzőtől” Somogyból. (Kerényi: Népies dalok)
- 246.1969.
247. Rác szövegű orsz. ism. dallam, szó-ötfokú nyomokkal.
248. Orsz. ismert.
- 249.Nem akar az ökörcsorda... népies dal kétnyelvű szöveggel.
- 250.1957. Előző dallamvált.
- 251.1970. előző vált.
252. 227. dūr változata a 220 222 225 229 230 daloknak. Simonffy: Árpád apánk ... dallamának vált.
- 253.ua.
- 254.1963. Variáns repriz.
- 255.1957. Előző távolibb vált.
256. Középső soraiban diminúció.
257. 255. var.
- 258.ua.
- 259.ua.

260. Orsz. ism.
261.1963. ua.
262.1970. ua.
263. ua.
264. Vált.
265. Vált.
266. 1970. Summás szöveg. Dúr felbontással indul.
267. Műdalszerű dallamlépések.
268.1969. I. világháborús szöveg, országszerte sokfelé tudják.
269.1970. Csillagok csillagok... orsz. ismert.
270.1969. Orsz. ismert.
271. ua. tamburazenekari előadásban
272.ua.
273. Orsz. ismert.
274. orsz. ismert dallam. Simonffy folklorizáció.
275.ua.
276. ua.
277.1969. ua.
278.1957. A dallam 2. sor vége hibás. d''-lehetne
279.
280. Orsz. elterjedt. Tolnai Klári 1940-es népszerűsítése előtt is sokfelé ismerték.
281. Orsz. ismert.
282. ua.
283.1969. ua.
284. ua.
285.1957.
286.
287.1969. Orsz. ism.
288.ua.
289.ua.
290.ua. Közli: Ethnographia 1906. Prussziának király méltán haragszik. 404 var.
291.1970. előző rokona.
292. ua.
293. orsz. ism.

294. plagális dallam. A szakirodalom egy részében ezt a dalt nem g'-ről, hanem d'-ről kezdve írják le. Itt Vargyast követtem.
- 295.
- 296.
- 297.
298. Oktávtöréses előadás. A B sorok első üteme oktávval feljebbre való.
- 299.1964. Belső sorokban oktávtörés.
- 300.ua.
- 301.1987. Dunántúli ugrós dallam.
- 302.1957. Orsz. ismert típus kissé kopott mozgású, egy helyben topogó változata.
303. Műdal folklorizáció.
304. 1964. Szövegében történelmi időzavar. (Tanulságos jelenség, a politikai körülmények kényszerítő hatása érhető tetten benne.)
305. kissé romlott középső sorok, a 2. sorban alsó oktávtörés is.
306. 1957. Az előző módosult szerkezetű változata. Piava = Piave olasz folyó
307. 305 rokona.
- 308.1963.
- 309.1957. Folklorizáció. A hangzat felbontások műdal ösre vallanak.
310. *Az oláhok az oláhok helyi változata.* Kanásztánc ritmus. Bartók: A magyar népdal 303/a Jegyzetében: *A dallamnak négy kéziratot tót variánsa van.*
- 311.1957. 286 szótagbővüléssel változata.
312. Műdalszármazék.
313. Rádióban hallhatta, 1950 táján.
314. orsz. ism.
- 315.1957. Dunántúli dallamtípus vált.
- 316.1963. ua. (ott ugrós dallam)
- 317.ua.
- 318.ua. tamburazenekar előadásában.
- 319.1957.
320. orsz. ism. Ablakomba ablakomba típus vált.
321. Folklorizáció.
- 322.1963.
- 323.
- 324.1963. Látod-e babám romlatlan, szó- végű vált. vált.
- 325.1970.

326. orsz. ismert.
327. ua.
- 328.ua. Kék szivárvány két szivárvány helyett. Sic!
329. 315 vált.
330. Az 1970-es Röpülj páva televíziós vetélkedő hatására terjedt el.
- 331.
332. orsz. ismert típus érdekes vált.
- 333.1963. 3. sora belső kvint megfeleléses
- 334.1963. Lakodalmi ének a kánai menyegzőről. Említi Dobszay (Magyar Zenetörténet, 1998), Kájoni kódex: A nyúl éneke.
335. ua.
- 336.1970. Ivónóta.
- 337.ua.
- 338.ua.
- 339.ua.
- 340.ua.
341. Édesanyám ki a huszár, ha én nem vált.
- 342.1970. Dudanóta jellegű táncdallam.
343. 3 soros dal.
- 344.cigány szöveget tartalmazó halandzsa dal.
- 345.ua., de zeneileg nem vált.
- 346.1970. Ivónóta lehet.
- 347.Sági bíróné balladája.
- 348.tercválaszos dallam.
- 349.kalocsai mars dallama. Múdalszármazék.
- 350.1963. refrénes szerkezetű dal.
- 351.1990. Húshagyókeddi bőgőtemetésen éneklik.
352. Orsz. ismert.
- 353.1970. MNT III. 102. var-a. Lakodalmi dal. Kötetlen szerk. nyomaival, de már hétsoros tetrapódiába kristályosodva.
- 354.Bizonytalan eredetű rác ballada töredék.
355. cseh hatás
- 356.szlovák hatás, magyar elemekkel. Bazsa Mária libája tonális elcsúszással.
- 357.szlovák hatás
- 358.szlovák hatás
- 359.1963. Régies jellegű, szlovák hatás.

- 360.ua.
- 361.délszláv dallam. 2. fokú zárlat.
362. 1957. ua.
- 363.ua. ballada
364. 3 soros. Délszláv hatás
365. délszláv hatás
- 366.ua. fríg zárlat. Szövege műköltészeti.
367. 3 soros rác dallam
- 368.ua.
- 369.rác mulatónóta
- 370.rác dallam kétsoros
- 371.ua. kétsoros
- 372.ua
- 373.rác dallam
- 374.lakodalomban énekelt rác dal. Kötetlen szerk.
375. magyar műdal rác folklorizációja.
- 376.ua.
- 377.ua. magyar szöveggel *Cifra csárda* Patkó Bandi nótája. Bartók: A magyar népdal 155.. Csak a szövege azonos. A bátyai változat országosan ismert hármashangzat felbontásos műzenei dallam
- 378.1970. Németes dallam rác szöveggel.
- 379.Német hatás.
- 380.Kóló- dallam
- 381.Vrnjanka dallam. (szerb tánc)
- 382.Kóló dallam.
383. Katekizmusi ének, szinte minden nyelven van variánsa
384. Faluszerte ismert kiváló mesemondó repertoárjából.
- 385.ua.
- 386.triton és biton harangutánzó.
387. Népdalok hatására, mintegy hiánypótlásként alkotott újkori képződmény. A disznótoroknak ui. nincs önálló dalkincse.
- 388.Szentirmay Elemér dala.
- 389.ua. var. Más szöveggel.
- 390.
- 391.Eredetileg Juhászlegény szegény juhászlegény, mely Petőfi verse, dallama Dávidné Soltári, melyet Erdélyi alkalmaz a szövegre. (Kerényi)

392. Sokfelé elterjedt dallam.
393. Hubay Jenő: Hullámzó Balaton tetején var.
- 394.ua. Tonálisan átértelmezett záróssal.
- 395.
396. Orsz. ism. műdaltípus folklorizációja.
397. Nincsen szebb a magyar lánynál... var.
398. Csonkult var. Az eredeti műdallam négysoros $AA^3A^3\sqrt{A}$ szerkezetű.
399. Eredetileg: Sudár magas, sudár magas.... Kacsóh: Katonanóták. (Kerényi)
- 400.ua.
- 401.
402. szövege: Kerényi 187.
403. orsz. ismert műdalszármazék.
- 404.Dallama: Kacsóh katonadalok. Távolabbi var.: Kodály közlése:
Prussziának királya.
- 405.Kerényi szerint feltehető forrása: Thern Károly-Gaál József: Peleskei
nótárius.
406. orsz. ism. párosító dallamtípus más szöveggel.
- 407.Kutor Ferenc: Lányok lányok, simongáti lányok c. dalának helyi vált-a.
- 408.Kiss D. 1844. Kerek ez a zsemle szöveggel is. (Kerényi)
409. A közkedvelt régi dalszöveg nótás dallammal.
410. Dankó Pista dala.
- 411.
- 412.
413. orsz. ism. műdalszám.
414. Huber Sándor: Három kedvelt népdal. 1877.
- 415.ua.
416. Régi dallammal is ismert szöveg nótás dallammal.
417. tandalszerű.
- 418.Kerényinél: Panna asszony leánya 1875.
- 419.ua.
- 420.Simonffy Kálmán dala Vecsey Sándor versére dalvirágok – 1863. Három a
tánc három a tánc szöveggel.
- 421.Németh János – (Szentirmay Elemér 1836-1908) Kerényi.
422. Limbay, szövege Huber Sándor.
- 423.ua. rác szöveggel. Tükörfordítás.
424. orsz. ism.

425. 3 soros dal. Kalocsai mars dallam. Szabolcsi Bence szóbeli közlése alapján bécsi operettből került ide. (Olsvai Imre szíves közlése.)
- 426.ua.
427. Mókuska, mókuska és Facipő, facipő szövegű műdalok vált.
- 428.
- 429.Egressy Petőfi versére: A virágnak megtiltani nem lehet. 1847. Var.
430. Tercváltásos dal.
431. Orsz. ism. Mátészalka gyászban van var.
- 432.Tisza Alaldár, 1874.
433. Távoli var.: Juhászputyák ugatnak.
- 434.Közkedvelt, más dallamra is énekelt bátyai szöveg Szabadi Frank Ignác Margit csárdására. 1856.*Nem loptam én életembe,/ Csak egy lovat Debrecenbe* Érdekes, hogy eredeti magyar szövegével nem került elő
- 435.ua.
- 436.ua. rác szöveggel
- 437.Egressy Benjamin (1814-1851) – Petőfi Sándor versére.
438. Németes műdal.
- 439.Bartók: A magyar népdal c. művében 291-es szám alatt közli a dallamot: Megyek az úton lefelé. Marosvásárhely, Bartók, 1916. Bartók említi, hogy a dalnak két oláh és cigány variánsa is van, „Eredete homályos. Talán műdalból származik.”
440. Gárdonyi Göre Gábor c. művéből.
- 441.ua. szöveg más dallammal.
442. Bazsa Mária dallam keverése egy másikkal.
443. A 3. sor 2. felében más dalba tér át, hangnemváltással.
444. Két féldallam összeillesztése.
445. Két szélső és két közbülső sora más-más dalból való.
446. A 3. sor végétől elrontja.
447. 2. 3. sora lecsúszott.
- 448.3. sora romlott. A Temetőben láttalak meg legelébb dallama ballada szöveggel.
- 449.Két szélső és két középső sora külön dalból való. Édekesesség: A gyűjtő nevét énekli be. Hasonló jelenségről számol be Birinyi József: A NM. Népzene gyűjteményében a gyűjtés, a lejegyzés is elérhető. (Szarka Mária Külsőrekecsiny, Moldva, Bákó megye) az adatközlő 18 éves volt akkor. „Kb 1987-89. körül gyűjtöttem Bp-en, a NM-ban Csoma Gergely jelenlétében. Gergely tette "az ajánlatot" a lánynak, amikor mentő ötletként azt ajánlotta,

- hogy énekelje be a saját nevét és az övét a párosítódal utolsó szakaszába, az összeénekléshez, mert másként, kitalált nevekkal nem tudta előadni a dalt.”
450. 4. sora romlott.
- 451.1. és 2. sora lecsúszott egy kvinttel.
452. keverék dallam.
453. 3 soros dallam. Így önállósult országszerte. Batók: A magyar népdal 313., Bartók 1904. Kibéd. Jegyzetében közli: *Az eltótosodott magyar dallamot a magyarok átvették. Ide tartozik: Kertem alatt faragnak az ácsok, A Csap után.*
454. 1957. ua
455. Dunántúli karikázó dallam. Féldallam, de önállósult.
- 456.ua.
- 457.ua. Önállósult féldallam.
- 458.301 töredéke.
- 459.gyermekdal töredéke.
- 460.ua.
461. A szomszédos Tolnai Sárköz kedvelt ugrós dallamának első fele. A bátyai énekes nem érzi hiányát a második résznek. Második versszakának makaróni szövege a magyar dal legfontosabb mondanivalóját fogalmazza meg.
462. Ugyanaz a dallam szótagbővítéssel. Ezt a dallamot a szomszédos, szintén rácjellegű Dusnokon is 12 szótagos csúfoló szöveggel éneklik. *Peskarova Jánja toj velika frajla* (Fehér Z.: Sumo, sumo visoka si 43.)
463. Becarac dallam 2. fele.
464. ua.
465. Szárnya szárnya szárnya a madárnak első fele.
- 466.76 töredéke
467. két féldallam.
468. 350 töredéke
469. ua.
470. Régi kanásztáncdallamok töredékei keveredve.
- 471.becarac coda részének töredéke.
- 472.367 töredéke.

Hivatkozások, bibliográfia

- A magyar népdaltípusok katalógusa (1988) MTA Zenetudományi Intézet. Szendrei Janka bevezetése.
- ANDRÁSFALVY Bertalan (1980) Magyar néptáncgyományok. Bp.
- BÁLINT Sándor (1984) Karácsony, húsvét, pünkösöd. Az apostoli Szentszék Könyvkiadója. Bp.
- BARTÓK Béla (1906) A „Magyar népdalok”. Előszó. in: Bartók breviárium Szerk.: Lampert Vera. Zeneműkiadó. Budapest. 1974.
- BARTÓK Béla (1925) A népzene forrásainál. in: Bartók: A népzeneről. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 1981.
- BARTÓK Béla (1931) Mi a népzene? in: Bartók: A népzeneről. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 1981.
- BARTÓK Béla (1934) Népzeneünk és a szomszéd népek zenéje. in: Bartók Breviárium. Zeneműkiadó. Bp. 1974
- BARTÓK Béla (1936) Magyar népzene. in: Bartók Béla válogatott zenei írásai. Bp. 1948.
- BARTÓK Béla (1936/b) Miért és hogyan gyűjtünk népzene? in: Bartók Breviárium. Zeneműkiadó. Bp. 1974.
- BARTÓK Béla (1942) Faji tisztaság a zenében. in: Bartók: A népzeneről. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 1981.
- BARTÓK Béla (1966) Összegyűjtött Írásai. Közreadja: Szöllősy András. Bp.
- BARTÓK Béla (1990) A magyar népdal. Ka.: Révész Dorrit. Editio Musica.
- BARTÓK Béla (1991) Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény. Akadémiai Kiadó. Bp. Bányai plébánia. Visitatio Canonica 1831.
- BÉL Mátyás (1982) 1742
- BERNSTEIN, Leonard (1974) Hangversenyek fiataloknak. Zeneműkiadó. Bp.
- BERZE NAGY János (1957) Az égigérő fa. Pécs.
- BOROVSKY Sámuel (1896)
- BROCKHAUS RIEMANN Zenei lexikon
- DOBSZAY László (1978) A típus fogalma a népzene kutatásban. In: Ethnographia
- DOBSZAY László (1984) A magyar dal könyve. Zeneműkiadó. Bp.
- DOBSZAY László (1998) Magyar zenetörténet. Planétás. Bp.
- ELIADE, Mircea (1996) Vallási hiedelmek és eszmék története. Bp.
- FEHÉR Anikó (2006) „Az élet él és forog...” Szakrális kommunikáció. Szakdolgozat. Sapientia Hittudományi és Szerzetesi Főiskola. Budapest
- FEHÉR Zoltán (1975) Bányai néphite. Folklór Archivum 3. Bp.
- FEHÉR Zoltán (1987) Az ördögnek adott lányok. Európa Kiadó. Bp.
- FEHÉR Zoltán – FEHÉR Anikó (1991) Bányai népdalkincse (Kézirat, Pályamunka 400 dallal)
- FEHÉR Zoltán – FEHÉR Anikó (1993) Bányai népzeneje. Kecskemét.
- FEHÉR Zoltán (1996) Bányai életrajza. Bányai.
- FEHÉR Zoltán (2000) Dusnoki népdalok. Sumo, sumo visoka si. Dusnok.
- FEHÉR Zoltán (2004) Ki kell, hogy sorsomat kiáltsam... Paraszt önéletrajzok. A szerző kiadása. Bányai.
- FEHÉR Zoltán (é.n.) A bányai népviselet változásai. Kézirat.
- FÉNYES Elek (1837)
- FÉNYES Elek (1851) Magyarország geographiai szótára. Pest.
- GALGÓCZI Károly (1876)
- HALMOS István (1959) A zene Kérsemjénben. Akadémiai Kiadó. Bp.
- Országos Levéltár Helytartótanácsi It. Urbéri iratok, Bányai III.

- HENKEY Gyula (1972) Rusze környéki tatárok embertani vizsgálata. In: Antrop. Hung. XI.
- HENKEY Gyula (1979) Kalocsa és környéke népességének etnikai embertani vizsgálata. In: Cumania VI. Historia. Kecskemét.
- JÁRDÁNYI Pál (1943) A kidei magyarság világi zenéje. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, Minerva.
- JÁRDÁNYI Pál (1943/b) A magyar népdalgyűjtés új feladatai. Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára. Szerk.: Gunda Béla. Magyar Néprajzi Társaság. Bp.
- JÁRDÁNYI Pál (1947 febr.) Kodály, a nevelő. in: Válasz.
- JÁRDÁNYI Pál (1961) Népdaltípusok I. és II. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Járdányi Pál (1961/b) A magyar népdalok rendje. MTA I. Oszt. Közl. XVII.
- JÁRDÁNYI Pál (1964 aug.) Tapasztalatok és eredmények a magyar népdalok rendezésében. Előadás az IFMC bp-i konferenciáján.
- JÁRDÁNYI Pál (2001) Magyar népzene (Rádióelőadás-sorozat I-VIII. részben.) in.: J. P. Összegejtött írásai. Ka.: Berlász Melinda. MTA Zenetudományi Intézete, Bp.
- JÁRDÁNYI Pál (2001/b) Hangnemtípusok a magyar népzeneben.) in.: J. P. Összegejtött írásai. Ka.: Berlász Melinda. MTA Zenetudományi Intézete, Bp.
- JÁRDÁNYI Pál (2001/c) A hangnemek meghatározása és a szolmizáció a magyar népzeneben. in.: J. P. Összegejtött írásai. Ka.: Berlász Melinda. MTA Zenetudományi Intézete, Bp.
- JÁRDÁNYI Pál (2001/d) A magyar népdalok új rendje. Előadás. In: J. P. Összegejtött írásai. Ka.: Berlász Melinda. MTA Zenetudományi Intézete, Bp.
- JUHÁSZ Zoltán (2006) A zene ősnyelve. FRÍG Kiadó.
- KATONA Imre (1954) A Kalocsai Sárköz néprajza. Kézirat.
- KATONA, Stephanus (1800)
- KERÉNYI György (1961) Népies dalok. Akadémiai Kiadó. Bp.
- KODÁLY Zoltán (1934) Sajátságos dallamszerkezet a cseremiszi népzeneben. (in: Visszatekintés. 1982.)
- KODÁLY Zoltán – VARGYAS Lajos (1952) A magyar népzene. Bp.
- KODÁLY Zoltán (1982) Visszatekintés. I. II. III. Zeneműkiadó. Bp.
- KORABINSKY, Johan Mathias (1786)
- LAJTHA László (1954) Népzenei monográfiák. Zeneműkiadó. Bp.
- LAJTHA László (1954/b) Szépkényerűszentmártoni gyűjtés. Budapest.
- LÜKŐ Gábor (1942) A magyar lélek formái. Exodus. Bp.
- Magyar Etimológiai Szótár. *Tenger* címszó.
- Magyar Népzene Tára I. Gyermekjátékok. (1951) Sajtó alá rendezte: Kerényi György dr. MTA. Bp.
- MNT II. kötet
- OLSVAI Imre (1991) A somogyi horvátok legkedveltebb ötfokú dallama. A Duna menti népek hagyományos népi műveltsége. Szerk.: Halász Péter 727 p. Bp.
- OLSVAI Imre (1973) MNT VI. Népdaltípusok. Bevezető. MTA, Bp.
- PAKSA Katalin (1982) Kis hangterjedelmű öt- és négyfokú dalaink keleti rokonsága. In: Ethnographia. 4. szám
- PAKSA Katalin (1990) Magyar népzene-történet. Balassi Kiadó. Bp.
- PAKSA Katalin (1993) A magyar népdal díszítése. MTA Zenetudományi Intézet. Bp.
- PÁLÓCZI Horváth Ádám (1953) Ötödfélszáz énekek. Sajtó alá r.: Bartha Dénes és Kiss József. Bp.
- PÁVAI István (1993) Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Teleki László Alapítvány. Bp.
- PESOVÁR Ferenc (1970) Béres vagyok, béres. Székesfehérvár.
- PESTI Frigyes (1880) Az eltűnt régi vármegyék. Bp.

- PÓCS Éva (1989) Tündérek, démonok, boszorkányok Bp.
- RAJECZKY Benjamin (1986) A népzene kutatás története. OKK Módszertani Intézet. Bp.
- ROMSICS Imre (1987) Adatok Kalocsa környékének történeti földrajzához. Homokmégy.
- SOMFAI (1981) Magyar Népzenei Hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel. Hungaroton.
- SAROSACZ György (1973)
- SÁROSI Bálint (2003) Zenei anyanyelvünk. Planétás. Bp.
- SZABÓ Géza (1932)
- SZABOLCSI Bence (1954) Népzene és történelem. Akadémiai Kiadó. Bp.
- SZENDREI Janka (1978) A magyar népdalok új stílusrendjének elveiről. In.: Ethnographia
- TARI Lujza (1982) Hangszeres népzene kutatásunk első szakasza. In: Ethnographia. 4. szám.
- UROSEVICS Daniló (1969)
- VARGYAS Lajos (2000) Egy felvidéki falu zenei világa – Áj 1940. Planétás Kiadó.
- VARGYAS Lajos (2002) A magyarság népzeneje. Planétás. Bp.
- VUJICSICS Tihamér (1978) A magyarországi délszlávok zenei hagyományai, Tankönyvkiadó. Bp.
- ZGANEC, Vinko (1924) Hrvatske pucke popijevka iz Medu Murje I. Zagreb.
- ZGANEC, Vinko (1974) Pcko popijevke hrvata iz okolice Velike Kanize. Cakovec.